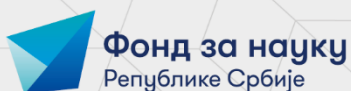

PANACEA

Setting Foundation for Capacity Building
of Sharing Community in Serbia

Постављање основа за јачање капацитета
заједнице економије дељења у Србији

МАПИРАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЕКОНОМИЈЕ ДЕЉЕЊА У СРБИЈИ: корисници, платформе и провајдери

Београд, новембар 2022.

Извештај пројекта „Постављање основа за јачање капацитета заједнице економије дељења у Србији – *Setting foundation for caPACity buildiNg of shAring Community in SERbiA – PANACEA*“ (Програм: ИДЕЈЕ, број пројекта 7523041)

Ауторке и аутори:

Тања Живојиновић, Маријана Петровић, Наташа Бојковић
Универзитет у Београду - Саобраћајни факултет

Милица Маричић, Вељко Јеремић, Александар Марковић, Наташа Петровић
Универзитет у Београду - Факултет организационих наука

Вукашин Куч, Саша Вељковић
Универзитет у Београду - Економски факултет

Овај извештај је резултат пројекта „Постављање основа за јачање капацитета заједнице економије дељења у Србији“ (енгл. *Setting foundation for caPACity buildiNg of shAring Community in SERbiA – PANACEA*) који реализује тим истраживача са три факултета Универзитета у Београду: Факултета организационих наука, Саобраћајног факултета и Економског факултета. Пројекат се реализује у периоду од јануара 2022. године до јануара 2025. године под руководством др Вељка Јеремића, редовног професора Факултета организационих наука.

Израду ове публикације је омогућио Фонд за науку Републике Србије у оквиру програма „ИДЕЈЕ“. Сви појмови употребљени у овој публикацији у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

Ставови изнети у овој публикацији су ставови ауторки и аутора (чланова PANACEA пројектног тима) и не одражавају нужно мишљење организација које су учествовале у припреми овог извештаја, те се не могу сматрати одговорним за његов садржај укључујући: Фонд за науку Републике Србије, Универзитет у Београду - Факултет организационих наука, Универзитет у Београду - Саобраћајни факултет и Универзитет у Београду - Економски факултет.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	5
2. ЕКОНОМИЈА ДЕЉЕЊА: КОНЦЕПТ И РАЗВОЈНИ ИЗАЗОВИ У НАЦИОНАЛНИМ ОКВИРИМА.....	6
3. МАПИРАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЕКОНОМИЈЕ ДЕЉЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	9
3.1. Социо-демографске карактеристике корисника услуга дељења у областима смештаја и транспорта у Републици Србији и Европској унији.....	9
3.1.1. Дељење у области смештаја.....	13
3.1.2. Дељење у области транспорта	24
3.1.3. Компарација налаза у областима дељења транспорта и смештаја	34
3.1.4. Резиме	39
3.2. Платформе и провајдери на српском тржишту	41
3.2.1. Заступљеност платформи економије дељења по областима и кључне карактеристике.....	42
<i>Смештај</i>	43
<i>Транспорт</i>	49
<i>Трајна потрошна добра</i>	59
<i>Финансије</i>	60
<i>Људски ресурси – услуге на захтев</i>	62
<i>Нови правци у економији дељења</i>	65
<i>Резиме</i>	66
3.2.2. Прелиминарна анализа на основу података у званичним привредним регистрима	71
<i>Секторска структура</i>	73
<i>Правна форма и власништво</i>	74
<i>Финансијска перспектива</i>	76
<i>Резиме</i>	77
4. ЗАКЉУЧАК	78
4.1. Кључни налази.....	78
4.2. Правци даљих истраживања	80
ПРИЛОЗИ	81
ПОПИС СЛИКА, ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА.....	87

1. УВОД

Нови друштвено-економски модели који настају у ери онлајн друштвених мрежа су значајно изменили традиционалне обрасце пословања, потрошње, начина живота и рада. Развој платформи за дигитално умрежавање, електронско плаћање и мобилне апликације су омогућили да се понуда и потражња доведу у непосредни однос по принципу повезивања “оних којима треба и оних који имају”. **Економија дељења (ЕД)**, појам којим се описују дигитално координисане економске активности где потрошачи добијају привремени приступ производима и услугама, постаје основа за развој нових пословних идеја, а успеси компанија *Uber* и *Airbnb* почетком друге деценије XXI века постављају овај концепт у фокус научне и стручне јавности и јавних политика. Комплексност феномена ЕД са једне стране и снажни друштвено-економски трансформативни ефекти са друге, указују на потребу да се успостави оквир за континуална истраживања са циљем да се на прави начин искористи иновативни потенцијал нових пословних модела. Истраживања у оквиру пројекта PANACEA у фокусу имају економију дељења односно успостављање капацитета за њен развој у Републици Србији.

У овом извештају су сумирани налази прелиминарних истраживања о заступљености овог концепта у националним оквирима, а као први корак ка мапирању заједнице ЕД у Републици Србији. Полазну основу ових истраживања чине налази представљени у првом пројектном извештају под насловом „Економија дељења: Карактеристике, пословни модели, примери платформи и развојни изазови“¹. Два су најважнија закључка која су обликовала структуру овог извештаја:

- Језгро екосистема ЕД чине **корисник-платформа-провајдер** па је за сагледавање домета ЕД потребно са једне стране сагледати карактеристике корисника, а са друге стране карактеристике постојећих платформи и провајдера;
- Степен и потенцијал развоја ЕД се најбоље може сагледати кроз **анализу примера конкретних компанија односно самих платформи ЕД**. Досадашња пракса сугерише да су пословни модели економије дељења најприсутнији у областима смештаја, транспорта, финансија, људских ресурса (услуга на захтев) и трајних потрошних добара. Свакодневна појава нових платформи, нових тржишта и нових модела пословања упућује на чињеницу да у ЕД „пракса иде испред теорије“ и да је **истраживање ЕД пре свега истраживање нових пословних модела и њихових представника**.

У складу са наведеним закључцима, у овом извештају су обрађене две централне теме:

- Социо-демографске карактеристике корисника услуга дељења у Републици Србији у областима смештаја и транспорта, укључујући и упоредну анализу са другим европским земљама;
- Платформе економије дељења у Републици Србији - заступљеност по областима, кључне карактеристике и прелиминарна анализа на основу података у званичним привредним регистрима.

¹ Извештај је доступан на веб страници пројекта, на адреси: <https://panacea-ideje.rs/wp-content/uploads/2022/07/D1.1-State-of-the-art-on-body-of-knowledge-for-Sharing-Community.pdf>

2. ЕКОНОМИЈА ДЕЉЕЊА: КОНЦЕПТ И РАЗВОЈНИ ИЗАЗОВИ У НАЦИОНАЛНИМ ОКВИРИМА

Економија дељења представља „**друштвено-економски модел који обухвата активности на платформама које обезбеђују приступ ресурсима као што су: смештај, транспорт, трајна потрошна добра, рад и људски капитал, интелектуална својина и финансије**“ (European Parliament Research Service, 2016²).

Као кључне карактеристике ЕД издвајају се:

- Активирање потенцијално неискоришћених ресурса – како материјалних, тако и нематеријалних;
- Дигитално координисане економске активности – све трансакције између учесника одвијају се путем интернет платформи;
- Директно ангажовање масе људи – захваљујући интернет повезивању у дељењу учествује велики број људи;
- Фаворизација привременог и краткотрајног приступа ресурсима - уместо трајног преноса власништва;
- Дељење ресурса ограниченог капацитета – чиме се постиже лакше управљање ресурсима;
- Увођење нових производа и услуга – ЕД води ка повећању понуде на традиционалним тржиштима.

У литератури, као и у пракси, постоји доста појмова и концепата који се доводе у везу са ЕД, а који су наведени у наставку:

- колаборативна економија (енгл. *collaborative economy*),
- колаборативна потрошња (енгл. *collaborative consumption*),
- економија од појединца за појединца (енгл. *peer economy/P2P economy*),
- меш економија (енгл. *the mesh*),
- комерцијални системи дељења (енгл. *comercial sharing systems*),
- потрошња базирана на приступу (енгл. *access based consumption*),
- фирме за дигитално повезивање (енгл. *digital matching firms*),
- гиг економија (енгл. *gig economy*),
- економија приступа (енгл. *access based economy*),
- капитализам базиран на маси (енгл. *crowd-based capitalism*),
- економија на захтев (енгл. *on-demand economy*).

Иако постоје бројна неслагања и дебате о томе која синтагма је адекватна, **ЕД је по свему судећи одавно прерасла статус „још једне идеје одрживог развоја“ и постала централна и независна тема науке, струке и шире јавности.**

Извори јавних политика не инсистирају на строгом разграничењу већ „толеришу“ наизменично коришћење синтагми ЕД и колаборативна економија са фокусом на разумевање феномена дељења у веб 2.0 ери и то кроз анализу његових појавних облика (конкретних платформи).

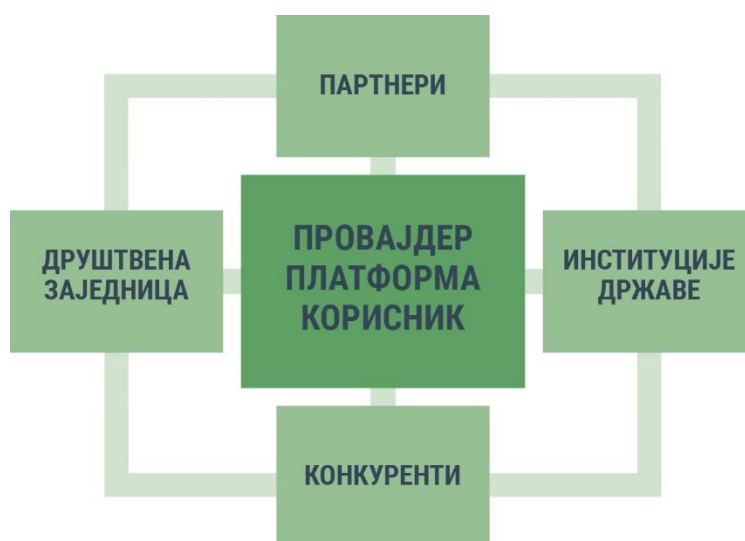
² European Parliament Research Service (2016). The cost of Non-Europe in the Sharing Economy, European Added Value Unit of the Directorate for Impact Assessment and European Added Value, [Online] Доступно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU\(2016\)558777_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU(2016)558777_EN.pdf).

Када је реч о пословним моделима ЕД, диференцирање се може извршити у односу на оно што се дели, и то на:

- 1) моделе у којима се на одређено време уступа покретна или непокретна имовина (нпр. краткорочно дељење стамбених капацитета на платформи *Airbnb*);
- 2) моделе у којима се пружају услуге засноване на имовини, што значи да власништво над имовином омогућава испоруку услуге (нпр. пружање услуге возње на захтев сопственим возилом путем *Uber-a*) и
- 3) моделе у којима појединци пружају услуге на бази својих знања, вештина и способности (нпр. уговарање посла поправке кућног уређаја путем платформе *TaskRabbit*).

У разликовању пословних модела ЕД кључну одредницу прави власништво над ресурсима који се деле, а сходно томе и функција платформе. С тим у вези, платформа може да поседује ресурсе које привремено уступа или да посредује између корисника и провајдера.

Надаље, екосистем ЕД се састоји од кључних актера и других интересних група које утичу и на које утиче ЕД (Слика 1). У кључне актере се убрајају корисници, платформа и провајдери. Њихово окружење чине друге заинтересоване стране попут институција државе, партнера, конкурената и друштвене заједнице.

Слика 1. Екосистем економије дељења³

Постојеће анализе указују да је све теже анализирати ЕД традиционално, односно по секторима и да се пре може говорити о областима или доменима ЕД којих према неким изворима има преко тридесет. Доминантне области у којима се укрштају традиционална и ЕД су смештај, транспорт, финансије (групно финансирање), људски ресурси – услуге на захтев и трајна потрошна добра.

Развојни изазови ЕД-а могу се посматрати кроз два кључна сегмента. Први се односи на поверење и заштиту корисника и испоручиоца услуга ЕД. Са аспекта корисника важно је

³ Адаптирано према Navickas V., Petrokė, I., Bačiulienė, V. & Vasylieva, T. (2021). The Impact of the Sharing Economy as an Ecosystem on the Tourism Sector. *Journal of Tourism and Services*, 22 (12), 66-88. DOI: 10.29036/jots.v12i22.241.

обезбедити више нивоа поверења: у провајдера/испоручиоца, платформу и производ. Са аспекта ипоручиоца важно је постићи поверење у корисника и у платформу.

Други правац изазова тиче се регулаторних аспеката. Они се могу сагледати из два угла: пружаоца услуга и платформе. Статус пружаоца услуга одређен је регулисањем његових права и обавеза. Регулисање статуса платформе увелико зависи од улоге коју платформа обавља (да ли је само посредник између корисника и провајдера или је и власник ресурса који се деле). Важно је истаћи да регулаторни оквири у ЕД нису универзални. Напротив, диференцијација је пре свега одређена карактеристикама тржишта, примењеним пословним моделима и локалним специфичностима.

Како је фокус пројекта PANACEA успостављање капацитета за примену ЕД у Републици Србији, прелиминарну фазу тог процеса чини **мапирање постојећег стања, прикупљање и систематизација информација и знања о потенцијалима, изазовима и кључним актерима екосистема ЕД - корисницима, провајдерима и платформама**. Као што је елаборирано у првом извештају пројекта PANACEA, у кључне технолошке, друштвене и регулаторне претпоставке за развој ЕД у Републици Србији спадају:

- Стање у области дигитализације - може се оценити позитивном оценом будући да становништво Републике Србије брзо и спонтано прихвата нове информационе и комуникационе технологије (ИКТ) што је један од кључних предуслова за коришћење ЕД платформи. Додатан импулс развоју дигиталних компетенција становништва даје и законска регулатива (нпр. Закон о основама система образовања и васпитања Републике Србије, Стратегија развоја дигиталних вештина у Републици Србији);
- Услови за покретање посла - секторске стратегије (у домену дигиталних вештина и паметне специјализације), као и новоусвојена Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије и иницијативе које су из њих проистекле обећавају повољне услове за развој иновативних пословних модела у оквиру концепта економија дељења у Републици Србији. Са друге стране, прилагођавање секторских стратегија (пре свега у сектору туризма и саобраћаја) је у најранијој фази. Додатни подстицај развоју ЕД у Републици Србији чини стартап екосистем који карактерише висок ниво иновативног потенцијала, пре свега захваљујући талентованим ИКТ стручњацима. Сектор у коме су стартапи у Републици Србији доминантно активни је развој ИТ софтвера (63,6%), док сектори који доминирају у ЕД попут финансија и транспорта имају значајно мање учешће од 9,3% и 6,6%, респективно (Ivanović & Škrbić, 2022⁴).
- Поверење и безбедност у дигиталном окружењу – један од основних услова за развој и јачање ЕД на неком тржишту јесте поверење (у платформу, провајдера и производ/услугу) док се трансакције између ЕД учесника одвијају махом у дигиталном окружењу. Према налазима о интерперсоналном поверењу из 2015. године, Република Србија се уз Бугарску налази на зачељу европских земаља. Низак ниво дигиталног поверења додатно прати низак ниво друштвеног капитала што представља препреку развоју економије дељења.

Након сумирања предуслова и потенцијала за развој ЕД у Републици Србији, даљи корак води ка идентификацији и анализи кључних актера. Мапирањем заједнице ЕД у Републици Србији у овој фази пројекта PANACEA постављају се оквири за опсежна истраживања у националним оквирима која ће бити реализована у наредним фазама пројекта.

⁴ Ivanović, Lj & Škrbić, N. (2022). STARTAP SKENER 2022, Izveštaj o stanju startup ekosistema u Republici Srbiji, inicijativa „Digitalna Srbija“ uz podršku USAID, Доступно на: https://www.preduzmi.rs/wp-content/uploads/2022/03/STARTAP-SKENER-2022.pdf?utm_source=site&utm_medium=email&utm_campaign=startup_skener_2022.

3. МАПИРАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЕКОНОМИЈЕ ДЕЉЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Истраживање кључних актера на нашем тржишту пратили су бројни изазови. Са аспекта корисника, највећи изазов тиче се недостатка адекватних истраживања. Када је реч о платформама и провајдерима, потешкоће се огледају у све захтевнијем анализирању ЕД традиционално, тј. по секторима. Осим тога што многе компаније односно платформе ЕД излазе изван оквира свог иницијалног деловања, нудећи све шири асортиман услуга и ограничења у постојећим законским нормама често изискују потребу регистрација компаније ван делатности у којима их корисници препознају.

У националним оквирима постоји свега неколико публикација (Парезановић, 2019⁵; Bojković et al., 2019⁶; Ćirić & Ilić, 2020⁷; Ćirić et al., 2021⁸; Živojinović & Zornić, 2022⁹) које за предмет изучавања имају анализу корисника, платформи, провајдера услуга и њиховог пословања у Републици Србији. Оно што је важно истаћи је да су налази ових студија ограничени како у погледу броја и старосне структуре испитаника, тако и у погледу обухваћених сектора па се као такви не могу генерализовати.

У циљу разумевања кључних носилаца активности у сектору ЕД у Републици Србији, у наставку Извештаја дата је анализа корисника, платформи и провајдера.

3.1. Социо-демографске карактеристике корисника услуга дељења у областима смештаја и транспорта у Републици Србији и Европској унији

У овом делу Извештаја приказани су подаци везани за ЕД који су **тренутно расположиви за Републику Србију** и који могу бити од помоћи за **разумевање стања и упоредну анализу са другим европским земљама**. Будући да у истраживања о коришћењу колаборативних платформи које спроводи Еуробарометар¹⁰ која се за сада могу сматрати најобухватнијим, није укључена наша земља, даља анализа користи индикаторе **Евростата** који су генерисани

⁵ Парезановић, Т. (2019). *Модел за подршку развоју мобилности у складу са концептом економије дељења*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет.

⁶ Bojković, N., Jeremić, V., Petrović, M. & Tica, S. (2019): Preferences for car sharing service attributes among university students: Evidence from an emerging market. In: *Journal of East European Management Studies*, 24 (4), 636–653. DOI:10.5771/0949-6181-2019-4-636.

⁷ Ćirić, M., & Ilić, D. (2020). Consumer attitudes towards the possibilities of developing sharing economy in tourism in serbia. In *Tourism International Scientific Conference*. Vrnjačka Banja-TISC, 5(1), pp. 129-146.

⁸ Ćirić, M., Ignjatijević, S., Fedajev, A., Panić, M., Sekulić, D., Stanišić, T., Leković, M., & Arsić S. (2021). Serbia: Sharing Economy as a New Market Trend and Business Model. In *The Collaborative Economy in Action: European Perspectives*, edited by Andrzej Klimczuk, Vida Česnuitytė, and Gabriela Avram, 263–284. Limerick, Ireland: University of Limerick.

⁹ Živojinović, T., & Zornić, N. (2022) Anticipating the impact of sharing economy drivers on consumer intention for using a sharing economy service. *Journal of East European Management Studies*, 27(2), 233-258. DOI: 10.5771/0949-6181-2022-2-233.

¹⁰ Еуробарометар је официјелно тело Европске комисије, Европског парламента и других тела које споводи анкетна истраживања међу становништвом у земљама ЕУ. Од посебног значаја за овај извештај је анкетно истраживање спроведено у области ЕД чији су резултати доступни на [линку](#).

и сакупљени као део анкете о коришћењу ИКТ. Уз неоспорну употребљивост података, треба узети у обзир и чињеницу да се ради о секундарним изворима података, који као такви дају делимичну слику о ЕД - односе се само на области смештаја и транспорта, укључују само аспект корисника (не и провајдера) и не сагледавају мотиве учествовања у ЕД.

У наставку су прво представљене методолошке напомене које ће читаоцу помоћи да лакше разуме индикаторе које је креирао и прикупио Евростат, као и да сагледа даље правце које Евростат спроводи у циљу мапирања ЕД. Затим је спроведена анализа индикатора у области дељења смештаја и транспорта у земљама Европске уније (ЕУ-27) и Републици Србији. Како би се добила обједињена слика ЕД, у поглављу које следи приказана је компаративна анализа дељења у области смештаја и транспорта у Републици Србији. На самом крају су изнети закључци спроведених анализа.

Методолошке напомене

Као што је претходно наведено, подаци који су доступни у бази Евростата, а односе се на ЕД, су индикатори који су прикупљени у оквиру циклуса анкета о коришћењу ИКТ у домаћинствима и од стране појединаца (*ICT usage in households and by individuals (isoc_i)*). Ово анкетно истраживање је први пут спроведено 2002. године и сваке године се унапређује, модификује и у упитник се укључују нова питања и групе питања којим би се прецизније описало коришћење ИКТ¹¹. Питања везана за понашање појединаца у области ЕД су укључена у истраживање 2017. године, па су за сада расположиви резултати из 2017., 2018. и 2019. године.

У наставку су приказана питања везана за ЕД која су део упитника за године за које су подаци расположиви. Поред самог приказивања питања, дефинисани су и предуслови за одговарање на питања, као и начин на који је питање формулисано и шта оно обухвата. **Прво питање** се односи на област транспорта. Од испитаника је тражено да наведе да ли је у последњих 12 месеци користио веб-сајт или апликацију за куповину услуга транспорта у приватне сврхе од другог појединца. Услов да испитаник одговори на ово питање је да је користио интернет у последњих годину дана (12 месеци). Ово питање је дефинисано као питање са вишеструким бројем могућих одговора. Три понуђена одговора су а) Да, преко специфичног веб-сајта или апликације која омогућава куповину услуга транспорта од других, б) Да, преко било ког веб-сајта или апликације која омогућава куповину услуга транспорта од других (нпр. друштвене мреже) и ц) Нисам користио/ла. Ово питање има за циљ да обухвати коришћење профитних и непрофитних веб-сајтова и апликација који функционишу на принципу P2P. B2P сегмент није обухваћен овим питањем, што значи да се коришћење веб-сајтова и апликација аутобуских превозника, железнице, услуге регистрованих такси превозника и слично, не узима у обзир. Важно је напоменути да се сама трансакција (уговарање) мора обавити преко веб-сајта или апликације, а што се плаћања тиче, начини плаћања нису обухваћени истраживањем. Први понуђени одговор подразумева коришћење специфичног веб-сајта или апликације која омогућава куповину услуге транспорта. Пример компаније која се наводи у овом питању како би испитаницима олакшали разумевање питања је *Uber* или примери сличних компанија које послују на националном нивоу. Други понуђени одговор се односи на коришћење било ког веб-

¹¹ Јединица статистичког истраживања су домаћинства и појединци, где се под домаћинством подразумева домаћинство у коме има бар један појединац старости између 16 и 74 године, док се под појединцем подразумева особа између 16 и 64 године старости. Напомена је да су у неким земљама прикупљани подаци и за особе млађе од 16 година, као и старије од 64 године. Сами индикатори су приказани као проценат испитаника и проценат испитаника који су користили интернет у последњих годину дана (12 месеци).

сајта или апликације. Пример би био да путем одређене *Facebook* групе појединац пронађе особу која би је одвезла од тачке А до тачке Б и изврши резервацију тог транспорта.

Друго питање се односи на област смештаја. Од испитаника је тражено да наведе да ли је у последњих дванаест месеци користио веб-сајт или апликацију за куповину услуга смештаја од другог појединца. Као и у области транспорта и ово питање је дефинисано са вишеструким бројем одговора, а услов да испитаник одговори на ово питање је да је користио интернет у последњих годину дана. Три понуђена одговора су: а) Да, преко специфичног веб-сајта или апликације која омогућава куповину услуга смештаја од других, б) Да, преко било ког веб-сајта или апликације која омогућава куповину услуга смештаја од других (нпр. друштвене мреже) и ц) Нисам користио/ла. Како би се обухватио само P2P, а искључио B2P сегмент, коришћење веб-сајтова и апликација хотела, мотела, кампова, туристичких агенција, тур оператера и слично није узето у обзир, а укључени су смештаји резервисани за сврхе годишњег одмора, али и путовања у приватне сврхе. Важно је напоменути да се сама трансакција (уговарање) мора обавити преко веб-сајта или апликације, при чему начини плаћања нису обухваћени истраживањем. Први понуђени одговор подразумева коришћење специфичног веб-сајта или апликације која омогућава резервацију и закуп смештаја. Пример компаније која се наводи у овом питању како би испитаницима олакшали разумевање питања је *Airbnb* или примери сличних компанија које послују на националном нивоу. Други понуђени одговор се односи на коришћење било ког веб-сајта или апликације. Пример би био да путем одређене *Facebook* групе појединац пронађе смештај и изврши резервацију истог. Без обзира на то да ли се посматрају индикатори везани за транспорт или смештај, **Евростат је креирао укупно осам индикатора** који су приказани у Табели 1.

У најновијем таласу анкете дошло је до методолошких промена. Прво, додатни услов за одговор на питање је да је испитаник у последња три месеца куповао преко интернета. Надаље, код оба питања понуђена су два одговора а) Да, преко компаније која пружа услуге транспорта/смештаја и б) Да, преко појединца. Први понуђени одговор везан за коришћење услуга транспорта подразумева коришћење услуга локалних аутобуских превозника, коришћење железнице, услуге такси превоза под којима је наведен *Uber* или сличне компаније које послују у одређеној земљи. Важно је напоменути да се овде посматрају само карте за транспорт било којим наведеним средством које су купљене онлајн или путем апликације. Такође, под овим понуђеним одговором се подразумева и изнајмљивање бицикала и осталих превозних средстава све докле год се изнајмљивање врши од регистроване компаније, а не појединца.

Други понуђени одговор се односи само на оне услуге транспорта које пружа појединац и подразумевају трансакције између два појединца. Овај понуђени одговор обухвата *ride-hailing* и *ride-sharing*. Примери компанија који се наводе у овом питању како би испитаницима олакшали разумевање питања су *BlaBlacar*, *Wunder Carpool*, *Liftshare* и *InOneCar*. Први понуђени одговор везан за коришћење смештаја подразумева коришћење услуга хотела, као и туристичких агенција за резервацију и коришћење смештаја. Поред наведеног, обухвата и коришћење услуга тур оператера. У обзир су узети смештаји резервисани за сврхе годишњег одмора, али и путовања у приватне сврхе. Други понуђени одговор се односи само на оне услуге смештаја које пружа појединац и подразумевају трансакције између два појединца. Пример компаније која се наводи у овом питању како би испитаницима олакшали разумевање питања је *Airbnb* или примери сличних компанија које послују на националном нивоу. Такође, период посматрања пре колико времена је коришћена услуга ЕД је скраћен са годину дана на три месеца.

Табела 1. Анализирани индикатори креирани од стране Евростат-а који се односе на ЕД

Код индикатора	Назив на енглеском	Назив на српском
I_IUP2P_ACC	<i>Individual used any website or app to arrange an accommodation from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили било који веб-сајт или апликацију како би резервисали смештај од другог појединца
I_IUP2P_ACCD	<i>Individuals used dedicated websites or apps to arrange an accommodation from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили специфични веб-сајт или апликацију како би резервисали смештај од другог појединца
I_IUP2P_ACCO	<i>Individuals used other websites or apps to arrange an accommodation from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили веб-сајт или апликацију како би резервисали смештај од другог појединца, а да то није специфични веб-сајт или апликација
I_IUP2P_ACCX	<i>Individuals have not used any website or app to arrange an accommodation from another individual</i>	Проценат појединаца који нису користили било који веб-сајт или апликацију како би резервисали смештај од другог појединца
I_IUP2P_TRA	<i>Individuals used any website or app to arrange a transport service from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили било који веб-сајт или апликацију како би резервисали транспорт од другог појединца
I_IUP2P_TRAD	<i>Individuals used dedicated websites or apps to arrange a transport service from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили специфични веб-сајт или апликацију како би резервисали транспорт од другог појединца
I_IUP2P_TRAO	<i>Individuals used other websites or apps to arrange a transport service from another individual</i>	Проценат појединаца који су користили веб-сајт или апликацију како би резервисали транспорт од другог појединца, а да то није специфични веб-сајт или апликација
I_IUP2P_TRAX	<i>Individuals have not used any website or app to arrange a transport service from another individual</i>	Проценат појединаца који нису користили било који веб-сајт или апликацију како би резервисали транспорт од другог појединца

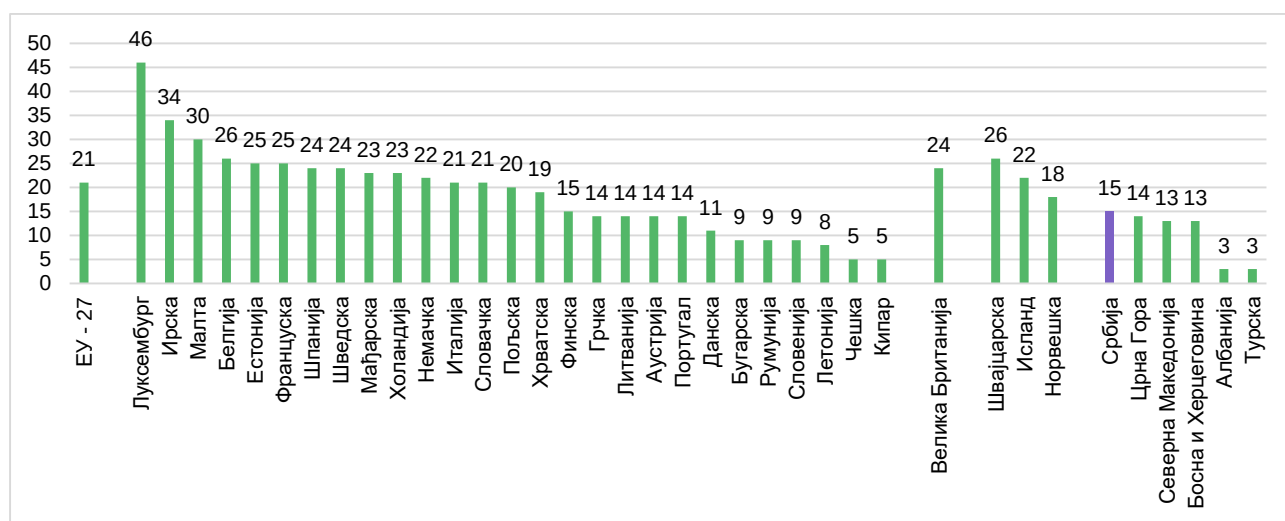
Извор: Евростат, [Metadata](#)

Сprovedене анализе

Анализе вредности индикатора дељења у области смештаја и у области транспорта су конципиране тако да је прво спроведено поређење вредности у оквиру ЕУ-27 и поређење вредности измерених у земљама региона. У наставку анализа приказано је како у зависности од **социо-демографских карактеристика испитаника зависи степен коришћења дељеног смештаја тј. транспорта**. Социо-демографске карактеристике чији је ефекат узет у обзир су ниво месечних примања, старост, степен образовања, пол, радни статус, место пребивалишта, као и опције приступа. Прво је спроведена анализа у области дељења смештаја, затим у области дељења транспорта, док је на крају спроведена упоредна анализа на нивоу Републике Србије.

3.1.1. Дељење у области смештаја

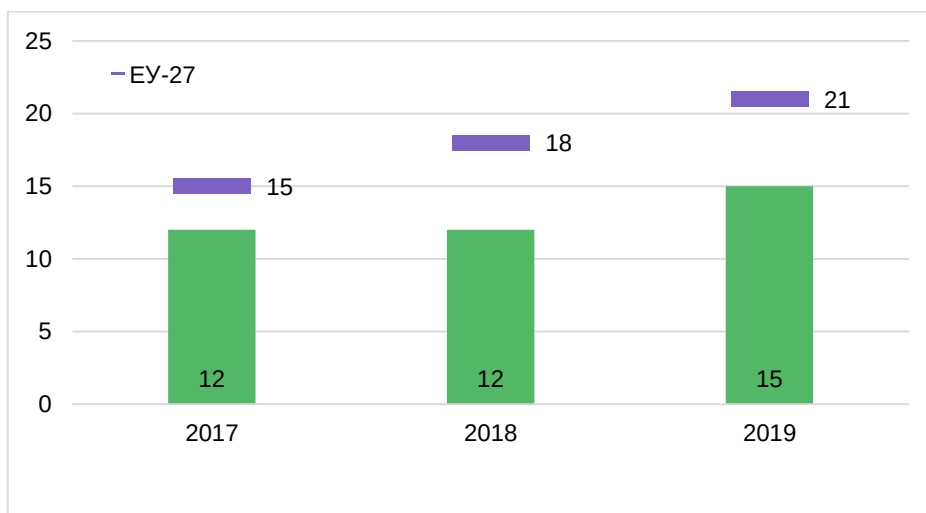
Доступни подаци у области дељења смештаја указују да **постоје значајне разлике између земаља** ЕУ-27. Према подацима за 2019. годину приказаним на Графикону 1., земља која је имала најнижи проценат појединаца који су користили било који сајт или апликацију за резервисање смештаја од другог лица је Кипар (5%), док је овај вид угоститељства најзаступљенији у Луксембургу (46%).

Графикон 1. Процент појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и земљама Европе, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

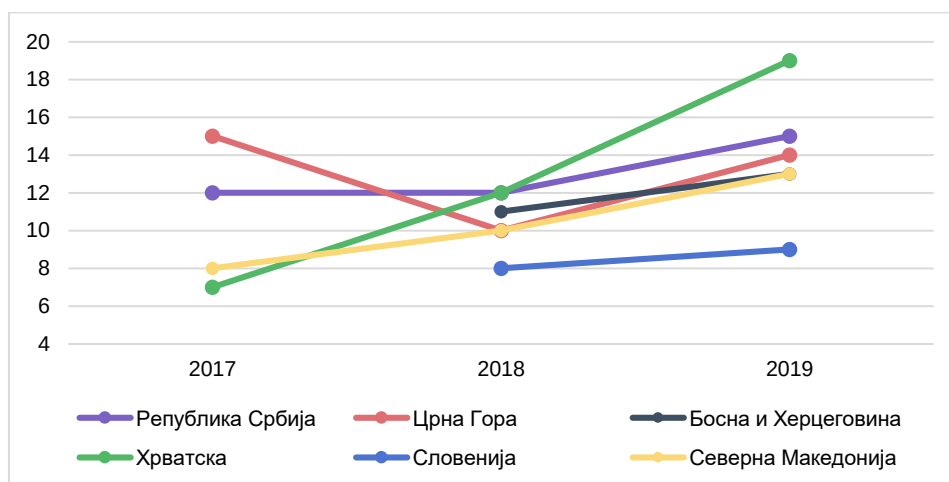
Било који сајт или апликацију за резервисање смештаја у Републици Србији је 2019. године користило 15% лица што је испод просека на нивоу ЕУ-27 (21%). Овај заостатак је приметан и када се погледају подаци за 2017. и 2018. годину (Графикон 2). Без обзира на заостатак, забележен је пораст интересовања и коришћења дељеног смештаја у Републици Србији у периоду 2017-2019. година.

Графикон 2. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који користе сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=isoc_ci_ce_il)

Од интереса могу бити и подаци за земље у региону (Графикон 3). Очекивано, Хрватска је забележила интензивну експанзију ЕД у области смештаја у врло кратком временском периоду, од 2017. када је имала најнижи проценат појединаца који преко апликација резервишу смештај од другог лица (7%), до 2019. године када се овај број попео на 19%. Северна Македонија, Република Србија, Босна и Херцеговина и Словенија бележе константан раст, док је у Црној Гори број корисника варирао у овом периоду. **Ниво употребе дељеног смештаја у Републици Србији је на вишем нивоу него у већини земаља региона.**

Графикон 3. Проценат појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација Република Србија и земље региона у периоду 2017-2019. година

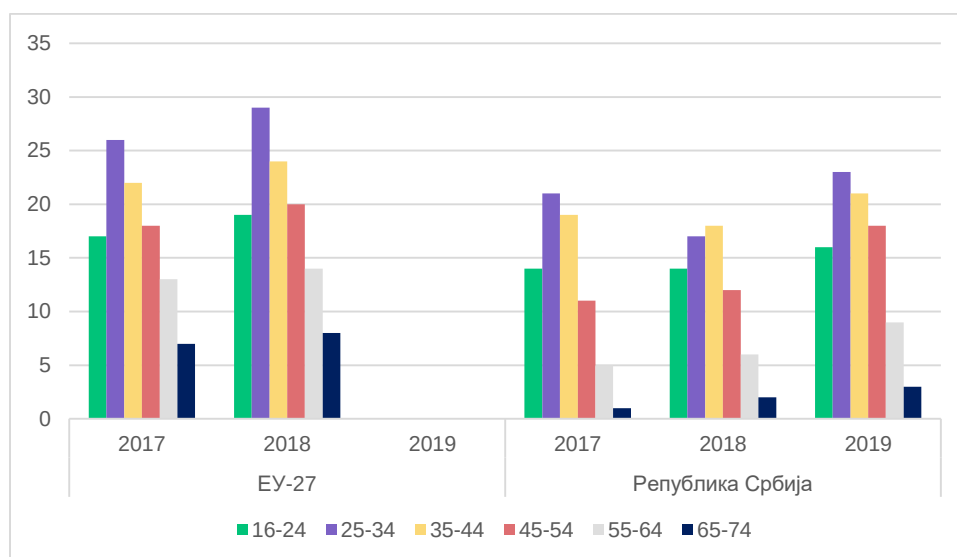
Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=isoc_ci_ce_il)

У наставку су приказани подаци према основним социо-демографским показатељима.

Старост

Када је у питању агрегација вредности индикатора дељеног смештаја у зависности од старости испитаника, она је расположива и веома детаљна. Могуће је поделити испитанике у чак шест старосних група: 16-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 и 65-74. Подаци су расположиви за Републику Србију за све три године посматрања, док то није случај са подацима за ЕУ-27, где подаци нису расположиви за 2019. годину (Графикон 4). **И на нивоу ЕУ-27 и у Републици Србији сегмент становништва који највише користи услуге дељеног смештаја је сегмент од 25-34 године**, затим следи сегмент од 35-44 године и сегмент од 45-54 године. **Видно је да млађи и старији сегменти становништва не користе дељени смештај у високом проценту.**

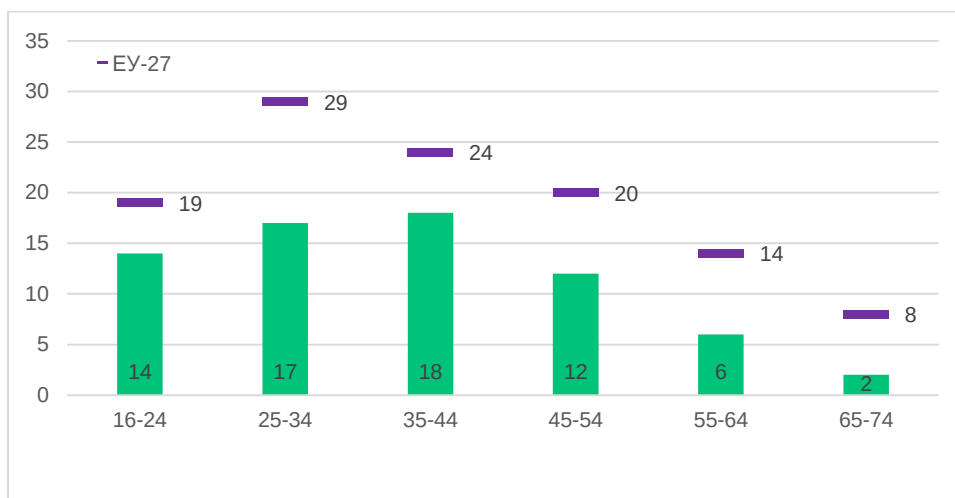
У Републици Србији у посматраном периоду видан је **порастан интересовања за дељени смештај у свим старосним групама**. Највећи скок је забележен између 2018. и 2019. године у сегменту од 45-54 године, где је коришћење порасло са 12% на 18%.

Графикон 4. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Од интереса је детаљније сагледати разлике које постоје у степену коришћења између просека ЕУ-27 и Републике Србије. Како подаци за ЕУ-27 нису расположиви за 2019. годину, биће сагледани подаци за 2018. годину (Графикон 5). **Степен коришћења дељеног смештаја по свим старосним групама у Републици Србији је испод просека коришћења у ЕУ-27.**

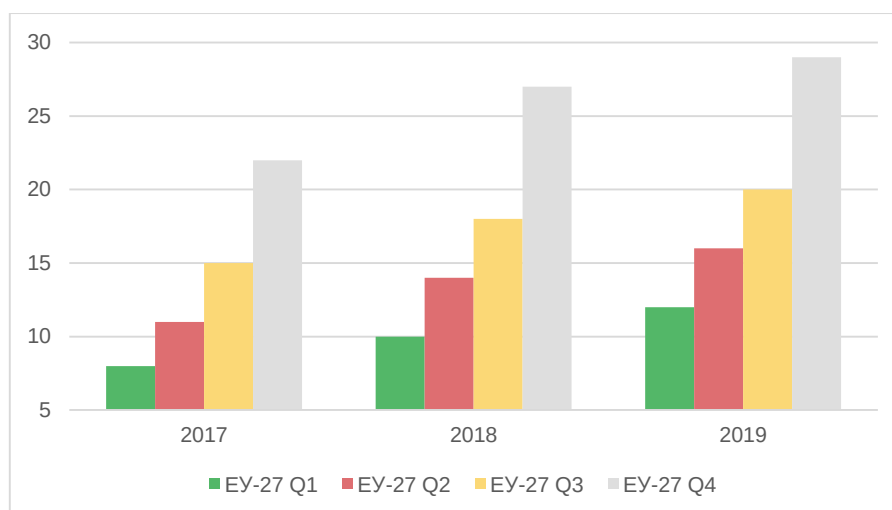

Графикон 5. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2018. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Ниво примања

Подаци о дељењу смештаја у зависности од **нивоа примања нису расположиви за Републику Србију**. Подаци на нивоу ЕУ-27 показују да је **дељење смештаја атрактивније за оне који имају највиша примања** (Q4, 29%, 2019), него за сегменте популације са најнижим примањима (Q1, 12%, 2019) (Графикон 6). У периоду од 2017. до 2019. године видљив је тренд пораста учешћа у овом виду ЕД без обзира на ниво примања. Међутим, израженији је пораст међу онима који имају виша примања.

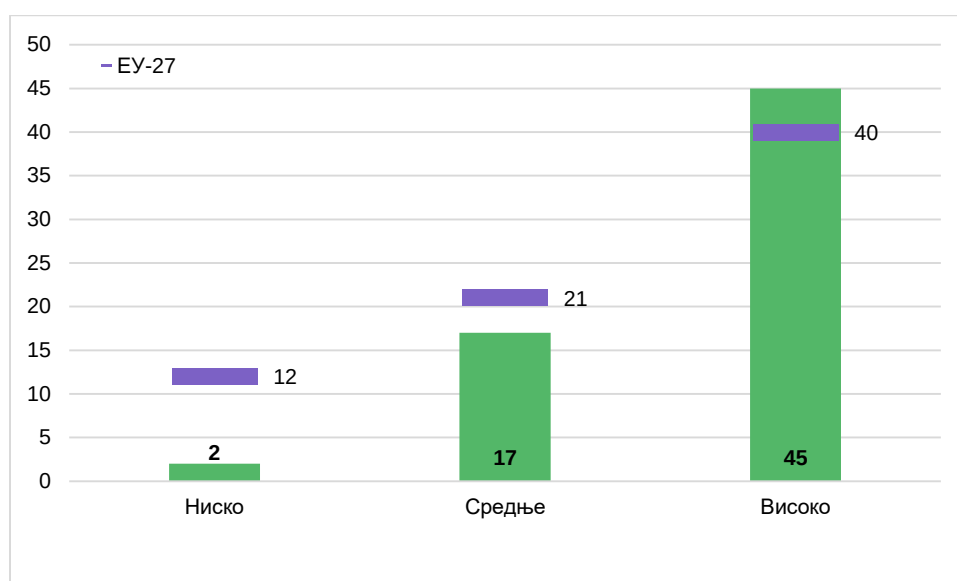

Графикон 6. Проценат појединаца на нивоу ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од нивоа примања у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Образовање

Подаци о дељењу смештаја испитаника који имају између 25 и 54 година у зависности од највишег степена образовања су доступни за Републику Србију. Ако се погледа високообразовано становништво, Република Србија не заостаје за просеком у ЕУ-27, чак је 2019. године проценат високообразованог становништва који је на овај начин резервисао смештај био већи од европског просека (45% у Републици Србији према 40% на нивоу ЕУ-27) (Графикон 7). Ако се сагледа сегмент средње образованог становништва, просечно коришћење у ЕУ-27 је нешто више него у Републици Србији. Значајно веће разлике се могу уочити када се сагледа сегмент нискообразованог становништва, где Република Србија знатно заостаје за просеком у ЕУ-27 (2% у Републици Србији у односу на 12% у ЕУ).

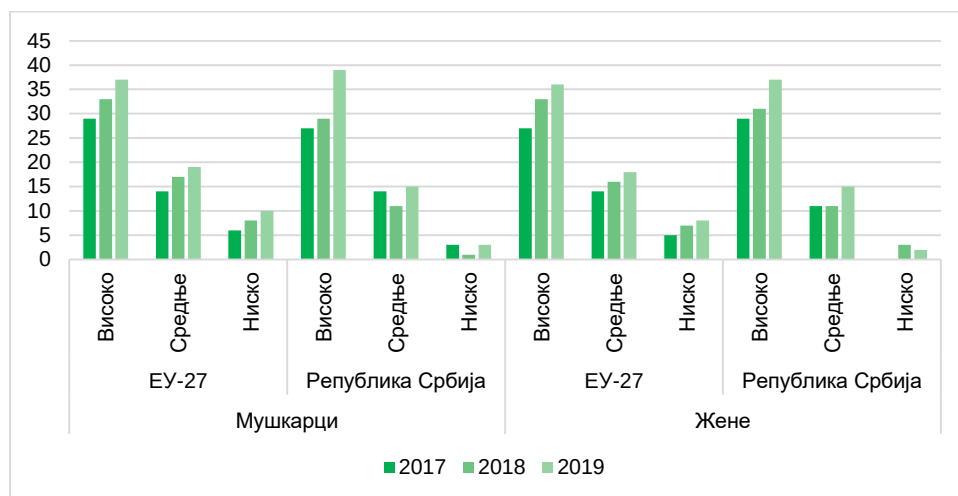

Графикон 7. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од нивоа образовања, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce it\]](https://isoc.ci.ce.it)

Пол

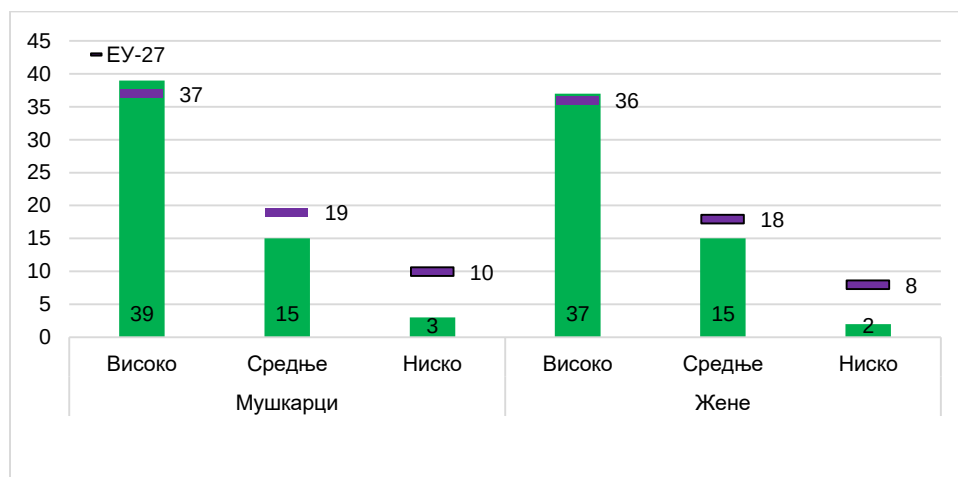
Мушкарци и жене у Републици Србији без обзира на ниво образовања подједнако користе тј. не користе услуге дељења смештаја (нпр. високообразовани мушкарци у 2019. години - 39%, високообразоване жене - 36%). Овај закључак важи и када се погледају подаци на нову просека ЕУ-27 (Графикони 8 и 9). Даља анализа података о дељењу смештаја према полу и образовању указује на следеће закључке. Ако се посматра само Република Србија, не постоји видна разлика у коришћењу између високообразованих мушкараца и жена (39% према 37%, 2019. година), као ни међу средње образованим мушкарцима и женама (15%, 2019. година). И мушко и женско нискообразовано становништво скоро уопште не користи услуге ЕД (3% и 2%, 2019. година). Тренд промене је такав да је забележен пораст коришћења код припадника оба пола без обзира на степен образовања у периоду 2017-2019. година (Графикон 8).

Графикон 8. Проценат појединаца које су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од пола и степена образовања у Републици Србији и ЕУ-27, у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_8.10)

Упоредна анализа са просеком на нивоу ЕУ-27 показује да **нискообразована лица у Републици Србији, без обзира на пол, видно мање користе опције дељења смештаја у односу на исти сегмент становништва у ЕУ-27 (Графикон 9).** Ово не важи за високо и средње образовано становништво. Притом, важно је нагласити да се још увек говори о ниском проценту популације и да овај налаз не може бити потврда одсуства родних разлика ЕД у области смештаја у Републици Србији.

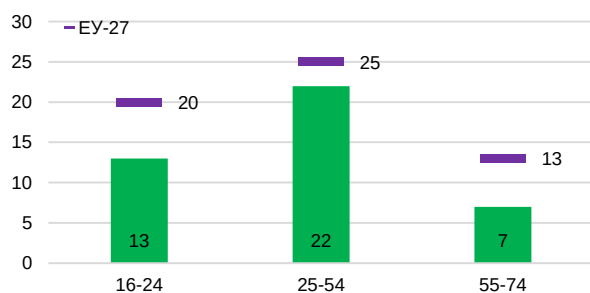

Графикон 9. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица према полу и нивоу образовања, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_8.10)

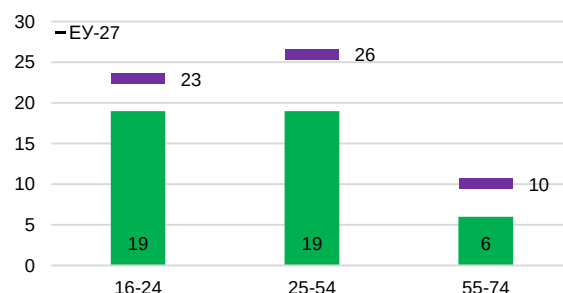
Упоредна анализа по старосним групама показује да су у Републици Србији, за разлику од ЕУ-27, млађе жене отвореније ка дељењу смештаја (19% према 13% у старосној категорији од 16-24 године), док у преостале две старосне групе нема значајнијих разлика у коришћењу (Графикони 10 и 11). И старији мушкарци и жене (категија од 55-74 година) у веома малом

проценту користе овакав тип смештаја. Ако се посматрају подаци у односу на старост, млађи мушкарци (од 16-24 године), као и старији мушкарци (од 55-74 године) видно мање користе овај тип смештаја него мушкарци из исте старосне групе у ЕУ-27. Степен коришћења у Републици Србији за ове две старосне групе је 13% и 7% у 2019. години респективно, док тај степен у просеку у ЕУ-27 износи 20% и 13%.

Графикон 10. Проценат мушкараца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

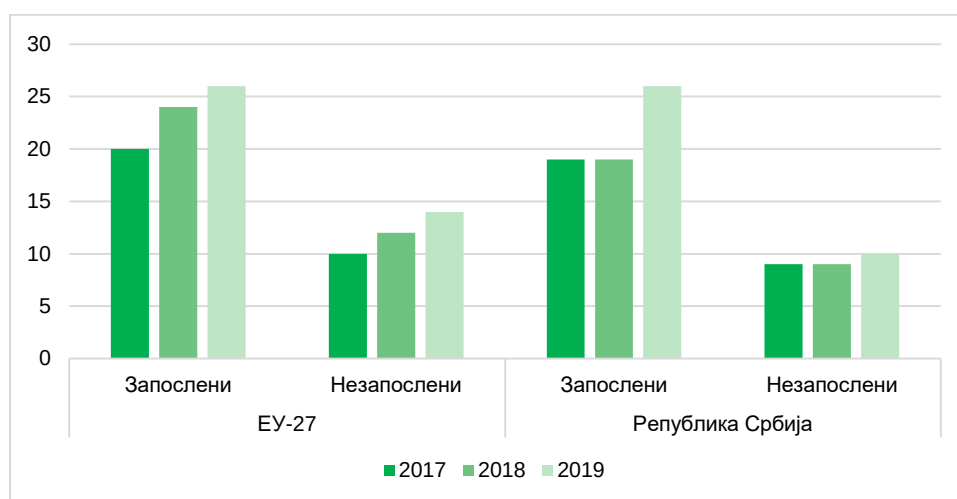

Графикон 11. Проценат жена у Републици Србији и ЕУ-27 које су користиле сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

Радни статус

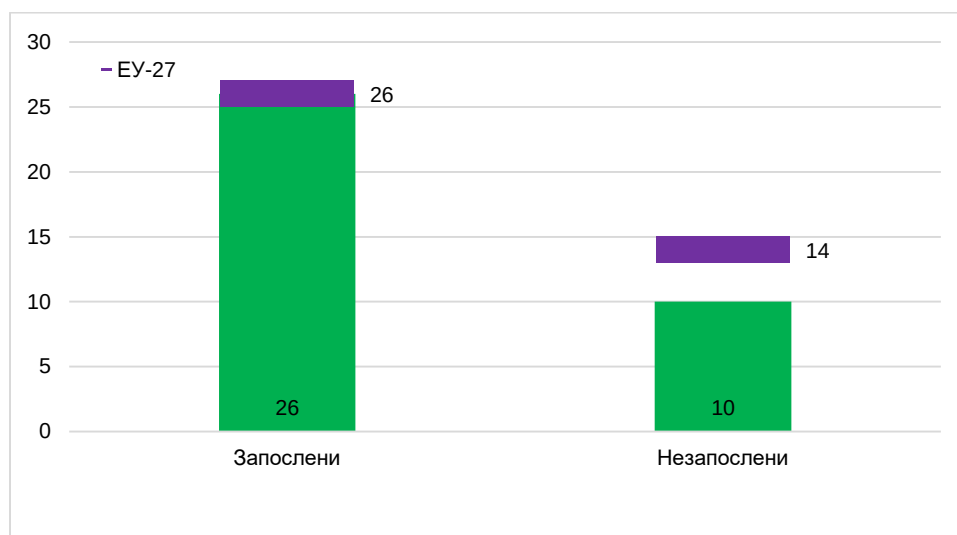
Када је реч о утицају радног статуса, подаци на нивоу ЕУ-27 указују да је проценат учешћа у дељењу смештаја у периоду од 2017. до 2019. године у порасту, како међу запосленима тако и међу незапосленима (Графикон 12). Са друге стране, у Републици Србији, међу запосленим појединцима, уочен је скок између 2018. и 2019. године. Наиме, забележен је пораст дељења смештаја међу запосленим становништвом за 7 процентних поена (са 19% на 26%).

Графикон 12. Проценат појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од радног статуса у Републици Србији и ЕУ-27, 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

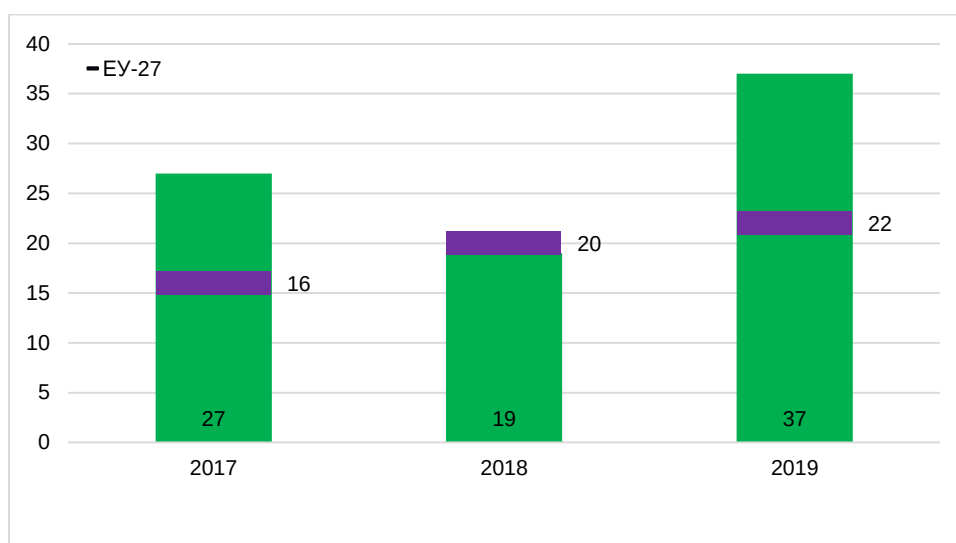
Међу незапосленим појединцима, степен коришћења је веома низак - 10% у 2019. години. Међу запосленим појединцима степен коришћења у Републици Србији је сличан као и у Хрватској, Литванији и Мађарској, док је међу незапосленим појединцима степен коришћења сличан као и у Хрватској, Мађарској и Пољској. У 2019. години степен коришћења дељеног смештаја међу запосленима је био на нивоу коришћења у ЕУ-27, док је међу незапосленима био испод просека ЕУ-27 (Графикон 13).

Графикон 13. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од радног статуса, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

Од значаја је анализирати и понашање студентске популације. У Републици Србији је 2019. године чак 37% студентске популације учествовало у дељењу смештаја, што је више од ЕУ-27 просека који износи 22% (Графикон 14). У Републици Србији је детектован пад интересовања у 2018. години, али је већ наредне године тај проценат значајно повећан. Студенти у Републици Србији видно више користе овај вид смештаја у односу на просек ЕУ-27 и студенте из земаља као што су Хрватска, Литванија, Финска, Шведска, Кипар и друге.

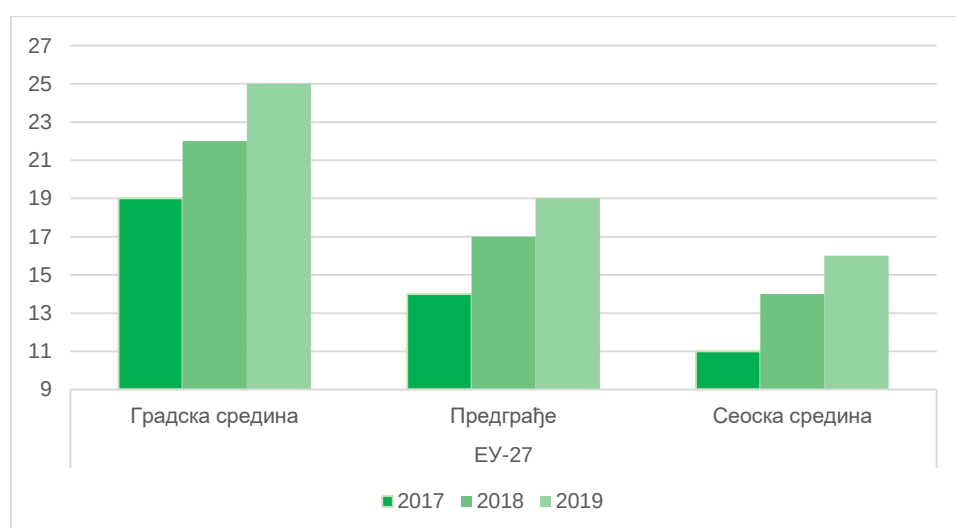

Графикон 14. Проценат студентске популације која је користила сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Место пребивалишта

Подаци о дељењу смештаја у зависности од величине места пребивалишта нису расположиви за Републику Србију. Подаци на нивоу ЕУ-27 показују да је већи степен коришћења међу оним појединцима који живе у градској средини (24%, 2019), него међу онима који живе у сеоској средини (16%, 2019) (Графикон 15). У периоду од 2017. до 2019. године видљив је тренд пораста коришћења без обзира на величину места пребивалишта испитаника.

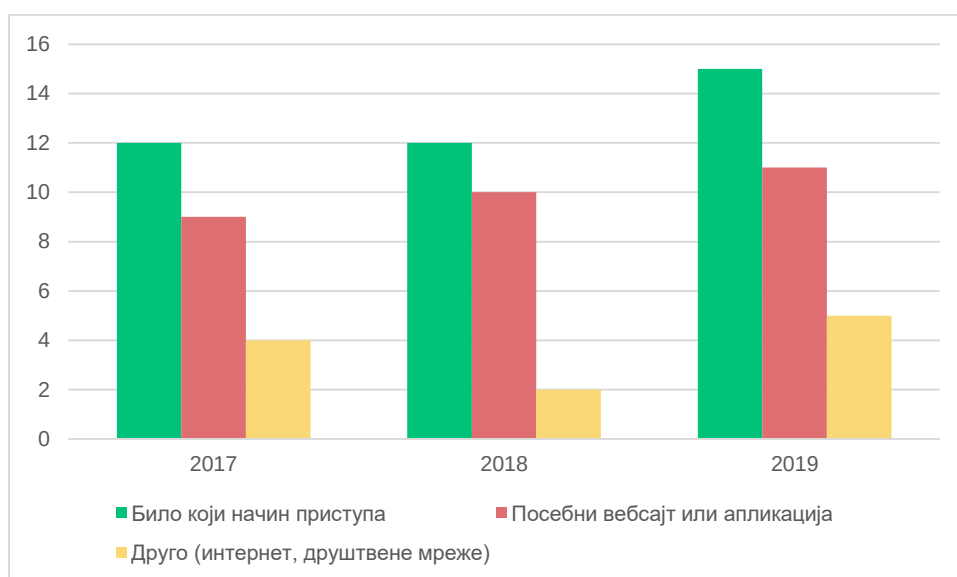

Графикон 15. Проценат популације која је који је користила сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од места пребивалишта на нивоу ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Опције приступа

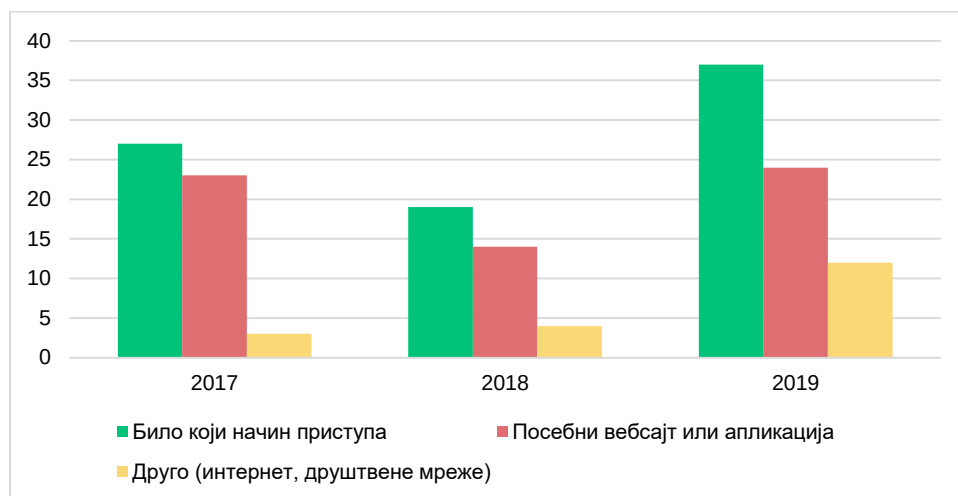
Када се анализирају подаци за период 2017-2019. година може се уочити да су корисници упознати са постојањем специјализованих веб-апликација и платформи и да је њихово коришћење у порасту (Графикон 16). Такође, може се видети да појединци у Републици Србији овакав смештај проналазе и резервишу у значајно већем проценту преко посебних веб-сајтова и апликација, него преко интернета или друштвених мрежа. Подаци могу указати да појединци у Републици Србији имају више поверења у проналажење смештаја путем официјелних сајтова и апликација, него преко интернета.

Графикон 16. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

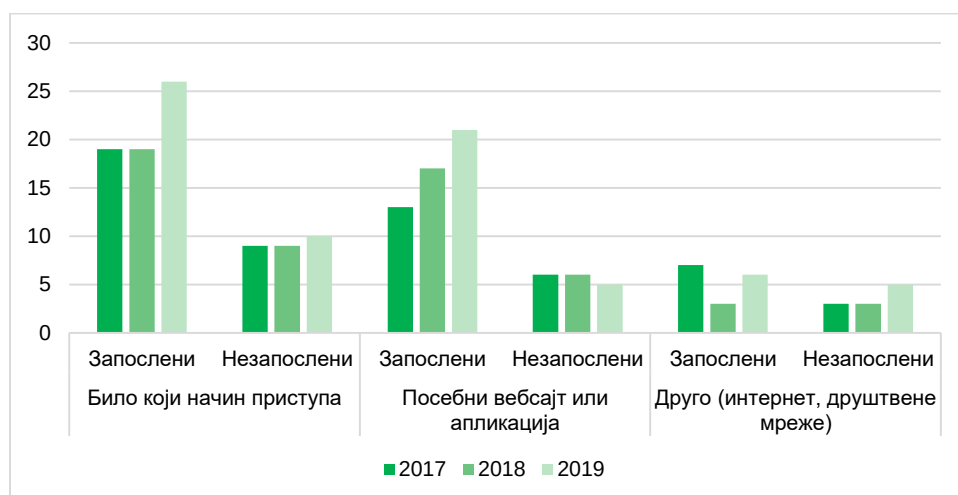
Од значаја је сагледати на који начин студенти из Републике Србије проналазе дељени смештај. Студенти се опредељују за специјализоване веб-сајтове или апликације за резервисање дељеног смештаја пре него за коришћење интернет претраживача (Графикон 17).

Графикон 17. Проценат у коме студенти Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Када је у питању утицај радног статуса, подаци покажују да се запослени пре окрећу специјализованим веб-сајтовима или апликацијама за резервисање смештаја него интернету, док овај закључак не важи за незапослено становништво (Графикон 18).

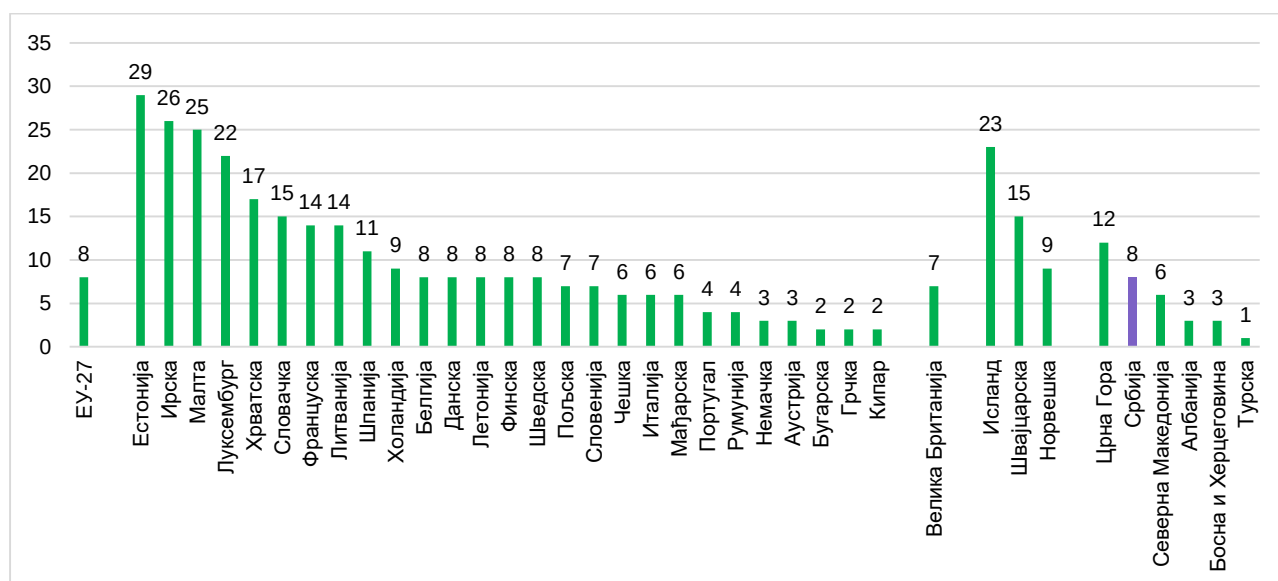

Графикон 18. Проценат у коме запослени и незапослени становници Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

3.1.2. Дељење у области транспорта

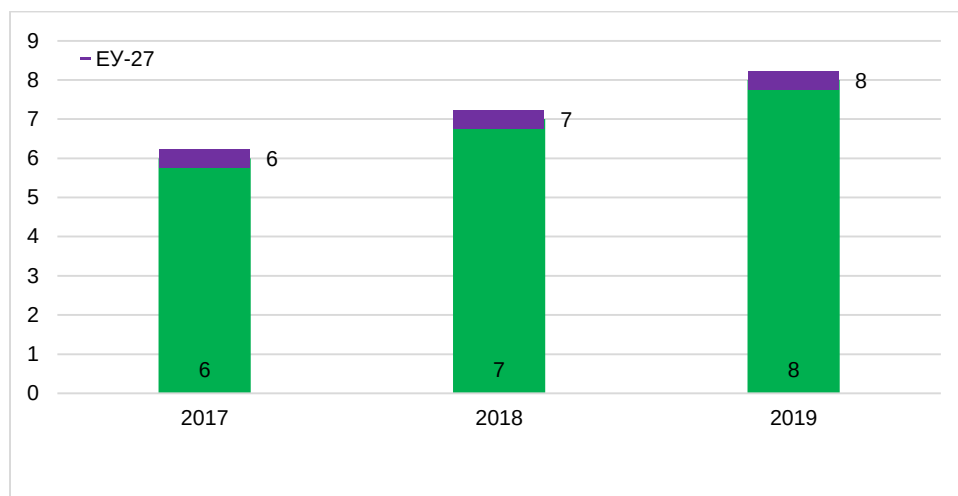
У наставку ће бити представљени резултати који се односе на кориснике дељења мобилности или тзв. колаборативне мобилности на европском нивоу. Доступни подаци указују да постоје значајне разлике унутар ЕУ-27 (Графикон 19). Према подацима за 2019. годину, земља која је имала најнижи проценат појединаца који су користили било који сајт или апликацију за резервисање транспортне услуге од другог лица је Кипар, док је Естонија земља са најбољим показатељима по овом индикатору. Упоредивањем резултата може се закључити да је коришћење било ког сајта или апликације за резервисање транспорта од другог лица, у Републици Србији изнад нивоа у неким земљама ЕУ-27 (Аустрија, Чешка, Португал, Пољска, Финска и друге).

Графикон 19. Проценат појединаца који су користили услуге дељеног транспорта, компарација коришћења у Републици Србији и земљама Европе, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

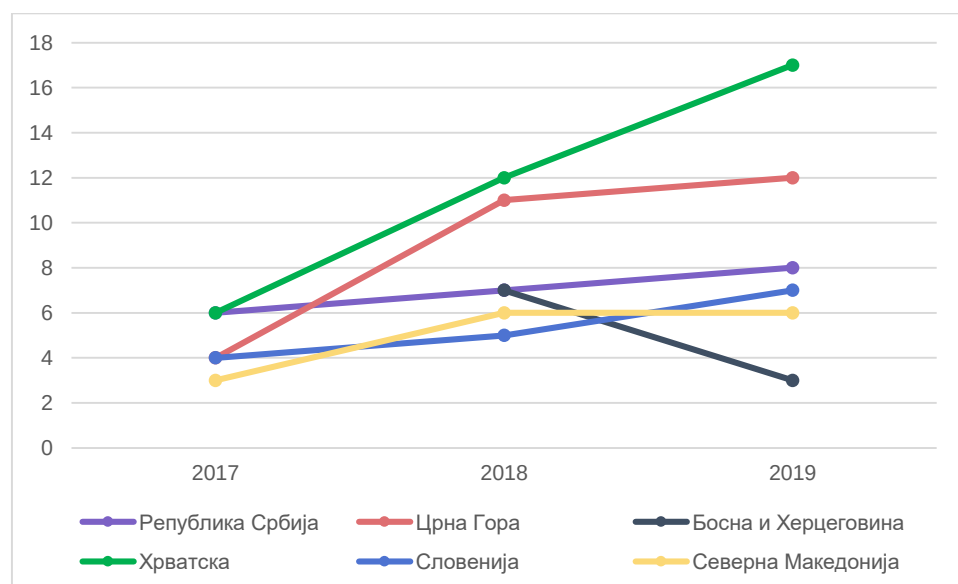
Подаци расположиви за Републику Србију у периоду 2017-2019. године показују да проценат појединаца који користе било који сајт или апликацију за резервисање транспорта од другог лица незнатно расте са 6% у 2017. години до 8% у 2019. години (Графикон 20). Промена просечне вредности на нивоу ЕУ-27 се у потпуности поклапа са променама процентуалног коришћења у Републици Србији.

Графикон 20. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Када је реч о резултатима за земље у региону, расположиви подаци за шест земаља бивше Југославије показују да је у Хрватској измерен највиши проценат појединаца који су користили услуге колаборативне мобилности – 17% 2019. године, док је најнижи измерен у Северној Македонији 2017. године и Босни и Херцеговини 2019. године - 3% (Графикон 21). У Хрватској и Црној Гори је видљив раст интересовања у врло кратком временском периоду. Северна Македонија, Република Србија и Словенија бележе благи раст, док је у Босни и Херцеговини 2019. године уочен пад коришћења.

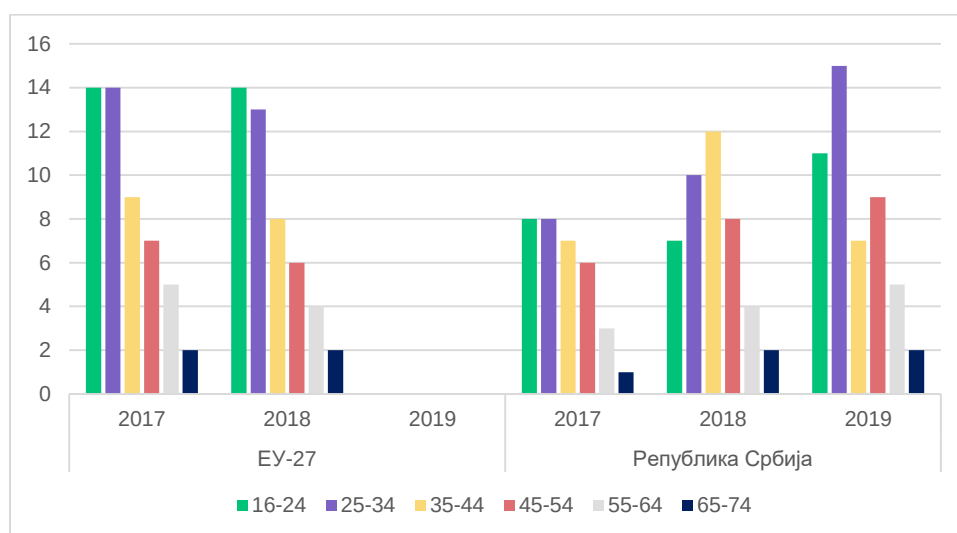

Графикон 21. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и земљама региона у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

Старост

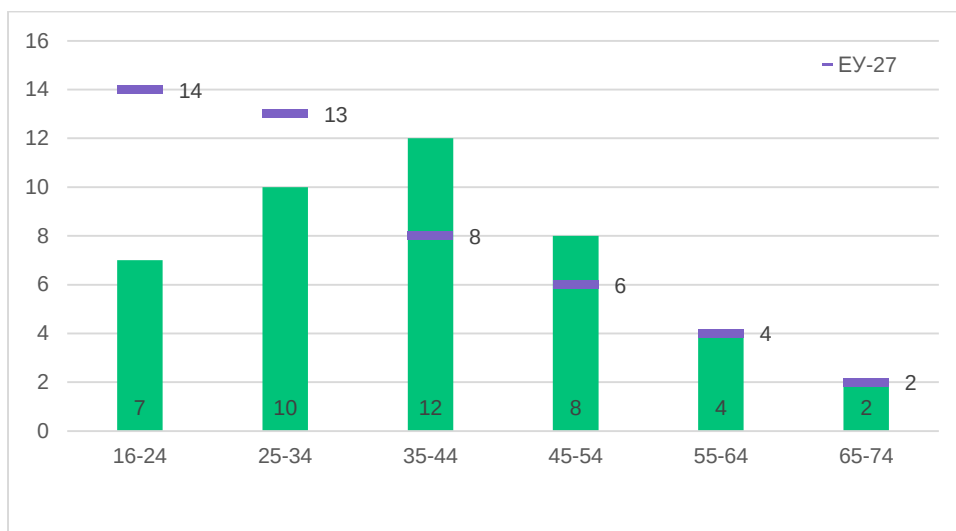
Када је у питању агрегација вредности индикатора дељеног транспорта у зависности од старости испитаника, она је расположива и веома детаљна. Могуће је поделити испитанике у чак шест старосних група: 16-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 и 65-74. Подаци су расположиви за Републику Србију за све три године посматрања, док то није случај са подацима за ЕУ-27, где подаци нису расположиви за 2019. годину (Графикон 22). На нивоу ЕУ-27 сегменти становништва који највише користе услуге дељеног транспорта су сегменти 16-24 и 25-34 године, док се у Републици Србији ситуација мењала из године у годину. Наиме, 2018. године сегмент који је највише користио дељени транспорт је 35-44, док је 2019. године то био сегмент 25-34 године. Видно је да старији сегменти не користе дељени смештај у високом проценту. У Републици Србији у посматраном периоду видан је пораст интересовања за дељени смештај у свим старосним групама. Највећи скок је забележен између 2018. и 2019. године у сегменту 25-34 године, где је коришћење порасло са 10% на 15%.

Графикон 22. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију транспорта од другог лица у зависности од старости у периоду 2017-2019. године

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=isoc_ci_ce_il)

Од интереса је детаљније сагледати разлике које постоје у степену коришћења између просека ЕУ-27 и Републике Србије. Како подаци за ЕУ-27 нису расположиви за 2019. годину, биће сагледани подаци за 2018. годину (Графикон 23). Степен коришћења дељеног транспорта у млађим старосним групама у Републици Србији је испод просека коришћења у ЕУ-27, у средњим је изнад нивоа коришћења у ЕУ-27, док је у најстаријим сегментима на нивоу ЕУ-27.

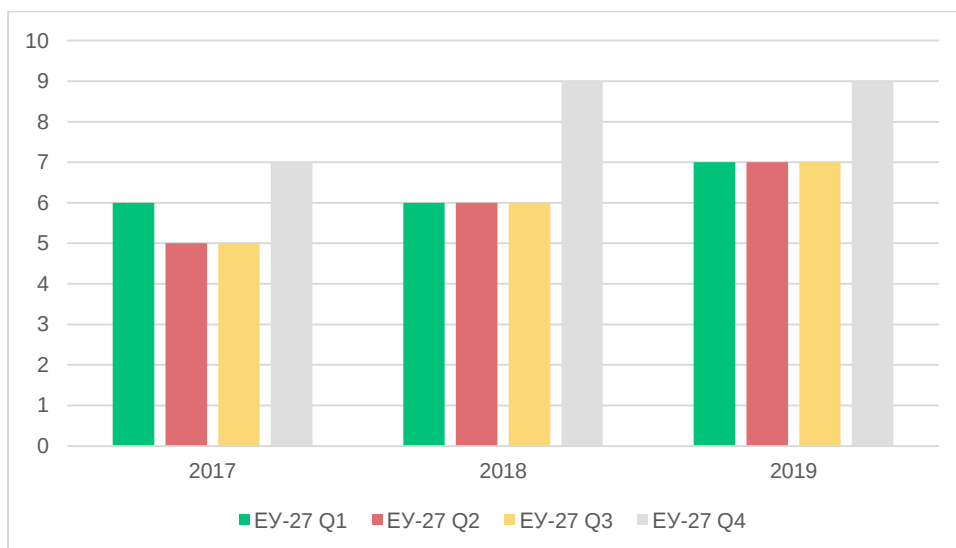

Графикон 23. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију транспорта од другог лица у зависности од старости, 2018. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_ij\]](#)

Ниво примања

Подаци о колаборативној мобилности у зависности од степена примања нису расположиви за Републику Србију. Подаци на нивоу ЕУ-27 показују да не постоји значајна разлика у степену коришћења међу оним појединцима који имају највиша примања (9%, 2019) и онима који имају најнижа примања (7%, 2019) (Графикон 24).

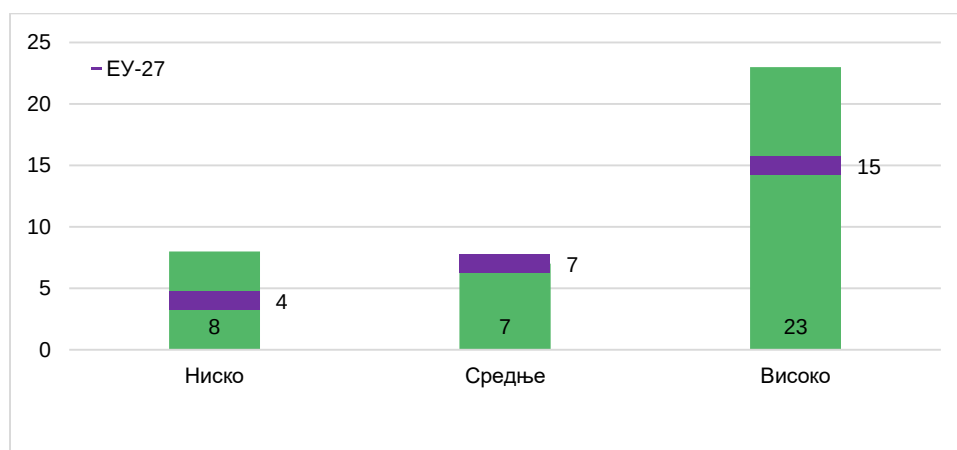
Графикон 24. Проценат појединаца на нивоу ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од нивоа примања у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_ij\]](#)

У периоду од 2017. до 2019. године опажен је минимални тренд пораста коришћења без обзира на ниво примања. Међутим, важно је назначити да по овој агрегацији има знатних разлика унутар ЕУ-27. На пример, чак 44% становништва Естоније и Хрватске који имају највиша примања користи овај тип транспортних услуга.

Образовање

Подаци о дељењу транспорта код испитаника који имају између 25 и 54 године у зависности од највишег завршеног степена образовања доступни су за Републику Србију. Коришћење услуга дељеног транспорта од стране високообразованог становништва у Републици Србији је веће од европског просека (Република Србија: 23%, ЕУ-27: 15%), док је ситуација обрнута када се говори о ниско и средње образованим лицима (Графикон 25). Важно је напоменути да и у оквиру ЕУ-27 постоје значајне разлике ако се сагледају ови критеријуми. На пример, чак 47% високообразованог становништва Малте, 30% средњеобразованог становништва Естоније и 24% нискообразованог становништва Естоније је користило ове транспортне услуге. Са друге стране, без обзира на степен образовања, вредности истог индикатора на Кипру су на веома ниском нивоу (0% ниско и средње образовано становништво, 4% високообразовано).

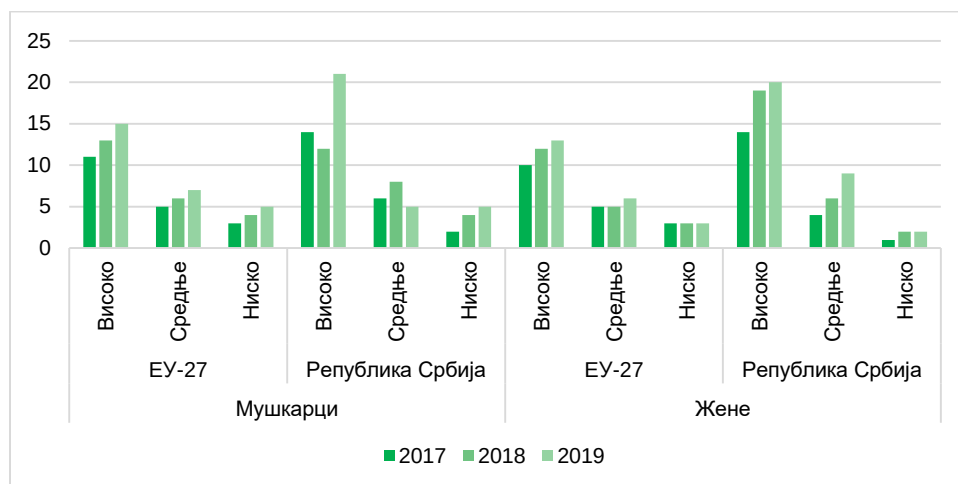

Графикон 25. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од образовања, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg-11.6)

Пол

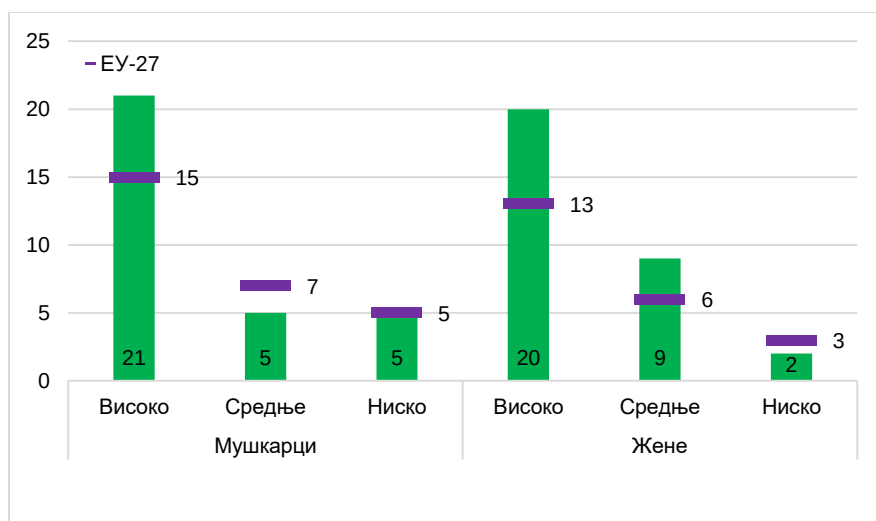
Агрегација података по полу и образовању указује на следеће закључке. Ако се посматра само Република Србија, не постоји видна разлика у коришћењу ових транспортних услуга између високообразованих мушкараца и жена (21% према 20%, 2019. година), док мала разлика постоји између средње образованих мушкараца и жена (5% према 9%, 2019. година) (Графикон 26). Степен коришћења је на веома ниском нивоу и за мушко и женско нискообразовано становништво (5% и 2%, 2019. година, респективно). Закључак је да су средњеобразоване жене за нијансу отвореније према услугама колаборативне мобилности.

Графикон 26. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од пола и степена образовања, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Упоредна анализа са просеком на нивоу ЕУ-27 по полу и степену образовања указује да мушкарци и жене у Републици Србији који имају висок степен образовања исказују видно виши степен коришћења у односу на исти сегмент становништва у ЕУ-27 (Графикон 27). Такође, средњеобразоване жене незнатно више користе ове услуге него исти сегмент на нивоу ЕУ-27.

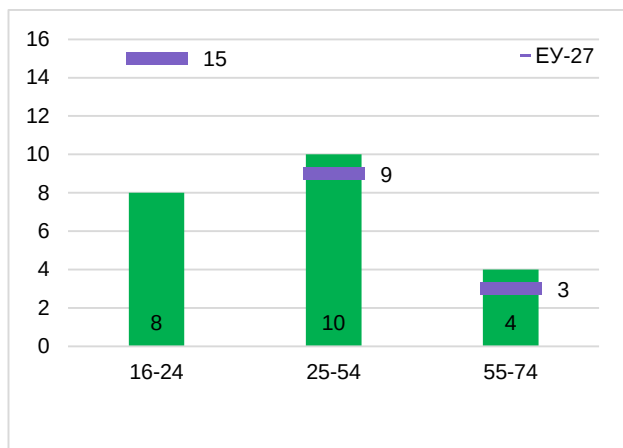

Графикон 27. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који користе услуге дељеног транспорта у зависности од пола и образовања, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

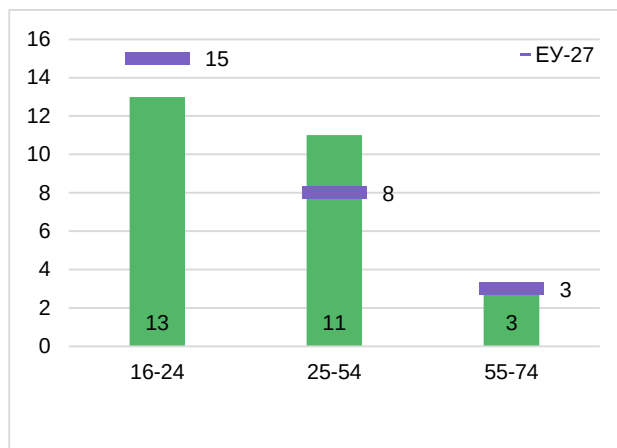
Ако се посматра мушка популација, млађи мушкарци (16-24 године) у Републици Србији мање користе услуге колаборативне мобилности него мушкарци исте старосне групе у ЕУ-27 (8% у Републици Србији у односу на 15% у ЕУ-27), што важи и за старосну категорију од 55 до 74 године (Графикон 28). Интересантно је да је степен коришћења међу мушкарцима од 25 до 54 године у Републици Србији већи него на нивоу ЕУ-27. Ако се посматра женска популација у Републици Србији, међу млађим женама (16-24 године) уочљив је тренд раста учешћа у ЕД у

транспорту (са 6% 2017. године на 13% 2019. године). Пораст степена коришћења се увиђа и код жена од 25 до 54 године - са 7% у 2017. години на 11% у 2019. години. Такође, значајан резултат је и да жене у Републици Србији више користе услуге дељења транспорта у поређењу са просеком ЕУ-27 (Графикон 29). Старије жене и у Републици Србији и на нивоу ЕУ-27 у веома малој мери користе ове услуге.

Графикон 28. Проценат мушке популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у зависности од старости, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce i\]](#)

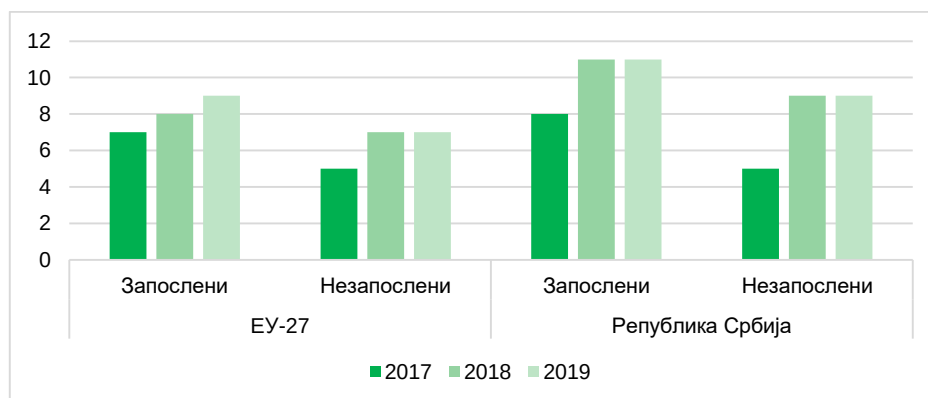

Графикон 29. Проценат женске популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у зависности од старости, 2019.

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce i\]](#)

Радни статус

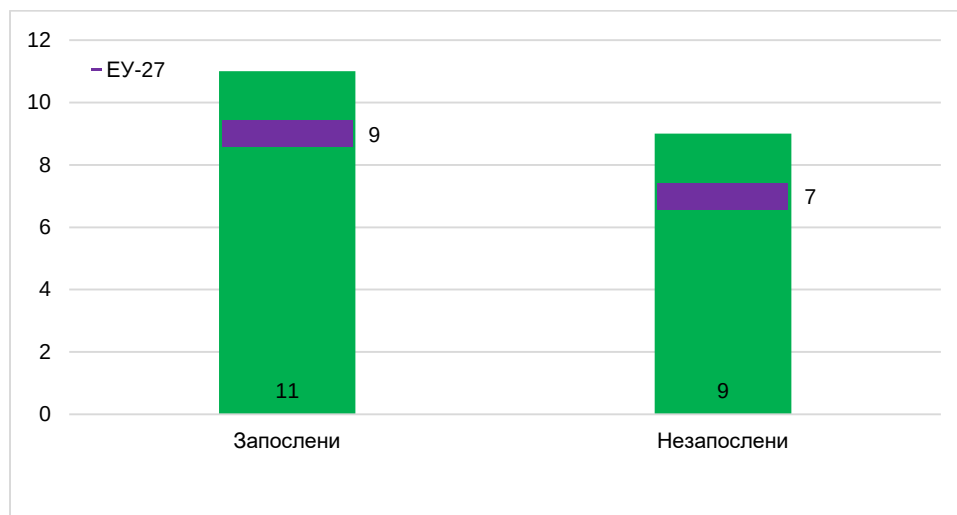
Анализа података у зависности од радног статуса указује на следеће закључке. На нивоу ЕУ-27 проценат коришћења како међу запосленима, тако и међу незапосленима бележи благи раст у периоду од 2017. до 2019. године (Графикон 30). Са друге стране, у Републици Србији, међу запосленим појединцима, приметан је скок између 2018. и 2019. године са 8% на 11%. Међу незапосленим појединцима, степен коришћења је низак и износи 9% у 2019. години.

Графикон 30. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од радног статуса, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce i\]](#)

У Републици Србији проценат коришћења колаборативне мобилности је скоро на истом нивоу без обзира да ли се посматра запослено или незапослено становништво (Графикон 31).

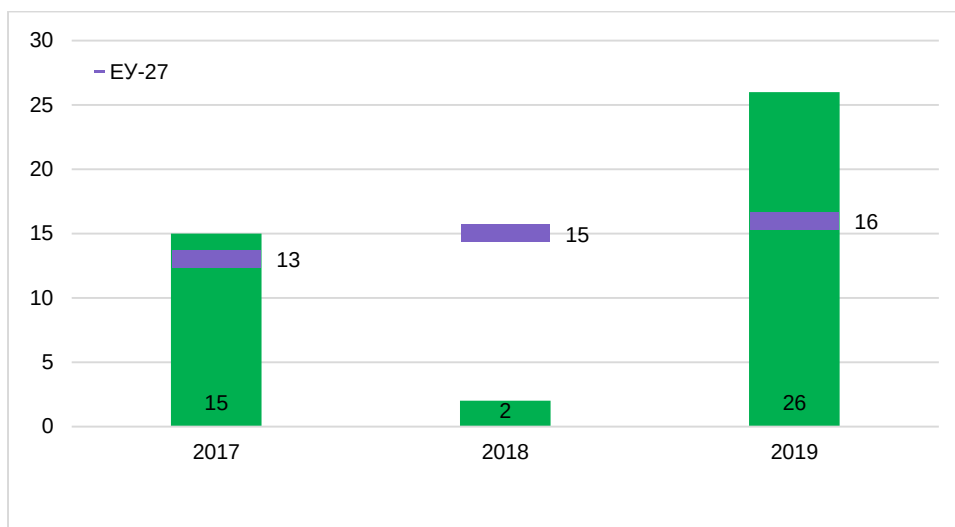

Графикон 31. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од радног статуса, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

Иако је степен коришћења међу запосленима и незапосленима виши од просека ЕУ-27, измерене вредности су и даље веома ниске у односу на неке земље. На пример, лидери ЕУ-27 у коришћењу међу запосленим становништвом су Естонија (33%, 2019. године) и Холандија (32%, 2019. године), док је убедљиви лидер у коришћењу међу незапосленим становништвом Француска (14%, 2019. године).

Од значаја је анализирати и студентску популацију (Графикон 32). У Републици Србији је 2019. године чак 26% студентске популације користило услуге дељења мобилности, што је више од ЕУ-27 просека који износи 16%. У Републици Србији је детектован значајан пад интересовања у 2018. години, али је већ наредне године тај проценат значајно повећан. Студенти у Републици Србији више користе ове услуге у односу на просек ЕУ-27 и студенте из земаља као што су Италија, Мађарска, Литванија, Кипар и друге. Иако је проценат коришћења међу студентском популацијом у Републици Србији на задовољавајућем нивоу, постоји простор за већи степен употребе, ако имамо у виду да ови проценти у појединим земљама иду и преко 50% (нпр. у Естонији 55%).

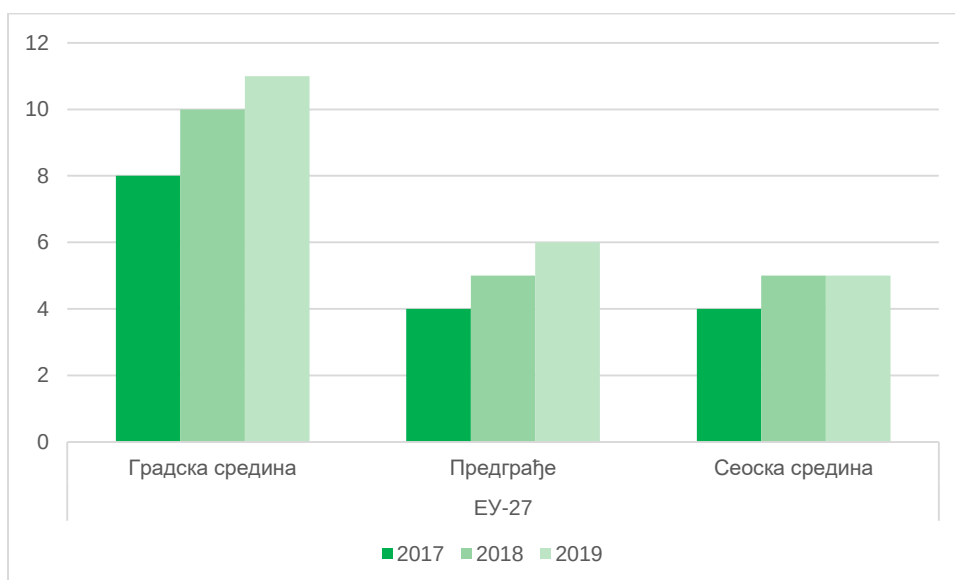

Графикон 32. Проценат студентске популације која је користила услуге дељеног транспорта, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_11_3_10)

Место пребивалишта

Подаци о дељењу мобилности у зависности од величине места пребивалишта нису расположиви за Републику Србију. Подаци на нивоу ЕУ-27 показују да је већи степен коришћења међу оним појединцима који живе у градској средини (11%, 2019), него међу онима који живе у предграђима и сеоској средини (6% тј. 5%, 2019) (Графикон 33). У периоду од 2017. до 2019. године видљив је тренд раста коришћења без обзира на величину места пребивалишта испитаника.

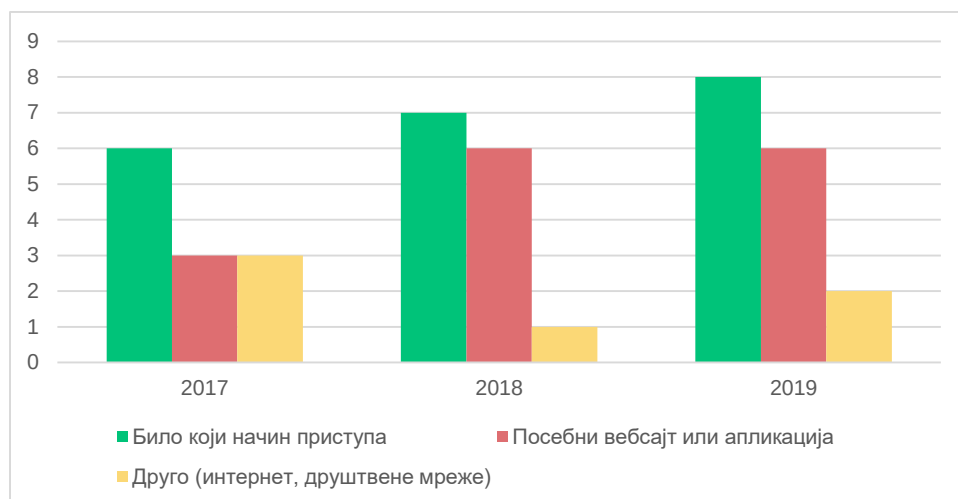

Графикон 33. Проценат популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица у зависности од места пребивалишта на нивоу ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_11_3_10)

Опције приступа

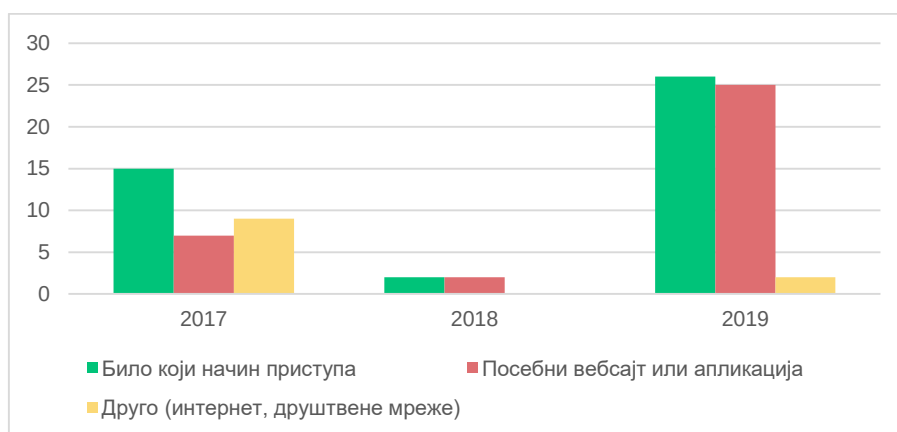
Када је у питању избор приступа услугама ЕД у транспорту, појединци у Републици Србији више користе официјелне сајтове и апликације, него интернет претраживаче и друштвене мреже (Графикон 34).

Графикон 34. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

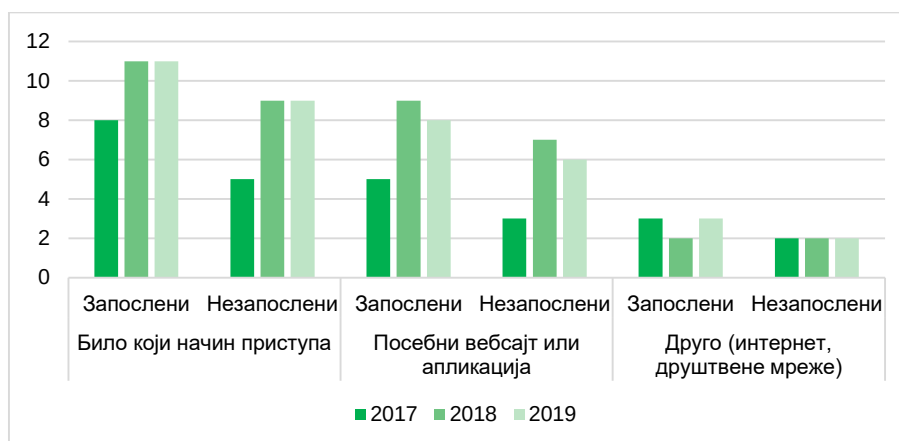
На пример, када се посматра студентска популација, јасно се види да је 2017. године степен коришћења посебног веб-сајта или апликације за резервисање транспорта био на истом нивоу као и коришћење осталих интернет извора (Графикон 35). У 2019. години та разлика је значајна – 25% студената се одлучило да превоз пронађе преко посебног веб-сајта или апликације у поређењу са 2% студената који су исте захтеве одлучили да пронађу преко интернет претраживача.

Графикон 35. Проценат у коме студенти Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Још један од резултата је да радни статус корисника не утиче на одлуку о опцији приступа односно и запослено и незапослено становништво ће се пре одлучити за специјализоване веб-сајтове или апликације за резервисање колаборативне мобилности него за интернет претраживаче и друштвене мреже (Графикон 36).

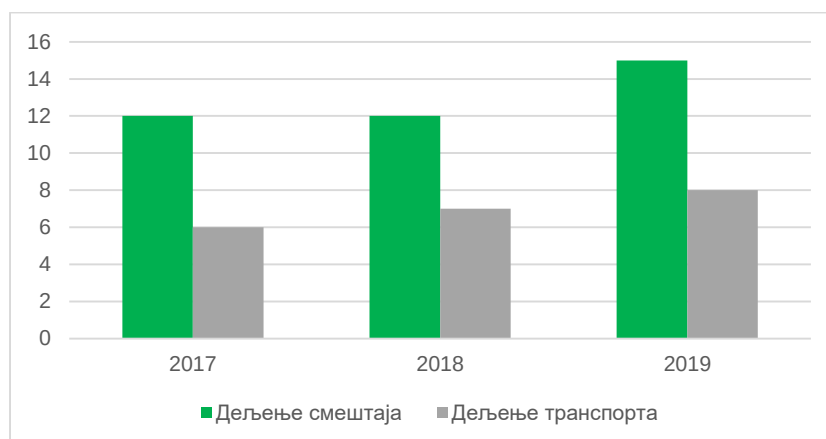

Графикон 36. Проценат у коме запослени и незапослени становници Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

3.1.3. Компарација налаза у областима дељења транспорта и смештаја

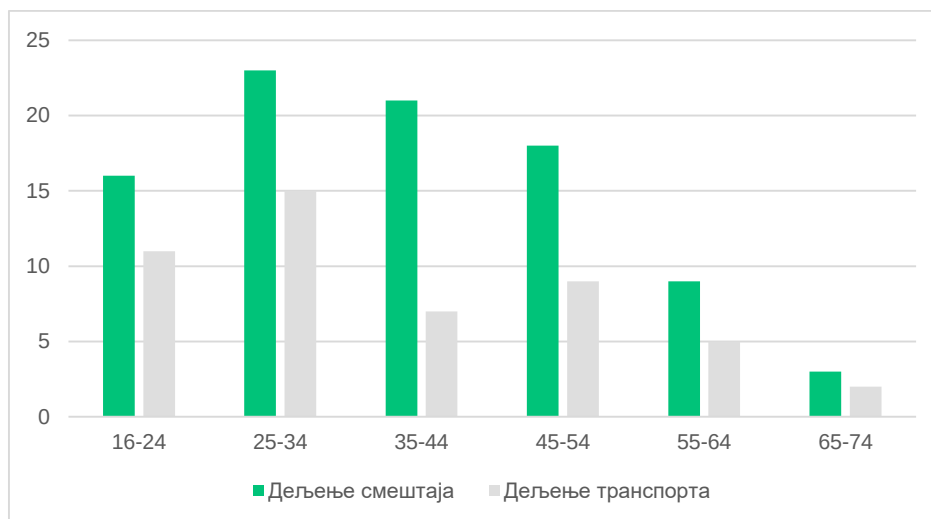
У циљу бољег разумевања понашања становника Републике Србије по питању коришћења услуга ЕД у областима смештаја и транспорта, у наредном делу је дата упоредна анализа по областима. Вредности индикатора указују на то да у Републици Србији постоји благи раст дељења и смештаја и транспорта, али да се већи проценат становништва одлучује за дељење смештаја (Графикон 37).

Графикон 37. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_il\]](#)

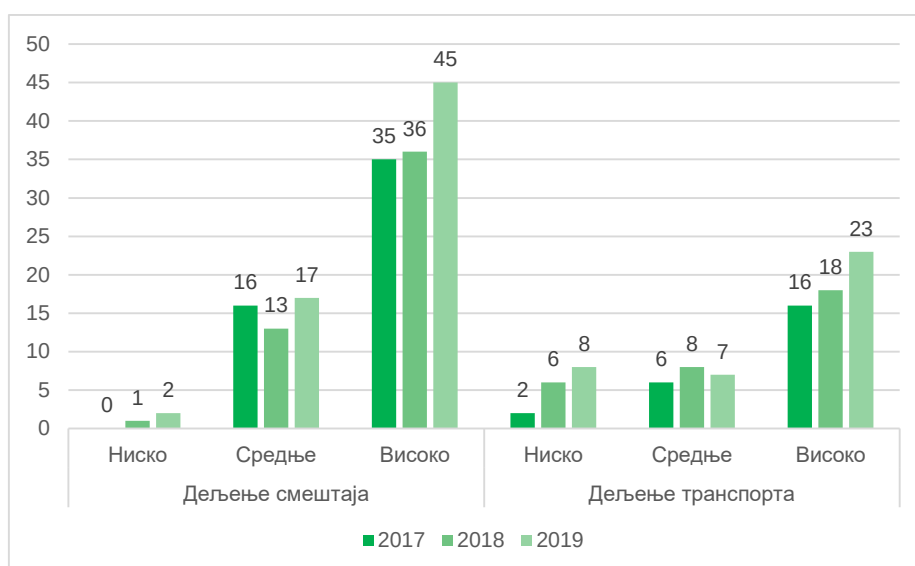
Компаративна анализа понашања појединаца који су користили услуге дељења смештаја и транспорта у Републици Србији у зависности од старости у 2019. години указује да без обзира који се старосни сегмент посматра, да се појединци пре одлучују за коришћење дељеног смештаја него дељеног транспорта (Графикон 38).

Графикон 38. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости, 2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

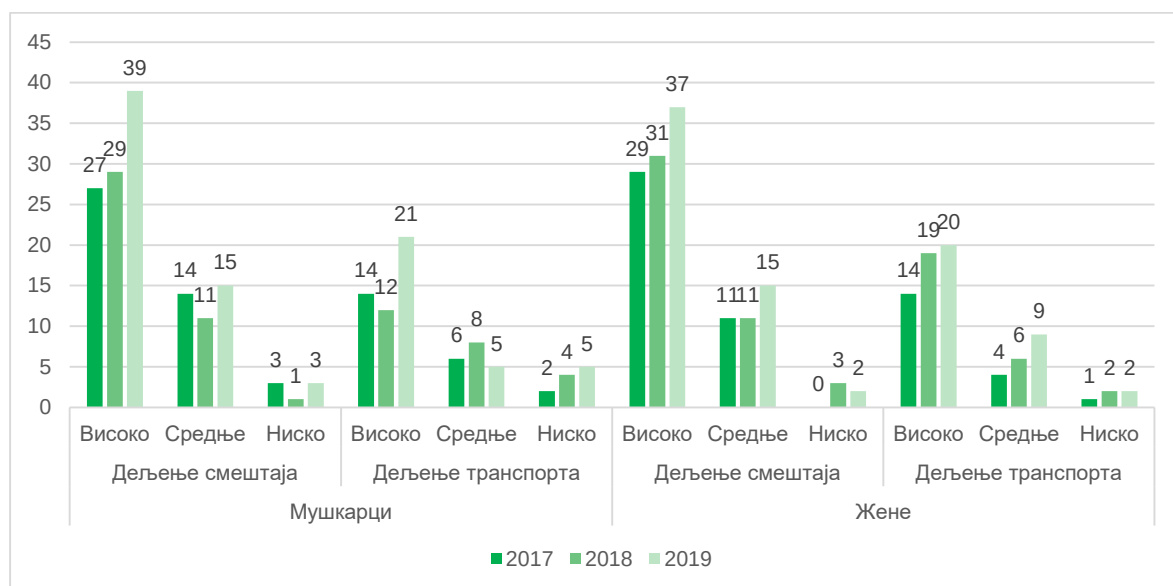
Надаље, ако се посматра сегмент образовања, може се закључити да се нискообразовано становништво пре okreће дељењу транспорта него дељењу смештаја, што није случај код средњеобразованог и високообразованог становништва које се пре опредељује за дељење смештаја (Графикон 39).

Графикон 39. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта старости 24-54 у зависности од степена образовања у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

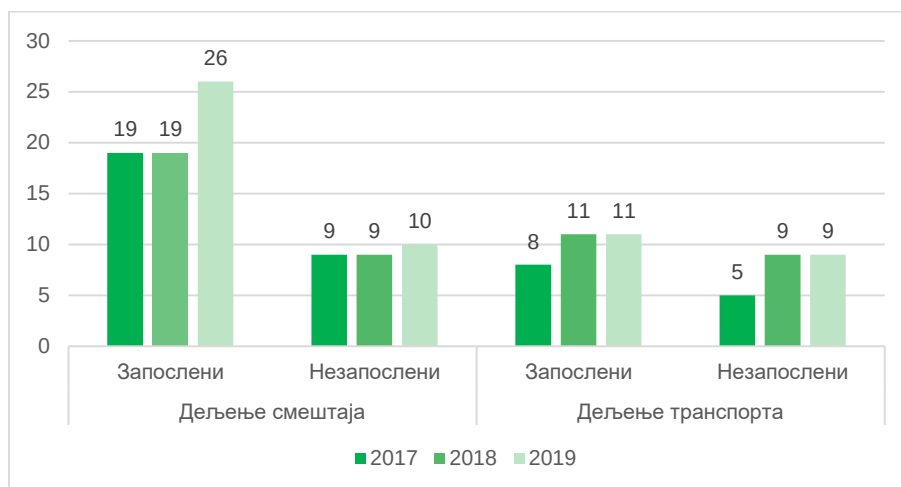
Ако се посматра дељење смештаја и транспорта по полу и стеченом степену образовању могу се извести следећи закључци (Графикон 40). Високообразовани мушкарци у већем проценту користе ЕД у области смештаја него транспорта. У сегменту средњеобразованог мушког становништва уочава се већа активност у области смештаја, као и пад у проценту коришћења транспорта овог типа. Сегмент нискообразованог мушког становништва показује пораст коришћења у области транспорта, док то не важи за смештај. Такође, високообразоване жене се у већем проценту одлучују за дељење смештаја него транспорта. Коришћење обе области ЕД је у порасту у сегменту средњеобразованог и нискообразованог женског становништва.

Графикон 40. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од пола и степена образовања у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce i\]](#)

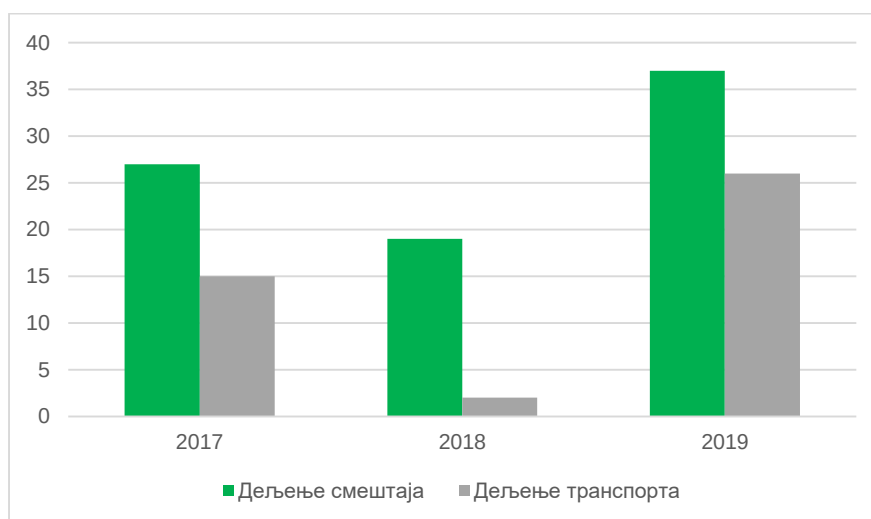
Разлике у обрасцима понашања постоје и у зависности од радног статуса корисника (Графикон 41). Наиме, ако се посматра сегмент запосленог становништва, они се у видно већем проценту одлучују за дељење смештаја у односу на транспорт. Међутим, ако се посматра сегмент незапосленог становништва, они се у скоро истом проценту одлучују за оба вида дељења.

Графикон 41. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге у области дељења смештаја и транспорта у зависности од радног статуса у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Студентска популација се у већем проценту одлучује за дељење смештаја него транспорта (Графикон 42). Интересантно је да се тренд коришћења ЕД у области смештаја и у области транспорта мењао на исти начин. Током 2018. године је уочен значајан пад интересовања, а већ 2019. године је забележен раст који је превазишао вредности остварене 2017. године.

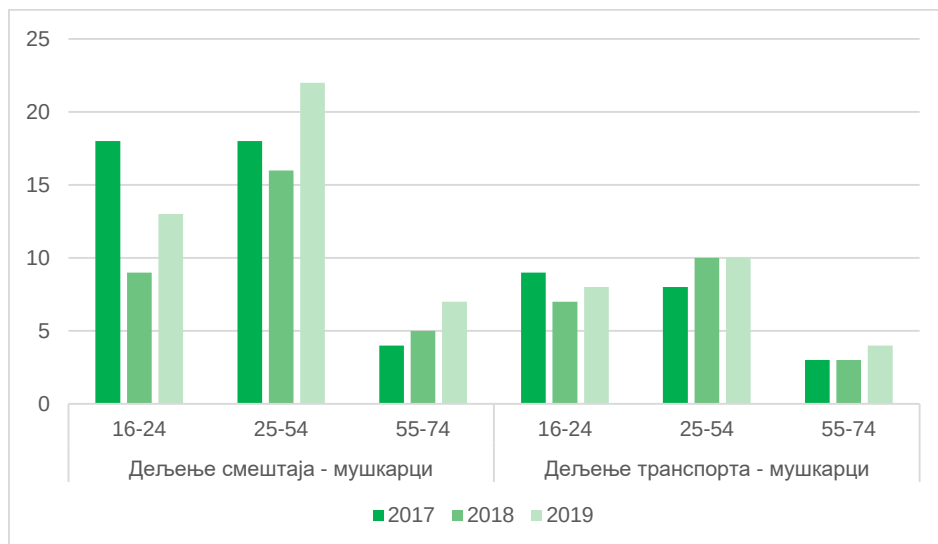

Графикон 42. Проценат студентске популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](#)

Посматрајући мушку популацију и три дефинисана старосна сегмента, могу се извести следећи закључци (Графикон 43). И млађи мушкарци (16 до 24 године) и мушкарци (25 до 54 године) у већој су мери заинтересовани за дељење смештаја него транспорта. Такође, исти сегменти мушкараца у скоро истом проценту користе транспортне услуге овог типа. Међутим, ако се посматра дељење смештаја, више га користе мушкарци узраста од 25 до 54 године

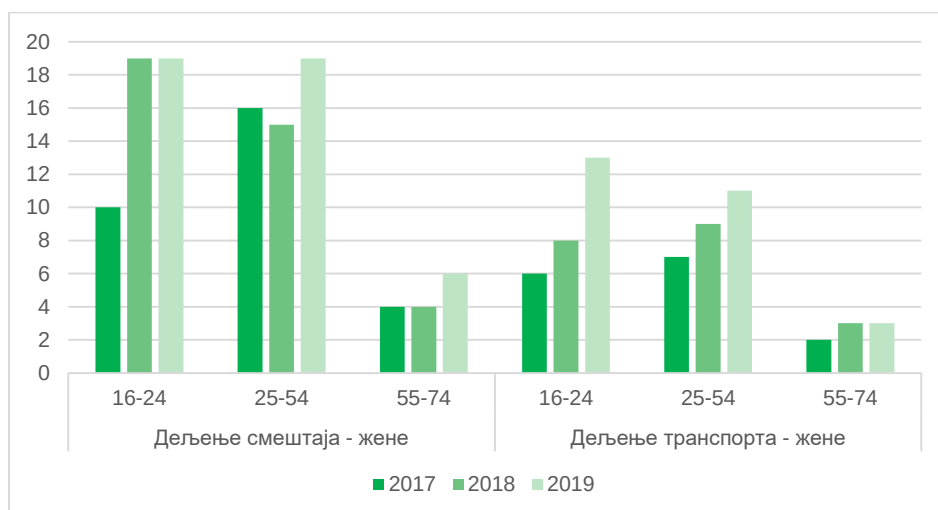
него млађи мушкарци. Старији мушкарци подједнако (не)користе услуге дељења смештаја и транспорта.

Графикон 43. Проценат мушке популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

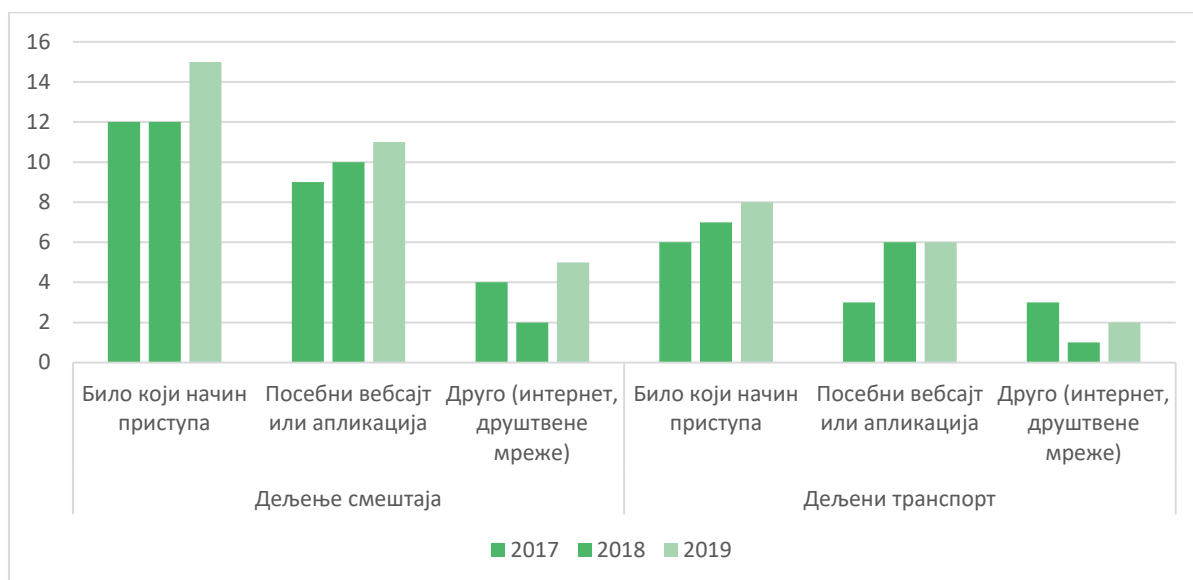
На исти начин, посматрајући женску популацију и три дефинисана старосна сегмента, могу се извести следећи закључци (Графикон 44). И млађе жене (16 до 24 године) и жене (25 до 54 године) у већој мери користе услуге дељења смештаја него транспорта. Такође, исти сегменти жена у скоро истом проценту користе услуге дељења смештаја. Међутим, ако се посматрају услуге у области дељења транспорта, млађе жене (16 до 24 године) их користе у већем проценту. Старије жене у нешто већем проценту користе услуге дељења смештаја.

Графикон 44. Проценат женске популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc_ci_ce_i\]](#)

Без обзира да ли је у питању проналажење смештаја или транспорта становништво Републике Србије ће се пре одлучити за коришћење специјализованог веб-сајта или апликације него интернет извора или друштвених мрежа (Графикон 45).

Графикон 45. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала смештај и транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година

Извор: Евростат, онлајн код [\[isoc ci ce il\]](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_8_4_1)

3.1.4. Резиме

Подаци за Републику Србију из 2019. године указују да је 15% становништва резервисало смештај преко апликације или веб сајта од другог лица, док је транспорт на сличан начин користило 8% становништва. Може се закључити да је дељење смештаја и транспорта на релативно ниском нивоу, али и констатовати да подаци у периоду од 2017. до 2019. године показују **тренд пораста коришћења ових услуга у Републици Србији**.

Приказани подаци за све земље Европе везани за ЕД у области смештаја и транспорта указују да **постоје значајне разлике између земаља ЕУ-27**. Јасно се издвајају развијенија тржишта, као и она у којима је дељење веома слабо заступљено. Један од закључака који је везан за ЕУ-27 у целини јесте да се становништво **пре одлучује за дељење смештаја него транспорта**. Такође, високообразовани, запослени, они са високим примањима, као и они који живе у градској средини ће пре користити услуге ЕД од осталих сегмената друштва.

Утицај социо-демографских карактеристика на учешће у ЕД у Републици Србији, а у односу на ЕУ просек, је следеће: високообразовано становништво у Републици Србији у већој мери користи дељење смештаја и транспорта од ЕУ-27 просека; нискообразовано становништво Републике Србије у мањој мери користи дељење смештаја од ЕУ-27 просека, док у већој мери користи дељење транспорта; студенти Републике Србије у већој мери користе дељење смештај од ЕУ-27 просека, док је дељење транспорта на нивоу просека; мушкарци у мањој мери користе дељење смештаја него ЕУ-27 просек, док високообразовани

мушкарци и жене у већој мери користе дељење транспорта него ЕУ-27 просек. Ипак, уочене разлике **нису довољно значајне** да би се могло говорити о специфичностима Републике Србије у односу на просек ЕУ-27.

У односу на земље региона, становници Хрватске су ти који више користе услуге дељења смештаја од становника Републике Србије, док су становници Хрватске и Црне Горе више опредељени за дељење транспорта од становника наше земље. Хрватска је земља региона у којој је забележен највећи пораст дељења и у области смештаја и транспорта. **Република Србија, иако није лидер, не заостаје значајно.**

На основу расположивих резултата за понашање становника Републике Србије, може се скицирати просечни корисник. **Просечни корисник је високообразован/а, запослен/а, старости између 25 и 54 године ако је мушког, односно 16 и 54 године ако је женског пола**, и пре се одлучује за коришћење специјализованог веб сајта или апликације за резервисање и куповину услуге смештаја и/или транспорта, него за резервацију и куповину преко интернета или друштвених мрежа.

Додатна претпоставка којом се просечни корисници могу описати, а за коју не постоје расположиви подаци, је да **имају пребивалиште у великом граду, као и да имају висока примања**. Претпоставке су изведене на основу резултата који су расположиви на нивоу Европе, као и чињенице да учесталост и обрасци коришћења и у Републици Србији **не одступају значајно од просека ЕУ-27.**

3.2. Платформе и провајдери на српском тржишту

Пре анализе платформи и провајдера на српском тржишту неопходно је подсетити се улога које имају у екосистему ЕД. Платформе које служе у сврхе ЕД нису типичне компаније које поседују производна средства и имају традиционалне циклусе иновација. Њихова улога је да капитализују неискоришћене ресурсе (имовину и интелектуалну својину) који су у власништву појединаца. Иницијални развој платформи најчешће се везује за стартапе односно иновативне подухвате које карактерише потенцијал брзог развоја. Најуспешнији међу њима имају тенденцију да прерасту у платформе са експоненцијалним растом прихода и броја корисника.

Како би омогућиле све облике трансакција између појединаца и/или других ентитета¹², ЕД платформе користе информациону технологију засновану на вебу и апликацијама. Због директних контаката између учесника врло вешто се избегавају други учесници – посредници чиме се смањују трошкови (додатних) трансакција. Приходи платформе се углавном заснивају на фиксним или варијабилним провизијама од трансакција, које варирају од 1 до 2% код P2P модела, па и до 20% код B2C модела (карактеристично за услуге вожње на захтев).

Платформе најчешће не поседују ресурсе које су предмет дељења па је самим тим контрола тржишта тежа. Још један од већих изазова у пословању платформи огледа се у континуираном и динамичном усклађивању понуде и потражње и стварању поверења¹³. Према наводима Рејчел Ботсман (Botsman, 2012¹⁴) поверење представља најважнију валуту на тржишту ЕД. Поред наведеног, платформе немају директну контролу над квалитетом производа и услуга које се нуде на њиховом тржишту. Као заштитни механизам, платформе користе системе оцењивања од стране корисника чиме се на одређени начин врши осигурање квалитета. Такође, контрола и надзор усклађености са правилима платформе представљају још један механизам за стицање поверења код корисника.

Дефинисањем правила које су дужни да поштују сви корисници, платформа постаје регулатор. У поређењу са традиционалним производним компанијама, платформе у ЕД имају ограничену одговорност јер не запошљавају власнике и кориснике средстава, иако одлучују ко може да се придружи њиховој платформи, а ко не. У том смислу, платформе поткопавају традиционалну регулаторну улогу државе тиме што постају саморегулатори.

Провајдери или пружаоци услуга у ЕД су они који деле добра, ресурсе, време или вештине. Провајдери могу бити приватна лица (нпр. домаћини у *Airbnb*-ју) или правна лица, односно професионални пружаоци услуга.

У наставку ће бити дат преглед платформи и провајдера из области ЕД које су, према нашим сазнањима, активне или су биле активне у Републици Србији, као и оних које су у пилот фази или чија се имплементација најављује. Поред домаћих

¹² Што зависи од модела услуга – да ли се ради о P2P, B2C или G2G.

¹³ За успешан развој платформи је кључно поверење - како међу учесницима, тако и поверење и у платформу, монетарне и друге трансакције и активности.

¹⁴ Botsman, R. (2012). The Currency of the New Economy is Trust, Xero Blog, Доступно на <https://www.xero.com/blog/2016/09/trust-currency-neweconomy> (приступљено 30.07.2022. године).

платформи и платформи са франшизама и услугама прилагођеним нашем тржишту (пример је платформа *Airbnb* са националним интернет доменом www.airbnb.rs), биће **дат кратак осврт и на интернационалне платформе** (попут *CarpoolWorld-a*, *Couchsurfing-a*, *Upwork-a*, и сл.) на којима се такође могу **лоцирати провајдери из Србије**.

Анализа је обухватила преко 50 платформи и провајдера¹⁵ из области ЕД чиме је креиран њихов јединствен регистар. У мапирању платформи и провајдера, и прикупљању података о њима које је трајало од априла до септембра 2022. године, учествовали су чланови PANACEA тима ангажовани на изради овог извештаја. У сврхе прикупљања података коришћене су различите методе и извори података, а од најважнијих издвајамо:

- **Примарно истраживање** које се углавном ослањало на податке и информације са веб страница платформи, као и са релевантних форума и налога на друштвеним мрежама. Уз то су коришћене и базе података доступне у званичним привредним регистрима;
- **Секундарно истраживање** које је обухватило интервјуе са представницима ЕД у Републици Србији и закључке са панел дискусије одржане у склопу радионице „Ка заједници економије дељења у Србији“, реализоване 8. септембра 2022. године на Универзитету у Београду – Факултету организационих наука¹⁶. У радионици су, поред чланова PANACEA тима, учествовали представници заједнице ЕД и то: корисници платформи, провајдери услуга у ЕД, креатори платформи - софтверска подршка, институционална подршка и академска заједница. Наведени представници чине део тзв. **базе или регистра стејкхолдера (интересних група)** креиране током израде овог извештаја. Ова база има за циљ да препозна и евидентира све релевантне учеснике ЕД у Републици Србији који на директан или индиректан начин утичу на развој њених модела. Стална мобилизација и повезивање стејкхолдера у ЕД један је од циљева пројекта PANACEA.

Приликом прављења регистра и прикупљања података о платформама и провајдерима наилазило се на **бројне изазове**, од којих се могу издвојити следећи:

- Платформе и провајдери не објављују јавно податке односно немају доступне извештаје о свом пословању што води ка оскудним основним информацијама;
- Српски ЕД провајдери не препознају појам „економија дељења“, више се баве *пресликавањем* пословних модела и то не раде у целости;
- Бројни подаци из медија о ЕД платформама и провајдерима се не могу проверити и нису конзистентни;
- Слаба респонзивност провајдера на наше упите и директна контактирања.

3.2.1. Заступљеност платформи економије дељења по областима и кључне карактеристике

Мапирање и анализа онлајн платформи и провајдера извршена је по кључним областима као што су: смештај, транспорт, финансије, људски ресурси, трајна потрошна добра и нове идеје дељења, како би се стекао увид у **тренутни развој и тржишну**

¹⁵ Под ЕД платформом се подразумева било шта од наведеног: регистрована компанија/мобилна апликација/УРЛ адреса/налог на друштвеној мрежи (*Facebook*, *Instagram*, *LinkedIn*, и сл.), путем које се одвијају трансакције и омогућава привремени приступ ресурсима ограниченог капацитета уместо трајног трансфера власништва.

¹⁶ Детаљније на <https://panacea-ideje.rs/2022/09/12/susret-istrazivaca-i-practicara-ekonomije-deljenja-u-srbiji/>.

заступљеност ЕД у Републици Србији. Попут светских искустава, наша анализа је показала да су и у Републици Србији **најзаступљеније ЕД платформе из области смештаја и транспорта.** И док су у овим областима увелико присутни доминантни представници попут *Airbnb*-ја, „српског *Uber*-а“ – компаније *CarGo* и *BlaBlaCar*-а, ЕД платформе из других анализираних области бележе тек основне примере примене.

С обзиром на то да, као што је већ истакнуто, у ЕД „пракса иде испред теорије“ и да ЕД прати готово свакодневна појава нових платформи и пословних модела, мапирање и пословање анализираних актера се може посматрати као **пресек тренутног стања.** У складу са тим, важно је истаћи да ће **успостављени регистар платформи и провајдера бити редовно ажуриран.**

Смештај

У зависности од сврхе простора који се дели, у оквиру ове области издвојене су и засебно анализирани платформе за дељење стамбеног и радног простора. Поред увелико познате платформе **Airbnb** која има национални домен и специјализована је за наше тржиште, постоје и друге интернационалне платформе у склопу којих се могу пронаћи смештајни капацитети у Републици Србији. Иако је пуно примера интернационалних платформи које служе у исте сврхе, у наставку ће бити више речи о следећим платформама **Vrbo, Couchsurfing и Home exchange.** Поред ових платформи, у Републици Србији има доста примера домаћих платформи које раде по сличном или истом принципу и на које ће бити дат краatak осврт.

Када је реч о платформама за дељење радног простора, ради се углавном о домаћим компанијама које су доминантно заступљене на територији главног града, иако ни остали већи градови у Републици Србији не заостају са понудом. Промене радних образаца и занимања надолazeћих генерација (пре свега миленијалаца и сентенијалаца) довеле су до тога да утицај *coworking* заједница све више расте. Због тога што мењају традиционалне обрасце који се везују за радни простор, време и окружење *coworking* простори не представљају само избор млађих, већ и предузетника свих генерација.

Франшизно пословање ове светски познате компаније присутно је у Републици Србији већ дужи низ година¹⁷. Према подацима из 2016. смештајни капацитети из Републике Србије подељени путем ове платформе били су међу најјефтинијим у Европи¹⁸. Додатној популаризацији ове платформе у Републици Србији допринела је забрана отварања хостела у стамбеним зградама¹⁹. Подстакнути увођењем додатних правила за хостелски смештај (уговори са скупштинама станара и регистравање за обављање делатности), провајдери су у платформи *Airbnb* видели нову прилику да *уновче* своје неискоришћене стамбене ресурсе. По мишљењу

¹⁷ У Републици Србији је, под националним интернет доменом, доступна *Airbnb* апликација и веб платформа за дељење смештаја.

¹⁸ https://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3830680/Georgia-Serbia-Turkey-Airbnb-s-list-25-cheapest-European-city-breaks.html

¹⁹ <https://www.bograd.rs/cir/beoinfo/1723398-vesic-odluka-o-zabrani-otvaranja-hostela-u-stambenim-zgradama-bez-saglasnosti-skupstina-stanara-od-sutra-pocinje-da-se-primenjuje/>

провајдера у Републици Србији²⁰, *Airbnb* представља добру прилику за бизнис и зараду. О томе сведочи и чињеница да појединци све чешће изнајмљују станове, а затим их преко платформе даље краткорочно изнајмљују. Платформа нуди две опције за наплату провизије: прва и чешћа је она у којој *Airbnb* од домаћина узима 3% провизије, а од госта узима и до 20% провизије (тзв. *service fee*), док је друга опција она за коју се опредељује мањи број понуђача и износи фиксно 14%, а од госта се не узима ништа накнадно. Такође, још једна предност коју истичу провајдери је, што за разлику од класичног рентирања стана на месечном нивоу, *Airbnb* платформа омогућава провајдерима већу контролу над сопственим ресурсом. Тако, на пример, провајдер по потреби може датуме када је планирао да борави у свом стану учинити недоступним другим корисницима. Још један бенефит *Airbnb* платформе је тај што је лака за коришћење и што корисници не морају поседовати неке посебне вештине за сналажење на платформи. На панел дискусији у оквиру радионице „Ка заједници економије дељења у Србији“ изнет је и став да би едукација о начину функционисања и осигурање безбедности трансакција на *Airbnb* платформи допринели њеном још већем коришћењу.

Vrbo – реч је о интернационалној (по пореклу америчкој) платформи на којој се могу пронаћи понуде (станови, куће, викендице, и сл.) провајдера из Републике Србије. Према подацима из 2022. године, на овој платформи је било укупно 515 оглашених понуда из Републике Србије (од тога је у 85 огласа предмет дељења кућа). На основу анализе корисника овог сајта изведен је закључак да су најпопуларније дестинације у Републици Србији Београд, Нови Сад и Златибор.

Платформе као што су **Couchsurfing** и **Home exchange** имају нешто другачији начин функционисања. Наиме, за ове платформе је карактеристично да превасходно нису биле профитно оријентисане (што је и у основи ЕД) већ оријентисане ка томе да се дељењем пре свега сопствених домова и других слободних смештајних капацитета стварају неновчане вредности попут спознаје локалних обичаја, хране, стицања нових искустава, пријатељстава и сл. Код ових платформи корисници могу бесплатно боравити код својих домаћина у њиховом дому. Заузврат корисници, уместо новчане надокнаде, могу узвратити гостопримство свом домаћину или неком другом члану.

Неке платформе креирају своју „валуту“; нпр. код платформе **Home exchange** су то тзв. *guest points* који се увећавају са сваком реализованом трансакцијом²¹ са другим корисницима. Ова валута има вредност искључиво у склопу платформе па се тако може користити у замену за смештај. Најчешће код оваквих платформи корисници плаћају фиксну годишњу чланарину²² која представља приходе платформе. Уједно, овом чланарином се корисницима обезбеђује осигурање од штете,

²⁰ Налаз са панел дискусије одржане у склопу радионице „Ка заједници економије дељења у Србији“, као део планираних активности пројекта PANACEA.

²¹ Било у улози домаћина или госта.

²² Нпр. код *Home exchange* платформе она износи 175 америчких долара.

путовање и размену домова без ограничења, као и новчане уштеде. Иако се претрагом на овим платформама могу наћи понуде домаћина из наше земље, нема података о ком броју огласа је реч.

Поред описаних иностраних представника у области дељења смештаја, постоји доста примера домаћих платформи које раде по сличном или истом принципу. Само неке од њих су: **Deli-dom** (Београд), **Stannadan** (Београд), **BeoApartman** (Београд), **Weekendica** (Србија), **Apartmani u Beogradu** (Београд), **Stannadannis** (Ниш), **Apartmani Niš** (Ниш), **Daj stan** (Крагујевац), и многе друге. Због веће потражње и сама понуда је већа у већим градовима у Републици Србији попут Београда, Новог Сада и Ниша²³. Из тог разлога кратак осврт на понуду краткорочног рентирања смештаја биће анализиран на примеру Београда.

Према подацима доступним на сајту *AirDNA*²⁴ који прати изнајмљивање станова у међународној понуди у свету просечна цена дневног изнајмљивања станова у Београду износи 42 евра²⁵. Највиша просечна уговорена цена у Београду је 49 евра и постиже се у јулу, а најнижа је у фебруару, 39 евра. Просечан приход власника станова од изнајмљивања у Београду износи 512 евра месечно. Приход им је највећи у мају (705 евра²⁶), а најмањи у јануару (368 евра). По броју дана када је стан изнајмљен у односу на број дана за које је био понуђен на тржишту, просек за Београд је 68%, при чему је попуњеност стана највећа у августу (80%), а најмања у јануару (43%). Годишња потражња за таквим смештајем у Београду је оцењена индексом 67 од могућих 100²⁷. У Београду постоји 3512 “активних” станова и другог смештаја за изнајмљивање који се нуди на међународним сајтовима као што су *Airbnb*, *Vrbo* и сл. Од тога су 90% станови који се изнајмљују у целости, 9% су појединачне собе за изнајмљивање, а у свега 1% случајева се изнајмљује кревет.

По структури понуђеног смештаја у Београду предњаче једнособни станови (55%), следе двособни (20%), затим “студији” (19%), трособних станова у укупној понуди је 4%, четворособних 1%, а петособних или већих такође свега 1%. По укупном броју станова за изнајмљивање у међународној понуди странцима, Београд у протекле 3 године бележи значајни пад - са 5553 стана из трећег квартала 2019. године до 4149 станова у другом кварталу текуће године²⁸. Ипак, понуда је и даље на задовољавајућем нивоу посебно ако се упоређи са 2010. годином када је у Београду у међународној понуди странцима било свега седам станова. Раст смештајних капацитета у Београду на сајтовима за краткорочно рентирање у периоду 2010-2016. година дат је на Графикону 46.

²³ Уједно у овим градовима су и највеће цене.

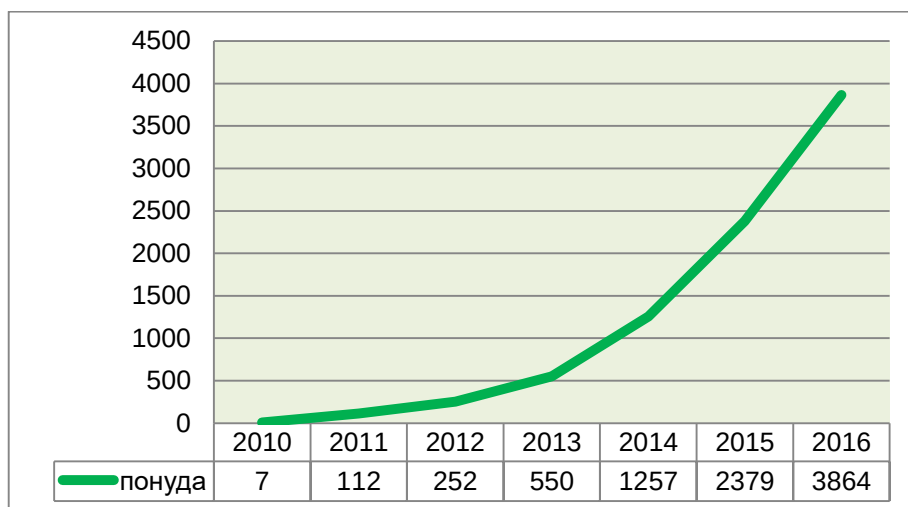
²⁴ <https://www.airdna.co/vacation-rental-data/app/rs/default/belgrade/overview> (приступљено 20.августа).

²⁵ Поређења ради, просечна цена у 2018. години је износила 33 евра.

²⁶ Поређења ради, просечан приход у 2018. години је износио 552 евра.

²⁷ Поређења ради, вредност овог индекса за европске метрополе Париз и Лондон износи 76 и 68, респективно.

²⁸ Овај пад се може приписати светској пандемији *COVID-19* где је примена епидемиолошких мера и забрана путовања смањила приходе домаћина који су се затим опредељивали на дугорочна рентирања.

Графикон 46. Смештајни капацитети у Београду на сајтовима за краткорочно рентирање у периоду 2010-2016.

Извор: AirDNA²⁹, 2022

Посебан концепт у ЕД у ком се, уместо стамбеног, дели радни простор у литератури је познат као *coworking*. *Coworking* подразумева рад у заједничком простору уз плаћање одређене надокнаде. Нудећи инфраструктуру и радно окружење, у *coworking* простору се може изнајмити место за рад, али и бити део окружења у којем се могу упознати људи сличних интересовања и вредности и остварити нови пословни контакти. У разговору са представником једног *coworking* простора у Београду, дошло се до сазнања да је управо потреба за интеракцијом и стицањем контаката ради мултидисциплинарности главни разлог због кога се појединци, како почетници тако и они са значајним радним искуством, радо опредељују за *coworking* простор. Поред тога, представник је истакао и да је радна атмосфера у овим просторима доста другачија од оне у традиционалним секторима.

Поред заједничког радног простора, корисници *coworking*-а деле и друге садржаје попут сала за састанке, просторије за забаву, ручавање и одмор, итд. па се овај концепт у литератури среће и под називом *co-living*. Овакав концепт се показао као одлично решење за појединце (фриленсере, консултанте, итд.) и тимове који граде стартапе. Због минималних почетних улагања, нарочито је популаран међу младим људима који раде као фриленсери или тек започињу мале приватне бизнисе.

Први овакав концепт настао је у Републици Србији у Мокрину 2016. године, деценију након настанка првог *coworking* простора у Сан Франциску. До 2020. године у Републици Србији је у било око 40 оваквих простора, од којих је највећи број у Београду³⁰. Преглед најпознатијих *coworking* простора у већим градовима у Републици Србији, а пре свега у Београду, као и дневне и месечне накнаде за дељени простор/сто, дате су у Табели 2.

²⁹ <https://www.airdna.co/vacation-rental-data/app/rs/default/belgrade/overview> (приступљено 20.августа 2022.године).

³⁰ <https://talas.rs/2020/09/11/buducnost-coworking-prostora-i-polozaj-digitalnih-nomada-u-srbiji/>

Табела 2. Преглед најпознатијих *coworking* простора у Републици Србији³¹

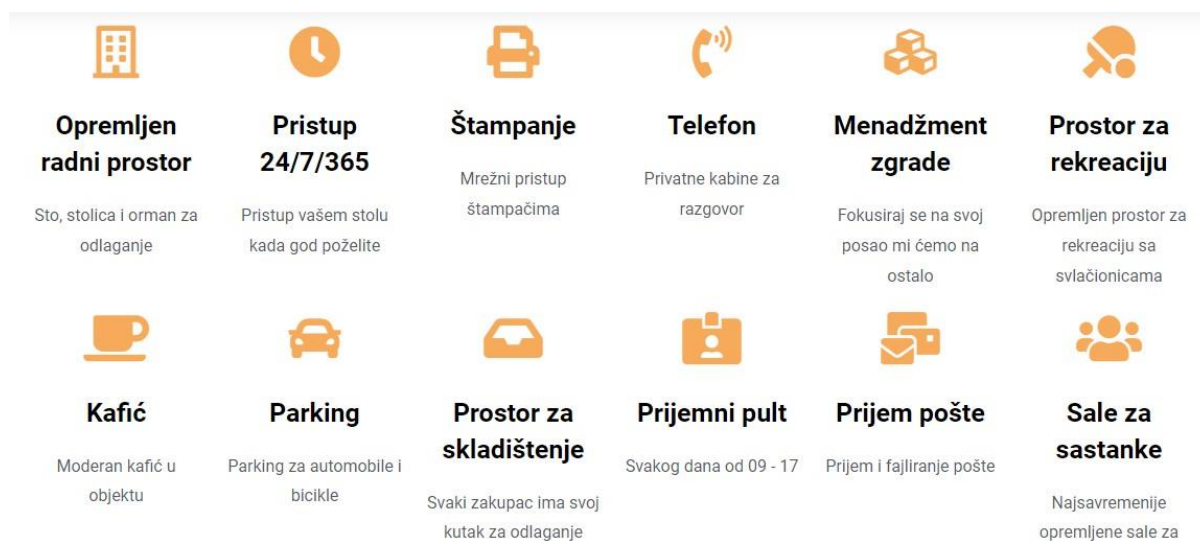
Назив <i>coworking</i> простора	Град	Веб сајт	Накнада за коришћење радног стола*
<i>Nova Iskra Workspace</i>	Београд	https://novaiskra.com/	12 евра /дану + пдв 180 евра + пдв месечно
<i>Impact Hub Belgrade</i>	Београд	https://belgrade.impacthub.net/	15 евра / дану 180 евра месечно
<i>Desk & More</i>	Београд	https://deskandmore.rs/	7 евра/дану 130 евра сто месечно
<i>In Centar</i>	Београд	https://www.incentar.org/	20 евра / дану 150 евра месечно
<i>ICT Hub</i>	Београд	https://www.icthub.rs/	15 евра / дану 140 евра месечно
<i>Smart Office</i>	Београд	https://smartoffice.rs/sr/	15 евра / дану 190 евра месечно
<i>Our Hub</i>	Београд	https://www.our.rs/sr/beograd/	15 евра / дану 129 евра месечно
<i>NOOK ArtHub</i>	Београд	http://nook.rs/home	9,7 евра / дану 107 евра месечно
<i>Work Space One</i>	Београд	https://wspaceone.com/	17 евра / дану 220 евра месечно
<i>Marsh Open Space</i>	Београд	http://openspace.marsh.co.rs/	30 евра / дану
<i>Dunavske terase Hub</i>	Београд	http://dunavsketerase.rs/	20 евра / дану 130 евра месечно
<i>OfficeMe</i>	Београд	https://www.office-me.com/	160-1700 евра месечно
<i>We Share space</i>	Београд	https://weshare.rs/	180 евра + пдв месечно
<i>Open Hub</i>	Београд	http://www.openhub.rs/	15 евра /дану + пдв 150 евра + пдв месечно
<i>City BIZ</i>	Београд	https://trazimodmah.com/coworking-prostor-city-biz-karaburma-beograd/	7 евра / дану 70 евра месечно
<i>Polygon Hub</i>	Београд	http://www.polygon.rs/	12 евра / дану 100 евра месечно
<i>Share Square</i>	Београд	https://sharesqua.rs/	130 евра месечно
<i>iCo Work</i>	Београд	https://www.icowork.org/	15 евра / дану

³¹ Подаци су прикупљени са веб налога платформи и у директном контакту са провајдерима.

Назив <i>coworking</i> простора	Град	Веб сајт	Накнада за коришћење радног стола*
			180 евра месечно
<i>Regus</i>	Београд	https://www.regus.com/	195 евра месечно
<i>Think Innovative</i>	Београд, Ниш	https://thinkinnovative.rs/	**
<i>Meet 'n' Work</i>	Нови Сад	https://meetnwork.rs/	9 евра / дану
<i>Hubitat</i>	Нови Сад	https://hubitat.rs/	13 евра / дану
<i>IT Hub EWA</i>	Нови Сад	https://ewa.rs/	9 евра / дану
<i>Poslovni inkubator</i>	Нови Сад	http://inkubator.biz/	79 евра месечно
<i>No Limit Hub</i>	Ниш	https://nolimithub.com/	15 евра / дану
<i>Deli</i>	Ниш	https://deli.rs/	5 евра / дану
<i>Tilda</i>	Ниш	https://tilda.rs	
<i>Startit Centar</i>	Београд, Нови Сад, Инђија, Вршац, Зрењанин, Суботица, Шабац	https://startit.rs/	15 евра / дану 129 евра месечно
<i>Mokrin House</i>	Кикинда (Мокрин)	https://www.mokrinhouse.com/	***
<i>Infostud Hub</i>	Суботица	http://www.infostudhub.rs/	10 евра / дану
<i>Pomak</i>	Зајечар	https://pomak.org/	4 евра / дану
<i>Naučno tehnološki park Čačak</i>	Чачак	https://www.ntpcacak.rs/sr/prostor-za-rad/	4 евра / дану 50 евра месечно

* - сто за који није потребна резервација; ** - рентирање искључиво канцеларијског простора (20 евра по квадратном метру); *** - први *coworking* и *co-living* простор у Републици Србији

Плаћање надокнаде за коришћење заједничких радних простора може бити на дневном, недељном, месечном или годишњем нивоу. Одређени простори имају дефинисано радно време, док већина ради 24/7. У зависности од потреба, корисник може закупити слободно место у заједничком простору³², резервисати радни сто (тзв. *hot desk* или *dedicated desk*) или посебну канцеларију. Висина накнаде за коришћење радног простора варира у зависности од врсте закупљеног простора (сто или канцеларија), као и од услуга и садржаја који су кориснику на располагању. Пример различитих услуга које се нуде у *coworking* просторима приказан је на Слици 2.

Слика 2. Понуда садржаја у *Think Innovative coworking* простору³³

Транспорт

У области транспорта идентификовано је 15 платформи у Републици Србији. Евидентирание платформе се могу поделити у три групе: 1) оне које послују под франшизом (попут платформи *BlaBlaCar* и *Helbiz*), 2) домаће платформе које су *преписале* пословне моделе ЕД од интернационалних платформи из области транспорта (нпр. компанија *CarGo* која је позната и као „српски Uber“) и 3) платформе које карактерише развој нових идеја дељења (нпр. *Odo Ride* где су предмет дељења електричне рикше или апликације *Moj Parking* и *LakoParkiraj.com* које омогућавају дељење паркинг простора). Посебну групу платформи из ове области чине платформе које се користе као информациона подршка за имплементацију концепата ЕД у транспорту кроз израду специјализованих софтверских решења.

По узору на *Uber* - светског лидера у области пружања услуга мобилности на захтев, у Београду је 2015. године настао **CarGo**. Захваљујући ефикасном и поузданом систему упаривања, као и иницијално нижој цени у односу на такси превоз, овај модел услуга се брзо позиционирао на транспортном тржишту Београда, а од 2019. је проширио своје пословање и на територију Новог Сада. Поред градова у Републици Србији, апликација је у

³² Тзв. радни сто без резервације.

³³ <https://thinkinnovative.rs/>

примени и у Будви и Тивту (Црна Гора), Бечу (Аустрија), Цириху (Швајцарска) и Сен Тропеу (Француска).

Развој *CarGo* платформе у Републици Србији од почетка су пратили бројни изазови и негативне конотације, предвођене пре свега честим протестима такси удружења у вези са обављањем и регистрацијом делатности, односно нејасног поимања статуса пружаоца услуге и условима које њихови конкуренти морају да испуне. Наиме, и на примеру других компанија попут *Uber-a*, јасно је да су супротстављени ставови око тога да ли су посредници који успостављају однос између возача и путника заправо правна лица (компаније) или је само реч о иновативној информационој платформи. Наведене дилеме имала су за резултат промену регулативе тј. измену Закона о превозу путника у друмском саобраћају којим се испостављају ограничења за дигитално координисане превозне услуге. Оно што је изазвало низ примедби пре свега ИТ компанија, јесте обавеза коришћења таксиметара и издавања печатираних рачуна, што је у супротности са напорима Владе Републике Србије у вези са дигитализацијом. Такође, због ограничења везаних за укупан број такси превозника и обавезе поседовања сертификата о професионалној оспособљености смањена је могућност грађана да активно учествују као пружаоци услуга превоза. Као последица прилагођавања наведеним околностима, 2019. године настало је удружење грађана *CarGo* које данас има преко милион чланова/корисника којима је на располагању око 4.000 пружалаца услуге³⁴.

Тренутно се услуге удружења пружају искључиво члановима удружења возилима која су подељена у три класе: мини, еко и бизнис. Цену услуге одређује класа возила³⁵. За разлику од такси превоза, возила немају таксиметар, кровну ознаку, као ни право коришћења жутих трака. Услуга се наплаћује искључиво електронски и испоставља се само оним корисницима који је наручују путем *CarGo* апликације (не постоји диспечерски центар). За наручивање вожње потребно је креирати кориснички профил са личним подацима корисника. По наручивању услуге, први слободни возач који је најближе локацији са које је услуга наручена креће ка кориснику. Корисник на екрану прати путању возача, уз обавештење о времену доласка. Наручилац услуге се обавештава о марки и фотографији самог возила које долази по њега. Поред тога, *CarGo* апликација садржи профил возача, са личном фотографијом, регистарским таблицама и просечном оценом возача. Почетак вожње означава порука на апликацији, а путању кретања корисник може да прати путем апликације. Након завршене услуге, корисник се обавештава о могућности оцењивања возача³⁶. Такође, непосредно након обављене услуге кориснику стиже и обавештење о тачном износу који је наплаћен са рачуна корисника. Од укупне зараде за обављену вожњу, 70% иде возачу, док преосталих 30% припада платформи.

Према наводима представника компаније, циљеви *CarGo* компаније у даљем периоду су усмерени ка обнови возног парка и модернизацији понуђених услуга. Такође, један од планова компаније је да до 2023. године возни парк чине хибридна и електрична возила чиме би се смањила емисија штетних гасова у главном граду. Попут већине компанија које су биле погођене кризом изазваном светском пандемијом вируса *COVID-19* и имале смањен обим пословања, *CarGo* шири опсег својих услуга па тако поред услуге вожње на захтев (*CarGo Mobility*), нуди и услуге доставе хране из ресторана (*CarGo Butler*), здравствене заштите (*CarGo Medical*) и електронског банкарства (*CarGo Pay*).

³⁴ <https://appcargo.com/kompanije>

³⁵ Мини услуга се односи на класу возила која доноси повољнију услугу, док се префикс Еко односи на вожњу хибридним возилом. Такође, за разлику од такси услуге, не постоје дневне и ноћне тарифе.

³⁶ Апликација користи петостепену скалу за оцењивање.

Yandex Go је платформа која од 2018. године у Београду³⁷, а од 2021. у Новом Саду, пружа услуге вожње на захтев. У литератури је овај модел услуга познат као *e-hail*, а односи се на коришћење мобилне апликације за заказивање и плаћање такси вожње³⁸. Овај концепт настао је као одговор традиционалног такси превоза на растућу конкуренцију иновативних форми мобилности, а које се пре свега огледају у различитим концептима дељења вожње. **Yandex Go** платформа не сарађује директно са возачима такси возила, већ са њиховим званичним удружењима. Према подацима из 2018. године³⁹, око 600 возила из партнерских такси удружења било је део **Yandex Go** платформе.

Предност овако унапређених такси услуга вишеструка је и за возаче и за кориснике. Наиме, захваљујући обради података у реалном времену, могуће је предвиђање гужви у саобраћају и аутоматско распоређивање захтева што доводи до смањења чекања и празног хода такси возила. Поред тога, апликација омогућава возачима да раде ефикасније тако што одређује руту кретања возила и реализацију већег броја захтева. Наведене предности нарочито долазе до изражаја у тзв. саобраћајном шпицу односно у часовима вршних оптерећења. Предности **Yandex Go** услуге важне за кориснике односе се на познавање цене вожње унапред, брзи долазак возила по упућеном захтеву, доступност детаљних података о возилу, директну комуникацију са возачем, увид у руту којом се возило креће и праћење возила на мапи. Такође, и код ове платформе доступан је систем рејтинговања возача и возила па се на тај начин утиче на поверење које корисници имају у платформу и провајдера. Када је реч о приходима, платформа **Yandex Go** има провизију у износу од 5% од сваке реализоване вожње⁴⁰. Исти износ намењен је и за такси удружење код ког су возило и возач регистровани. Такси удружењу не може припасти провизија од бонуса који добијају возачи. Поред услуге такси вожње на захтев, **Yandex Go** нуди и услуге доставе хране (**Yandex Delivery**).

BlaBlaCar је највећа светска заједница за дељење превоза настала 2006. године у Француској која повезује путнике и возаче који путују у истом смеру и омогућава им да поделе путне трошкове⁴¹. Захваљујући специјално дизајнираној платформи и апликацији, чланови ове мреже којих је више од 25 милиона деле превоз у чак 22 земље⁴². Франшизно пословање ове компаније под именом **BlaBlaCar.rs**⁴³ заступљено је од марта 2015. у Републици Србији⁴⁴. Исте године компанија је својој мрежи за дељење превоза припојила платформу **AutoHop.rs** која је била заступљена у Републици Србији и региону (Мађарска, Хрватска и Румунија), а чији су чланови аутоматски постали део **BlaBlaCar**-а. Прву годину дана пословања **BlaBlaCar**-а у Републици Србији обележили су подаци приказани на Слици 3. Занимљиво је чак 90% путника је себе описало као комуникативне и причљиве (или брбљиве⁴⁵) што указује на то да су имали

³⁷ **Yandex** је највећа ИТ корпорација из Русије која пружа онлајн услуге у више од 70 области - од интернет претраге и оглашавања, преко е-трговине, навигације, доставе, такси и других услуга, које су пре свега намењене корисницима са руског говорног подручја.

³⁸ Bojković, N., & Petrović, M. (2018). *Uvod u saobraćaj i transport* (1.izd.). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Saobraćajni fakultet.

³⁹ <https://rs.n1info.com/scitech/a393819-yandextaxi-u-beogradu/>.

⁴⁰ Поред ове провизије, постоји и додатна провизија за коришћење платформе.

⁴¹ Како се наводи у условима и одредбама коришћења, **BlaBlaCar** је власник и управља сајтом www.blablacar.rs.

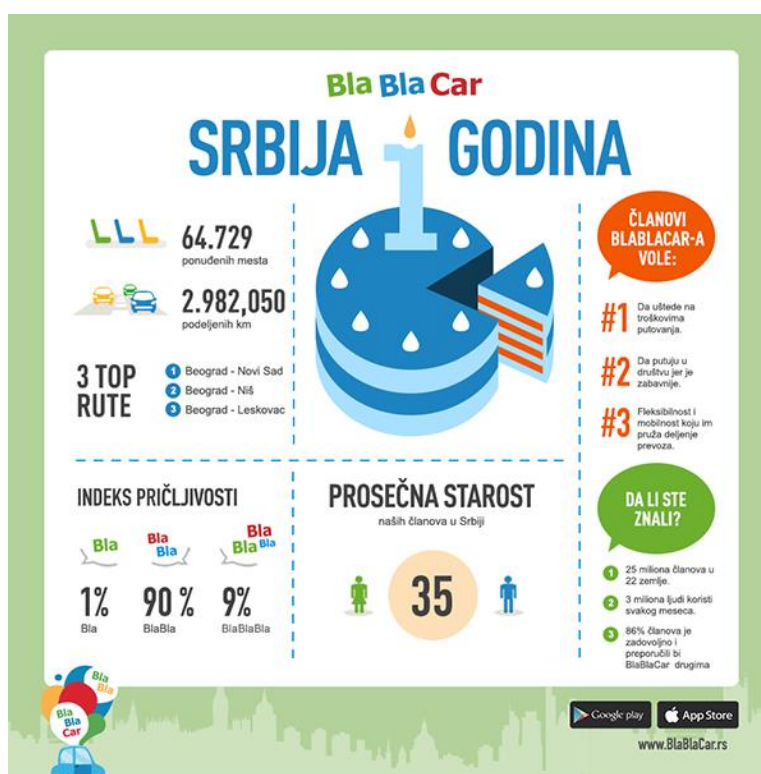
⁴² [Више о BlaBlaCaru - BlaBlaLife.](#)

⁴³ У Републици Србији је доступна апликација и веб платформа за дељење вожње.

⁴⁴ [BlaBlaCar је од сада prisutan u Srbiji, Mađarskoj, Hrvatskoj i Rumuniji! - BlaBlaLife.](#)

⁴⁵ Карактеристика по којој је и платформа добила име.

угодно путовање. Такође, број пређених километара у Републици Србији је био дупло већи од релација који су за исти период поделили корисници у Хрватској⁴⁶, што сведочи о веома активној заједници возача и путника. Просечна старост *BlaBlaCar* учесника је око 35 година па се може закључити да ову заједницу не користе само студенти већ и старији корисници. Као један од главних разлога за заједничку возњу путници наводе уштеде у трошковима путовања. Ове уштеде су нарочито изражене на дужим релацијама⁴⁷. Са друге стране, од *BlaBlaCar* возача се очекује да оглашеном ценом покривају искључиво трошкове пута и да обављање возње нема за сврху зараду. У циљу контроле возача, *BlaBlaCar* препоручује цену за дефинисану релацију, у складу са актуелним ценама горива и путарине. Тренутна минимална препоручена цена износи 3,61 динара/километру, док је максимална цена 5,40 динара/километру. Поред економских користи, дељење возње има и бројне еколошке предности попут смањења емисија издувних гасова и смањења гужви на путевима⁴⁸, што је посебно важно за друмски транспорт који се до сада сматрао неодрживим. Поред наведених економских и еколошких аспеката, услуга *BlaBlaCar*-а доприноси развоју друштвених интеракција и грађењу поверења у оквиру заједнице.

Слика 3. Прва година *BlaBlaCar*-а у Републици Србији⁴⁹

⁴⁶ [BlaBlaCar u Srbiji: 3 miliona kilometara za prvi rođendan \(netokracija.rs\).](https://www.netokracija.rs/blablacar-srbija-114651)

⁴⁷ Поред релација у Републици Србији, на сајту *BlaBlaCar*-а се могу пронаћи и оглашене понуде/захтеви на међународним релацијама (нпр. Нови Сад – Будимпешта, Београд – Загреб, Београд – Беч, Београд – Љубљана, итд.).

⁴⁸ Као последица мањег броја аутомобила услед дељења возње.

⁴⁹ [https://www.netokracija.rs/blablacar-srbija-114651.](https://www.netokracija.rs/blablacar-srbija-114651)

Постоји неколико кључних карактеристика везаних за уговарање вожње путем *BlaBlaCar*-а:

- Број слободних места у возилу се, захваљујући технологији, аутоматски ажурира тако да корисницима пружа информације у реалном времену. За разлику од ранијих система резервације на *BlaBlaCar* платформи, увођење новина довело је до тога да вожње код којих је подешено „аутоматско одобравање” буду одмах процесуиране, а возач обавештен о резервацији места. Ово је омогућило брже и поузданије трансакције између учесника. За вожње са ручним одобравањем, корисници су ти који одређују временски рок у ком возач треба да одговори на упућени захтев за вожњом. Са одобрењем резервације, кориснику се доставља број возача у циљу договарања око свих детаља везаних за вожњу (времена и места и сл.);
- Услови о корисничким налозима и подацима дефинисани су у Условима и одредбама доступним на сајту *BlaBlaCar*-а. Сви корисници имају увид у фотографију, пол, име, старост, оцене и друге карактеристике корисника са којима деле вожњу. Такође, платформа омогућава директну комуникацију корисника о евентуалним додатним информацијама од значаја за заједничку вожњу слањем директних порука;
- Трошкови дељења вожње (односно учешће у трошковима вожње⁵⁰) зависе од бројних фактора као што су удаљеност, време поласка, потражња за одређеном релацијом/вожњом, итд. На возачу је да дефинише цену по путнику/седишту за оглашену вожњу⁵¹. Након обављене вожње, путници плаћају унапред договорену висину надокнаде возачу у готовини;
- Отказивање вожње може се обавити у било ком моменту пре него отпочне заједничка вожња. Препорука је да возач или путник обаве отказивање што је раније могуће како би се сви учесници на време прилагодили новонасталој ситуацији. Такође, износ повраћаја зависи од времена отказивања. За отказивања где до реализације вожње има мање од 24 сата, повраћај новца је комплетан⁵².

На основу интервјуа са неколико *BlaBlaCar* путника и провајдера-возача, као и на основу закључака са одржане панел дискусије⁵³, дошло се до корисних сазнања када је реч о функционисању ове платформе у нашој земљи:

- *BlaBlaCar* платформа је доживела процват током пандемије *COVID-19* вируса јер су корисници превоза настојали да избегну вожњу аутобусом са великим бројем људи. Из истог разлога, али и због цене која је неретко повољнија од аутобуског превоза, платформа постаје све интересантнија старијим корисницима (60+ година);
- Међу најатрактивнијим релацијама за заједничку вожњу издвајају се Београд-Нови Сад и Београд-Ниш,
- Као значајни фактори при одабиру сапутника на овој платформи издвајају се: рејтинг или оцене возача, фотографија возача, присуство возача на платформи, информације о перформансама возила, флексибилност у погледу места сусрета;
- Иако то није у духу платформе, на њој се неретко појављују провајдери који настоје да остваре профит, примера ради, тако што отварају по два налога за једну вожњу или путем контакта СМС поруком јављају вишу цену у односу на ону која је објављена на платформи. Похвално је што се ови налози, услед пријава оштећених корисника, трајно укидају са платформе;

⁵⁰ Учешће у трошковима је износ договорен између возача и путника за вожњу коју путник плаћа као своје учешће у трошковима вожње.

⁵¹ Уз прописане минималне и максималне цене од стране *BlaBlaCar*-а.

⁵² У повраћај нису урачунате накнаде платформе за пружене услуге упаривања.

⁵³ Интервјуи са корисницима и провајдерима обављени су током маја и јуна текуће године, а панел дискусија је одржана у склопу радионице „Ка заједници економије дељења у Србији”, као део планираних активности пројекта PANACEA.

- Сви анкетирани корисници платформе сложили су се да је главни изазов поверење и да се питањима као што су: да ли возач има валидну дозволу, да ли је конзумирао алкохол пре вожње, да ли је аутомобил исправан, итд. нико не бави. Ипак, позитивно је што постоји систем обостраног петостепеног оцењивања који се додатно може обогатити остављањем коментара и утисака. Објективност овог система рејтинговања огледа се у чињеници да се обавља тек након завршене заједничке вожње и да корисник и провајдер не могу видети оцене и коментаре које су добили све док и сами не унесу своје.

CarpoolWorld Још једна од иностраних лидера за упаривање заједничких вожњи је **CarpoolWorld**. Платформа је настала 2000. године у САД-у. Компанија је до сада⁵⁴ регистровала више од 800.000 појединачних корисника, као и стотине престижних универзитета, општина, болница, компанија и корпоративних удружења за дељење вожње широм САД и широм света. На платформи се могу пронаћи бројне релације које почињу или завршавају се у нашој земљи. Поред тога што омогућава регистровање појединаца или организација, ова платформа нуди и детаљне извештаје уштеда у виду пређених километара и емисија CO₂ (са могућношћу праћења на недељном нивоу) које се остварују дељењем вожње, као и компаративне анализе по градовима. У недостатку података и расположивих извештаја за нашу земљу, биће наведен пример извештаја за градове Загреб и Беч. На основу анализе подељених вожњи за период 01.08-07.08.2022. дошло се до сазнања да се ради о уштедама у виду 9.820 километара и 2.444 килограма CO₂ у Загребу, док је у Бечу било 8.481 километара и 2.230 килограма CO₂ мање. На бази ових извештаја може се закључити да **CarpoolWorld** омогућава не само значајну уштеду трошкова за возаче и путнике, већ и ублажавање утицаја на инфраструктуру и животну средину.

POVEZI.COM Домаћа платформа коју карактерише сличан начин пословања је **Povezi.com**. Као и код платформе **BlaBlaCar**, на платформи су присутне домаће и међународне релације. Важно је истаћи да ни **BlaBlaCar**, као ни **Povezi.com** нису апликације за превоз на кратким релацијама. И док је дељење трошкова на дужим релацијама сасвим легално у многим земљама, тренутно многе владе широм света покушавају да разјасне на који начин треба регулисати апликације за превоз на кратким релацијама. Активно промовисање дељења превоза на дужим релацијама јесте начин да се смање гужве на путевима, друмски саобраћај учиним одрживим и уједно заштити животна средина.

Још једна компанија чије се име помиње када је реч о концепту ЕД у транспорту је америчка компанија **Helbiz**. Ова компанија се бави пружањем услуга микро мобилности у градовима широм света. **Helbiz** возила (електрични скутери, мопеди и тротинети) доступна су за изнајмљивање у градовима Италије и Северне Америке⁵⁵.

⁵⁴ Приступљено дана 20.08.2022.

⁵⁵ **Helbiz** тренутно послује у више од 40 градова широм света. Поред Београда, на званичном сајту компанија најављује примену у Француској – у Паризу и Бордоу, док је њено ширење на азијски континент (конкретно у Сингапуру) паузирано.

Према најавама из медија о додељеној концесији⁵⁶, у наредних годину дана ова компанија ће инсталирати систем јавних електричних бицикала у Београду. Почетак имплементације овог система предвиђа се крајем 2022. године и одвијаће се у више етапа. Систем би требало да располаже са 1.000 електричних бицикала (укључујући и 10 карго електричних модела) који ће бити распоређени на око 150 локација у Београду.

Коришћење бицикала (преузимање, вожња, остављање) и наплата одвијаће се путем специјализоване веб платформе⁵⁷ и апликације. Креирање корисничког налога који подразумева евиденцију основних корисничких података представља први корак у процесу коришћења бицикала. Затим, на основу мапе на апликацији/платформи, корисник проналази најближу локацију бицикала и проверава њихову расположивост. Да би започео вожњу, корисник путем апликације скенира QR код са возила и откључава га. Компанија на својој платформи за српско тржиште најављује тзв. *free-floating* модел услуге што значи да се возила након коришћења могу оставити на било ком месту у граду односно да се не морају враћати на локацију одакле су преузета⁵⁸. Иако најфлексибилнији, овај модел услуга представља изазов за компаније са аспекта управљања возним парком, а уједно је и најскупљи за корисника.

Компанија је најавила да ће њихови бицикли имати уграђене IoT (скраћено од *Internet of Things*) и GPS (скраћено од *Global Positioning System*) уређаје који треба да олакшају коришћење, али и управљање системом дељених бицикала (попут праћења у реалном времену, расположивости на одређеној локацији, процеса алокације бицикала, итд.). Посебан део савремене опреме базиран на систему вештачке интелигенције односиће се на фото детекцију употребе кациге код корисника, детекцију тротоара и верификацију паркинга ради спречавања неодговорног остављања бицикала на недозвољеним локацијама.

Bees Scooters је још један пример заступљености услуга економије дељења у транспорту. Ова услуга постоји у Београду од јуна 2020. године. Реч је о дељењу електричних тротинета који се могу кретати брзином и до 25 километара по сату. Домет батерије варира у зависности од терена, али у просеку домет батерије износи око 25 километара⁵⁹. Од корисника се захтева да се региструје (креира персонални налог) само приликом првог коришћења услуге односно да буде пунолетан или уколико то није, да има сагласност родитеља. За свако следеће коришћење електричних тротинета неопходно је имати *Bees* апликацију. Откључавање тротинета врши се помоћу QR кода. Након што корисник заврши вожњу, једним кликом на апликацији се евидентира крај коришћења услуге. Занимљиво је да *Bees* тротинети имају три режима вожње: 1) еко или штедљиви режим који је подесан за вожњу на низбрдицама или на равном; 2) градски режим тј. режим вожње кроз град и 3) спортски режим када је могуће развити веће брзине. Тротинети се могу изнајмити на краћи временски период (на сат времена или неколико сати), али и на цео дан.

⁵⁶ [Kompaniji "Helbiz" koncesija za sistem javnih bicikala u Beogradu | Nova Ekonomija](#)

⁵⁷ Детаљније на <https://helbiz.com/sr>

⁵⁸ <https://helbiz.com/sr/mobility>

⁵⁹ Корисник поред тротинета добија и пуњач батерије.

Примери сличних иницијатива у Београду су и *Kiwi*⁶⁰, *Green Owl Scooters*, *E-Scooter Belgrade Rent & Tours*, *OOTER rent*, *e-ride.rs*, *E-trotineti renta*, *HiFIVE*, *E-Go Ride Beograd*, и други. У понуди поменутих компанија се, поред рентирања тротинета нуде и друге услуге попут одржавања и сервиса тротинета, организованих тура тротинетом до знаменитости и сл. Рентирање се најчешће обрачунава по сату или по дану. Цене рентирања износе у просеку 8 евра по сату или 25 евра дневно.

Odo Ride је стартап подржан од стране Европског института за иновације и технологију⁶¹. Почео је са развојем 2019. године у Београду. Иако је још увек у прототип фази, кључни параметри услуге су предефинисани. *Odo Ride* ће пружати услугу вожње на захтев возилима мањег капацитета на електрични погон. Возила су дизајнирана тако да имају место за возача и два путника или возача и терет⁶² (Слика 4). Наручивање вожње ће се, као и код других услуга вожње на захтев, обављати путем апликације која ће омогућити да се резервише возило најближе кориснику. Такође, апликација ће нудити услугу плаћања вожње, као и оцењивања возача и саме услуге. Оно што је најављено као посебан циљ је да *Odo Ride* возила уз помоћ чипова прикупљају податке у реалном времену о кључним параметрима квалитета живота и свакодневним проблемима на улици (нпр. појава рупа на путу). Прикупљени подаци ће служити у сврхе креирања захтева према одговарајућој градској служби и доприносиће развоју концепта паметних градова.

Слика 4. Изглед возила код *Odo Ride*⁶³

Поред дељења транспортних средстава и њихових капацитета, као предмет дељења у транспортном сектору јавља се паркинг простор. Овај модалитет дељења доступан

⁶⁰ Почетком јуна 2022. година ова платформа је најавила да је почела са пружањем услуге дељења тротинета у Београду, конкретније на Ади Циганлији. Према најавама, услуга ће ускоро бити доступна и у Новом Саду, Нишу и Крагујевцу. На сајту компаније може се видети да је реч о франшизи и да поред Републике Србије, компанија послује и у Украјини (од 2020.године с тим што је због актуелне ратне ситуације пружање услуга у прекиду), Босни (од 2022.године) и у Црној Гори (од 2022.године).

⁶¹ <https://www.eiturbanmobility.eu/>

⁶² <https://tagmedia.tv/2021/07/30/kako-je-nastao-ono-bikes-marko-scepanovic-ceo-ono-bikes/>

⁶³ <https://www.instagram.com/p/B5Nzd8PBhnl/>

је у Републици Србији путем апликације **Moj Parking**. Ова апликација повезује возаче који су у потрази за паркинг местом за свој аутомобил са власницима који имају паркинг место за изнајмљивање. Период коришћења паркинг места може бити на сатном, недељном, дневном или месечном нивоу. Корисници апликације могу путем исте извршити одабир паркинг места на основу њихових карактеристика (нпр. паркинг на отвореном или затвореном простору, обезбеђен видео надзор, аларм, осветљеност, доступност 24/7, итд.) и начина приступа (нпр. ако постоји регулисан приступ картицом, даљински, путем лозинке и сл.).

Са друге стране, путем ове апликације власници паркинг простора могу остварити пасивну зараду тако што ће рентирати паркинг место које иначе не користе или у време када га не користе. Улога изнајмљивача захтева унос свих неопходних података везаних за паркинг простор који се оглашава. Поред карактеристика и начина приступа, изнајмљивач мора попунити податке везане за тачну адресу паркинг простора, димензионе карактеристике (дужину, ширину и висину), краћи опис, као и износ надокнаде за коришћење на сатном, дневном, недељном и месечном нивоу. Приликом уноса наведених података корисницима се сугерише да унесу што реалније цене за коришћење паркинг места како би њихова понуда добила на значају. Поред тога, наведено је да трошкове трансакције сноси купац (тј. купац), а да цена котизације износи 15% од наведених цена чиме се сугерише изнајмљивачу да то узме у обзир приликом дефинисања цена.

Коришћење апликације захтева регистрацију и основне корисничке податке било да се ради о улози закупца или изнајмљивача. Након регистрације корисник добија свој јединствени број који је кључан за све даље трансакције на платформи. Такође, кориснику су на његовом налогу доступни финансијски извештаји о претходно извршеним трансакцијама. Као и код већине других ЕД платформи, на апликацији *Moj Parking* заступљен је двосмерни систем рејтинговања⁶⁴ закупца и изнајмљивача. Иако се на апликацији може приметити да географска мапа покрива територију целе земље, цене су доступне тек за неколико градова.

Још једна од апликација која је омогућила концепт дељења паркинг простора у Београду је **LakoParkiraj.com**. За разлику од услуге коју нуди платформа *Moj Parking*, ова компанија контролише приступ гаражама уградњом уређаја за даљинско отварање гараже⁶⁵, а чији рад се контролише уз помоћ апликације (наравно, уколико постоји систем за аутоматско отварање). Комуникација између апликације и физичких објеката (нпр. гараже) обавља се уз помоћ приступног кода који је генерисан приликом резервације паркинг места, те су на тај начин власници гаража додатно обезбеђени од евентуалне злоупотребе.

Подршка развоју концепата економије дељења у транспорту

Мапирање и анализа платформи и провајдера у Републици Србији довела је до сазнања да је на нашим тржиштима присутна појава компанија које се представљају као **информациона подршка за имплементацију концепата ЕД у транспорту**. Ове компаније се баве изградом специјализованих софтверских решења која служе за потребе реализације различитих модела ЕД у транспорту као што су дељење аутомобила, дељење возње и друге сличне

⁶⁴ У виду петостепене скале.

⁶⁵ У случају зграде на пример, пристанак морају дати и остали власници тог паркинг простора.

услуге. Примери оваквих компанија које ће бити представљене у наставку су *Shared Mobility d.o.o.* и *goUrban d.o.o.*

Компанија **Shared Mobility d.o.o.** са седиштем у Нишу је настала 2020.године и тренутно броји до 50 запослених⁶⁶. Током разговора са једним од представника, дошли смо до сазнања да је компанија настала уз подршку једног од лидера у аутомобилској индустрији – компаније *Toyota*. Резултати ове сарадње огледају се у дизајнирању специјализованих мобилних апликација и веб платформи окупљених око бренда *KINTO Join*⁶⁷. Главни мотив за настанак технолошких решења која омогућавају примену ЕД у области транспорта је да се омогући трансформација филозофије са *car ownership* ка *car usership*, што се постиже активацијом неискоришћених капацитета.

Представник компаније *Shared Mobility* истакао је да компанија *Toyota* развија нова решења за тзв. корпоративну мобилност⁶⁸. Дизајнирање платформи које умрежавају кориснике и упарују понуду/потражњу представља предност за компаније које су на овај начин све ближе циљевима одрживости и јачању веза међу запосленима. У пракси, дељење возње међу запосленима подстиче се применом подстицајних компанијских мера. Тако, на пример, са сваком новом возњом запослени бивају награђени поенима које могу заменити за слободан дан, повишицу или слично⁶⁹.

Иако се производи *Shared Mobility* компаније још увек не примењују у Републици Србији, њихове апликације тренутно су заступљене на тржиштима различитих делова Европе (укључујући Италију, Немачку, Шпанију, Италију, Белгију, Велику Британију и Норвешку) и јужне Африке. Занимљиво је да тим који ради на дизајнирању веб решења у *Shared Mobility* компанији чине ИТ експерти различитих профила, али да су осим њих знатно ангажовани економисти и менаџери.

Други пример је компанија **goUrban** настала 2016. године у Бечу са идејом да својим партнерима у B2B сектору омогући надзор и праћење свог возног парка у реалном времену, олакша њихову комуникацију са клијентима и доношење одлука заснованих на подацима. Од 2018.године компанија отвара представништво (тзв. *tech hub*) у Новом Саду који би, према најавама, до 2023. имало више од 70 запослених⁷⁰. Компанија се представља као „оперативни систем за заједничку мобилност“ који се прилагођава различитим типовима транспортних средстава (аутомобилима, мопедима, бициклима, тротинетима или скутерима⁷¹). Резултати рада огледају се у виду софтверских решења за потребе оператора

⁶⁶ <https://www.linkedin.com/company/shared-mobility/about/>

⁶⁷ У склопу ове мреже настала су и друга решења за потребе иновативних услуга мобилности попут *KINTO One*, *KINTO Share*, *KINTO Flex* и *KINTO Go*.

⁶⁸ Налаз са панел дискусије одржане у склопу радионице „Ка заједници економије дељења у Србији“ одржане као део планираних активности пројекта PANACEA.

⁶⁹ Представник је навео примере великих европских компанија које већ примењују ова решења попут аеродрома Гетвик у Енглеској, болница у Сан Ђовани регији у Италији, итд.

⁷⁰ [GoUrban Novi Sad planira da zaposli više od 70 ljudi do 2023. godine \(netokracija.rs\)](https://www.netokracija.rs/goUrban-Novi-Sad-planira-da-zaposli-vise-od-70-ljudi-do-2023-godine)

⁷¹ Њихов резултат је „all-in-one“ платформа прилагођена за различите услуге економије дељења у сектору транспорта. Детаљније о овим услугама у првом извештају „Економија дељења. Карактеристике, пословни модели, примери платформи и развојни изазови“, у склопу пројекта PANACEA.

заједничке мобилности, док уједно представљају приступачна решења за превоз људи широм света. Идеја водила је да се створи производ који би подстакао промену ка чистијем и одрживијем транспорту. Према речима извршног директора Џонатана Глајкснера, поред Новог Сада, компанија послује у више од 100 градова света, а жеља им је да до 2023. године постану највећа софтверска компанија у сектору дељења мобилности.

Трајна потрошна добра

У оквиру ове области евидентирано је свега неколико примера платформи које су специјализоване за дељење предмета само одређене намене (попут играчака или одеће) или предмета најразличитије намене (платформе *Stvar(a)oteka*, *Iznajmljivanje Šid*, *Rentijer.com*). Оно што је заједничко за ове платформе је да, иако постоје, њихови профили⁷² већ дуже време нису активни. Претпоставка је да ове платформе нису привукле довољан број корисника и постигле тзв. *критичну масу* која би омогућила опстанак платформе. Поред тога, код В2С модела (платформа *Iznajmljivanje Šid*) код којих је власник платформе и власник ресурса, одрживост није била могућа због великих почетних финансијских улагања⁷³.

Stvar(a)oteka - biblioteka stvari је невладина организација настала у Новом Саду 2019. године. У опису њеног деловања проналази се поређење да се ради о библиотеци у којој се уместо књига могу пронаћи и позајмити предмети који се повремено користе, као што су алат, опрема за хоби и спорт, електрични уређаји за домаћинство, итд. Иако на платформи није дат преглед категорија предмета који се могу рентирати на краћи временски период, истиче се да је реч о предметима најразличитије намене. За коришћење предмета *Stvar(a)oteke - biblioteke stvari* неопходно је бити њен члан. Сви заинтересовани и потенцијални корисници могу постати чланови донирањем неког предмета организацији. У случају донирања више предмета, *Stvar(a)oteka - biblioteka stvari* обезбеђује ваучере у вредности донираног предмета или плаћене чланарине. Чланарине могу бити на шест месеци (износ чланарине 1.700 динара) или годину дана (износ чланарине 3.400 динара). Поред донације предмета и новчаних уплата, годишња чланарина се може надокнадити и волонтирањем у трајању од минимум 23 сата у представништву платформе⁷⁴. Рентирање предмета може бити на 7 дана, са опцијом продужења за још недељу дана. Невраћање предмета се санкционише новчаном надокнадом која се наплаћује по дану кашњења. Постоји и опција резервисања предмета у одређено време. Занимљиво је истаћи да је *Facebook* налог организације окупио преко 2.000 људи, као и да је последња активност налога била у јануару 2020. године.

Још једна платформа која служи за директно повезивање власника предмета са потенцијалним корисницима позната је под називом ***Iznajmljivanje Šid***, са седиштем у Шиду. На истоименом сајту су дефинисане следеће категорије производа који се могу рентирати: алати и машине, за кућу, за децу, пољопривреда, сезонски производи и превоз. У склопу сваке категорије дате су слике производа и цене рентирања по дану. Иако према

⁷² Сајтови и налози на друштвеним мрежама *Facebook* и *Instagram*.

⁷³ Налази из интервјуа обављеног у јуну 2022. године.

⁷⁴ [Članstvo – Stvaraoteka](#)

речима власника платформе ова врста услуге није у потпуности заживела из финансијских разлога, платформа се може похвалити великим бројем посета (више од 4.200), са понудом од преко 270 предмета и више од 520 задовољних клијената⁷⁵.

Rentijer.com је још једна платформа која је направљена у сврхе дељења најразличитијих ствари попут ски опреме, бушилица, конзола за играње, музичких инструмената, опреме и сл. Идеја платформе је да директно повеже изнајмљиваче који су спремни да дају у најам свој предмет и на основу њега остваре зараду и унајмљиваче који узимају у најам тај предмет и за период његовог коришћења плаћају одређену накнаду. На тај начин једна страна зарађује на предмету који не користи свакодневно, док друга страна штеди, плаћајући много мањи износ за предмет који јој је тренутно потребан. Неке од карактеристика *Rentijer.com* платформе:

- Велика база људи који изнајмљују ствари које се повремено користе;
- Велики број категорија предмета које је могуће изнајмити;
- Резервисање предмета и периода рентирања на брз и лак начин;
- Проналажење предмета у близини одређивањем локације;
- Увид у оцене осталих корисника;
- Дефинисање цене рентирања од стране власника предмета приликом постављања предмета на платформу;
- Платформа обезбеђује заштиту од лома и крађе предмета;
- Креирање листе жеља - уколико на платформи не постоји неки предмет за рентирање, корисници га могу поставити на листу жеља и осталим корисницима ће стићи нотификација тако да ће га поставити они који га тренутно имају;
- Услуга и подршка доступна 24/7.

Поред описаних платформи на којима се могу пронаћи предмети различите намене, у Републици Србији је евидентирано и присуство платформи које су специјализоване за одређене предмете. Примери таквих платформи су: **KlickerBox/ Rent a Toy** (Београд) која служи за дељење дечијих играчака и **Rentadress** (Ниш) која за сврху има дељење дизајнерских хаљина. Иако постоје евиденције о дељењу на основу доступних оцена и искустава корисника, профили наведених платформи на друштвеним мрежама нису активни већ дуже време (од 2019.године).

Финансије

Када је реч о платформама из области финансија, два су највећа изазова са којима се ове платформе тренутно суочавају. Први значајан проблем огледа се у нижем степену финансијске писмености малих и средњих предузећа, као и недовољно развијеној свести о значају и могућностима које нуде алтернативни извори финансирања. Други проблем се односи на регулаторни оквир дефинисан Законом о девизном пословању који не дозвољава страним инвеститорима да учествују у кампањама чиме се значајно умањује број потенцијалних инвеститора. Ипак, чини се да би овај проблем у будућности могао да се делимично превазиђе увођењем Закона о дигиталној имовини.

⁷⁵ <https://www.iznajmljivanjeid.com/o-nama/>

BY BDO & CONDA

Ventu.rs представља прву платформу у Републици Србији која се заснива на групном инвестирању. Платформа је покренута крајем 2020. године као заједничка иницијатива консултантске куће *BDO Business Advisory* која је део међународне мреже *BDO International* и компаније *CONDA*. *Ventu.rs* је платформа која, као и све друге платформе засноване на групном финансирању, као предмет дељења има новац. Она повезује инвеститоре који улажу своја финансијска средства с једне стране, са предузетницима и/или малим бизнисима који та средства користе за финансирање и развој свог пословног подухвата, с друге стране. Корисницима платформе доступна су два модела⁷⁶ финансирања у зависности од типа предузећа. У оба модела финансирања инвеститори обезбеђују капитал за компанију путем субординираног зајма. Први, који је намењен стартапима, подразумева да инвеститор улаже новчана средства у пословни подухват, добијајући на тај начин фиксну каматну стопу у износу од 7% годишње и остварујући потенцијал за додатни принос кроз партиципацију у расту вредности компаније. Другим речима, поред основне камате, увећањем вредности компаније инвеститор добија тзв. удео у инвестицији. Овај удео у инвестицији је виртуелног карактера јер не даје власничка права и контролу инвеститору већ само могућност за исплату додатног приноса. Други модел финансирања, намењен малим и средњим предузећима, такође се заснива на уговору о зајму где предузећа плаћају инвеститору основну камату стопу (најчешће 6% годишње) и бонус каматну стопу која зависи од добити компаније. Рок отплате зајма у првом моделу је од 5 до 7 година, док по другом моделу предузећа враћају зајам у периоду од 3 до 7 година. Иако у зависности од типа уговора зајам може имати карактер ближи дугу (други модел) или карактер сличнији улагању у власнички капитал (први модел) важно је истаћи да ни у једном од ова два случаја инвеститори не постају сувласници у имовини, нити остварују право контроле и управљања предузећем. Уколико предузећа не достигну циљани износ финансирања путем платформе, средства се враћају инвеститорима.

Ventu.rs поред повезивања предузећа са инвеститорима, врши и детаљну проверу и селекцију пословних подухвата/идеја за које ће се објавити кампања на платформи, врши надгледање целокупног процеса финансирања и, заједно са својим партнерима, пружа стручну и административну подршку у том процесу. За своје услуге платформа наплаћује провизију у виду одређеног процента од прикупљених финансијских средстава (висина је дефинисана у договору са предузећем).

До сада су путем платформе *Ventu.rs* финансиране три кампање - *Autology*, *Forest Secret* и *Bubaja*, и прикупљено је 165.000 евра од стране око 120 инвеститора (поједини инвеститори су и више пута улагали, па ове три кампање броје око 150 инвестиција). Када је у питању тенденција даљег развоја платформе, руководство наводи да је план да се платформа развија у пољу токенизације.

Dobri Dabar је нова домаћа платформа за групно финансирање (енгл. *crowdfunding*). Покренута је од стране Удружења *Loud Crowd* уз подршку Немачко-српске иницијативе за одрживи раст и запошљавање која од 2017. године подржава развој овог вида

⁷⁶ <https://ventu.rs/>

финансирања у Републици Србији, као и повезане базе знања. Подстицај за оснивање платформе је чињеница да од 2019. године грађани Републике Србије немају директан приступ светским *crowdfunding* платформама. *Dobri Dabar*⁷⁷ почео је са радом у фебруару 2022. године.

У контексту ЕД, групно финансирање подразумева дељење новца који једна страна ставља на располагање другој ради финансирања одређеног пројекта, очекујући заузврат монетарни принос, награду у виду производа или личну сатисфакцију. *Dobri Dabar*, имајући у виду очекивани принос од улагања, сврставамо у наградни и донацијски тип групног финансирања.

У складу са називом платформе⁷⁸, у њеном фокусу су оне иницијативе које развијају свест о значају одрживог развоја, бриге о животној средини и осетљивим социјалним групама. Конкретније, платформа подржава следеће области: подршку регионалном развоју и запошљавању; стварање и заштиту боље животне средине; стваралаштво у области културе и уметности; развој науке и истраживања; развој, обнову и заштиту духовних и културних вредности; стварање и развој цивилног друштва; заштиту људских права и основних слобода или других хуманитарних циљева; заштиту права деце и младих; организацију догађаја од општег значаја; развој образовања. Што се тиче учесника, покретачи кампања могу бити сви пунолетни грађани Републике Србије, удружења, организације, профитне или непрофитно оријентисане, уз битан услов да имају идеју која је усмерена ка остварењу општег добра. Са друге стране, пројекти се могу подржати кроз финансијску донацију или уз одабир неке од награда које аутор кампање нуди, а које су тематски повезане са самом кампањом. Платформа пружа опције фиксног или флексибилног финансирања пројекта. Фиксно финансирање подразумева да кампања мора достићи циљани износ да би добила средства. Како се платформа у 2022. години бесплатно користи, уколико се прикупи циљани износ он се уплаћује носиоцима кампање уз одбитак провизије за трансакције кредитном картицом. У случају неуспешне кампање, средства се враћају финансијерима. Већина кампања може користити само овај облик финансирања из два разлога: смањује се ризик да се пројекат неће реализовати и повећава се мотивација за рад на кампањи. Флексибилно финансирање је погодно за оне пројекте који имају мерљив циљ.

Платформа је до сада подржала шест пројеката: Дух шуме, Мали сеоски парк, Београдска пчела, Подржи *Highwaystar* – Подржи културу, Фестивал „Нови балкански ритам“ и За још једну волонтуру, од чега је за пет премашен циљани износ средстава, док за један прикупљање средстава и даље траје. Преко платформе је до сада извршено 328 уплата кроз које је, за финансирање поменутих кампања, прикупљено 1.939.033 РСД.⁷⁹

Људски ресурси – услуге на захтев

У овом делу су представљени примери дигиталних платформи у Републици Србији које омогућавају директно (*peer-to-peer*) повезивање оних који имају потребне компетенције (често неформалне) за обављање повремених послова са онима којима су потребне ове врсте повремених ангажовања. У литератури се ови модалитети економије дељења могу наћи под појмовима „дељење људских ресурса“, „услуге на захтев“, а сродни концепт је „гиг

⁷⁷ <https://www.facebook.com/dobridabarcrowdfunding/>

⁷⁸ Назив платформе је одабран у складу са улогом дабра у одржавању природног екосистема.

⁷⁹ <https://dobridabar.com/>

економија⁸⁰. Надаље разликујемо платформе на којима се уговарају тзв. „личне услуге“ попут поправке или чишћења, као и платформе за уговарање „професионалних услуга“ (најчешће у домену програмирања или графичког дизајна). Препознатљиви глобални представник прве групе је платформа *TaskRabbit*, која је уз *Uber* и *Airbnb* један од најпознатијих примера успешног пословања у оквиру концепта ЕД. Према нашим налазима овај модалитет ЕД у Републици Србији је у најранијој фази са свега две платформе (*Uradi-zaradi* и *PetGuards*) које функционишу на овај начин и које ће бити представљене у наставку.

uradi-zaradi. *Uradi-zaradi* је прва платформа у Републици Србији настала 2015. године по угледу на амерички *TaskRabbit*⁸¹, са идејом да споји људе којима је потребна помоћ у кући око чишћења и одржавања са онима који желе додатну зараду. Иако је првобитно пословала у Београду, ова платформа данас послује и у Новом Саду и Крагујевцу⁸². Према подацима из 2020. године, платформа је имала око 5000 корисника и 150 извршилаца (сарадника).

Послови или задаци на овој платформи подељени су у три категорије: 1) услуге редовног одржавања домаћинства, пословних простора и стамбених објеката, 2) чишћење и пеглање и 3) кување⁸³. Како креатори платформе наводе, њихови најчешћи корисници су породице са децом или запослени са мањком времена за обављање наведених послова. Са друге стране, међу најчешће извршиоце послова убрајају се домаћице, студенти и незапослени односно људи који имају довољно слободног времена, а у обављању ових послова виде прилику за зараду.

Као и код других ЕД платформи, пре почетка интеракција између учесника на платформи неопходно је креирати кориснички профил и попунити основне податке. Оглашавање задатка на платформи захтева кратак опис истог, са детаљним информацијама везаним за услове под којима се посао обавља (висина надокнаде, квадратура простора који се одржава, број радних сати, расположивост средстава за чишћење и сл.). За постављени захтев може се јавити више потенцијалних реализатора – сарадника на платформи, а на клијенту је да одабере који од њих ће обавити задати посао. За одабир су кључни подаци који су доступни на профилу сарадника. На основу оцена и коментара претходних корисника, клијент се може определити за једног реализатора. Код месечних послова се након одабира једног сарадника, заказује пробни термин⁸⁴ којим се проверава његова „професионалност“ и одлучује о даљој сарадњи.

Висина накнаде је најмање 450 динара по радном сату. Износ накнаде зависи од обима посла, запрљаности простора који се одржава, расположивост средстава за чишћење, посебних захтева клијената и сл. На Слици 5 дат је пример једног оглашеног захтева на платформи *Uradi-zaradi*.

Када је реч о поузданости и поверењу у сараднике, поред тачних података које морају навести у свом профилу, са њима се обавља и телефонски интервју у ком се процењује да ли могу да почну са радом. Уколико прођу интервју, они се квалификују у активне сараднике и могу да се пријављују на оглашене захтеве на платформи.

⁸⁰ Детаљније у првом извештају пројекта PANACEA, стр.41.

⁸¹ Детаљније о овој платформи у првом извештају пројекта PANACEA.

⁸² [Платформа „Уради – заради“ запошљава особе за чишћење и пеглање | Dnevnik](#)

⁸³ <https://uradi-zaradi.rs/dashboard/112354>

⁸⁴ Клијенти су у обавези да плате за обим посла дефинисан у пробном термину.

Standardica S
09/07/2022

Potvrđen email

Naziv Zadatka
Standardica S

Broj termina
Dva put mesečno

Broj sati
4h po terminu

Imam sva sredstva i može dogovor oko svih detalja. Treba pouzdana osoba na duži period. Hvala

Grad i adresa
Beograd, Palilula - Karaburma

Početak
09-07-2022 10:00

Kvadratura
60

Kućni ljubimci
Ne

Sredstva
Imam svoja sredstva

ZARADA
Probni termin: 2156 RSD
4313 RSD / Mesečno

Слика 5. Пример оглашеног задатка на платформи *Uradi-zaradi*

PetGuards платформа настала је са циљем да повеже власнике кућних љубимаца са лицима која би била заинтересована за њихово чување и/или шетање по потреби. Љубимци се могу чувати у стану власника или чувара, у зависности од договора. Платформа за сада пружа услуге чувања љубимаца (пре свега паса и мачака) на територији Београда и Новог Сада. Како би постали чувари, заинтересовани кандидати попуњавају формулар на сајту са основним подацима о себи и евентуалном искуству са чувањем животиња⁸⁵. Како се наводи на платформи, процес селекције прође свега 10% кандидата⁸⁶. Одабране чуваре *PetGuards* представља детаљно на сајту. На профилу сваког чувара може се наћи информација за коју врсту љубимаца је задужен, колико дуго је на платформи, расположиви датуми за чување, образац за слање захтева за чувањем, али и друге информације од значаја (да ли чувају љубимце код себе или код власника, поседују ли двориште, и сл.). Такође, код одређених чувара се, у склопу профила, може пронаћи тачна информација о броју реализованих чувања путем платформе *PetGuards*.

За разлику од платформе *Uradi-zaradi* на сајту *PetGuards* најчешће нема информација о висини надокнада за пружене услуге⁸⁷, као ни претходних искустава/оцена других корисника. Поред избора одређеног чувара, кориснику се нуди опција слања захтева за чувањем путем обрасца на сајту у ком се наводе све релевантне информације попут података везаних за власника и љубимца, периода чувања, као и други специјални захтеви уколико постоје.

⁸⁵ На платформи су наведена четири кључна захтева која чувар мора да испуни: да воли животиње, да има искуства у чувању, да је професионалан и да има услове за боравак љубимаца.

⁸⁶ <https://petguards.rs/naicesca-pitanja/#1518891505337-13566296-5ea2>

⁸⁷ Информације о ценама доступне су у склопу профила одређених чувара и варијају од 300-400 динара/сат, или 1000-1500 динара/дан.

Описане платформе теже даљем развоју кроз већи дијапазон својих услуга, као и ширењу на друга тржишта⁸⁸. За разлику од платформи као што су *Halo oglasi*, *Honorarci.rs* и *Potrčko* које карактерише сличан начин пословања тј. рад на захтев, предности ЕД платформи (као што је *Uradi-zaradi*) огледају се у томе што се за задатак пријављују само слободни и заинтересовани појединци. Оно што је додатно важно је да су ти појединци прошли одређени процес селекције (у виду интервјуа или пробних задатака), као и да су претходна искуства других корисника доступна на платформи у виду оцена или детаљних рецензија (тзв. електронско преношење информација или електронска лична препорука⁸⁹). Поред иницијалне селекције, корисник је додатно заштићен тиме што сам доноси одлуку о томе кога ће ангажовати на бази свих доступних података које му платформа нуди.

За разлику од платформи за уговарање „личних услуга” на захтев, преко платформи у домену професионалних услуга се могу ангажовати појединци независно од локације. На овим платформама се читав процес реализује онлајн (посао се уговара, реализује и наплаћује путем платформе). Ово је омогућило креирање глобалних тржишта онлајн радне снаге, на којима је **Република Србија једна од водећих земаља света (гледано према броју онлајн радника у односу на број становника)**. Према налазима „Центра за истраживање јавних политика”⁹⁰ више десетина хиљада гиг радника из Републике Србије и региона раде преко општих онлајн глобалних платформи попут *Upwork*, *Freelancer*, *Guru* и *Fiverr*, као и специјализованих платформи попут *Engoo* или *ABC Tutora*.

Нови правци у економији дељења

charge&GO

Charge & GO представља дигиталну платформу на којој се деле ресурси за пуњење електровозила, а која функционише од трећег квартала 2020. године. Ова платформа нуди увид у мрежу пуњача који пружају услугу пуњења електричних возила. Компанија, у чијем се власништву налази *Charge & GO* платформа, није произвођач пуњача, већ је систем интегратор великих светских произвођача електричних пуњача. На тај начин је возачима електричних возила омогућено да лако и брзо пронађу слободне пуњаче не само у Републици Србији, већ и у региону и Европи⁹¹. Платформом су покривени пуњачи у око 30 земаља Европе. Систем интегрише преко 1.000 власника пуњача и преко 170.000 пуњача електричних возила⁹². За електрична возила на располагању се налазе АС и DC пуњачи. Разлика између ова два типа је пре свега у брзини и начину пуњења. АС пуњачи су спорији и користе се углавном за куће, хотеле, јавне гараже и места где се возило паркира дуже време, док се DC пуњачи користе на местима где се возило не паркира дуго (нпр. бензинске станице). *Charge & GO* функционише по принципу припејда или постпејда, у зависности од избора корисника платформе. Могуће је користити један од три начина плаћања: путем мобилне апликације *Charge & GO*, путем *RFID* картице и путем кредитне картице. Прве две опције су доступне регистрованим корисницима који на основу тога остварују повољније цене. Због непостојања одговарајуће регулативе, цена се дефинише према броју минута пуњења, а не

⁸⁸ Нпр. платформа *Uradi-zaradi* је најавила ширење услуга и увођење услуге чувања деце, као и да ће започети истраживања на тржиштима Хрватске и Румуније.

⁸⁹ У литератури познат под називом *eWoM* или *Electronic-Word-of-Mouth* огледа се у коментарима, рецензијама и оценама које потрошачи објављују о производима и услугама на интернету, као и кроз потенцијални утицај који ова комуникација има на понашање потрошача.

⁹⁰ <http://gigmetar.publicpolicy.rs/>

⁹¹ <https://www.netokracija.rs/charge-and-go-srbija-183069>

⁹² <https://chargego.rs/>

на основу потрошених киловата⁹³. Као корисници платформе идентификовани су: власници електричних аутомобила, власници приватних кућа, као и власници стамбених објеката, компаније са сопственим возним парком, фирме које се баве доставом или раде наплату паркинга, ауто-куће, фирме које инвестирају у грађевински сектор, хотелијери и власници ресторана, велики трговински ланци и оператори мрежа пуњача⁹⁴. У оквиру апликације постоји корисничко упутство за употребу електричних пуњача, а обезбеђен је и број корисничког сервиса у случају да корисници услуга не успевају да изврше пуњење електричног аутомобила. Један од изазова са којима се могу суочити провајдери односи се на начин формирања цене и наплате за извршену услугу због непостојања регулативе којом је дефинисано наплаћивање услуге пуњења електричних возила. Изазов са којим се могу срести корисници повезан је са коришћењем услуге пуњења на постојећим станицама за коју је неопходно поседовање специјализоване апликације и креирање јединствених корисничких налога.

Поред описане платформе, на српском тржишту је присутна и појава других нових домена дељења попут дељења *WiFi* ресурса (путем **Helium** мреже⁹⁵) или дељење електричне енергије (платформа **Bloxico**). О овим платформама готово да не постоје детаљнији подаци.

Резиме

Претходно описане платформе сумиране су у Табели 3, а њихова карактеризација извршена је и на основу карактеристика ЕД дефинисаних у првом извештају PANACEA пројекта. Те карактеристике тичу се пословних модела (шта се дели и шта је предмет дељења) и начина функционисања платформи (домен пружања услуге, порекло платформе и механизам наплате). У складу са тим шта се дели, разликујемо три типа пословних модела: оне у којима се на одређено време уступа имовина, оне у којима се пружају услуге засноване на имовини и пословни модели у којима појединци пружају услуге на бази својих знања и вештина. Поред дефинисања предмета дељења, кључни критеријум код разликовање пословног модела је власништво над ресурсима. Ипак, код домаћих ЕД платформи је, услед недоступних информација, сложено утврдити ко је власник ресурса па се из тог разлога ова карактеристика није разматрала. Када је реч о области смештаја где су домаће ЕД платформе и провајдери најбројнији, треба напоменути да је регулисање њиховог пословања тек у иницијалној фази. Тај процес је почео 2019. године усвајањем Закона о угоститељству и предвидео је увођење централног информационог система тзв. Е-туриста. Циљ тог система је да смањи број и трошкове административних процедура, сузбије сиву економију, омогући размену података, да дефинише права и обавезе лица која краткорочно уступају слободне смештајне капацитете укључујући и услуге ЕД. Улогу регулатора на неки начин имају и саме платформе. Тако, на пример, платформа *Airbnb* током процедуре оглашавања смештаја обавештава провајдере да је потребно да се упознају са законима своје земље који се односе на изнајмљивање смештаја и да се информишу о таксама које је потребно да плате. Још један од фактора који утиче на већу заступљеност платформи за дељење смештаја у нашој земљи јесу **економски бенефити**. За корисника то значи повољан најам соба, станова или комплетних кућа, док је за пружаоце услуга рентирање начин за пасивно стицање прихода. Поред наведеног, транспарентност трошкова и корисничких искустава води ка све већем броју корисника који се окрећу специјализованим ЕД платформама пре него традиционалним провајдерима (директно хотелима или туристичким агенцијама).

⁹³ <https://www.youtube.com/watch?v=KjSxLxYlhxE>

⁹⁴ <https://chargego.rs/ko-su-nasi-korisnici/>

⁹⁵ Детаљније о овој мрежи у првом извештају пројекта PANACEA „Економија дељења: карактеристике, пословни модели, примери платформи и развојни изазови“. Доступно на <https://panacea-ideje.rs/preuzimanja/>.

Табела 3. Преглед ЕД платформи у Републици Србији

Назив платформе	Шта се дели	Предмет дељења	Домен пружања услуга	Порекло платформе	Механизам наплате
Смештај (стамбени и радни простор)					
<i>Airbnb</i>	дељење имовине	стамбени простор	ИН	С	С/Д
<i>Vrbo</i>	дељење имовине	стамбени простор	ИН	С	С/Д
<i>Couchsurfing</i>	дељење имовине	стамбени простор	ИН	С	С/Д
<i>Home exchange</i>	дељење имовине	стамбени простор	ИН	С	С/Д
<i>Deli-dom</i>	дељење имовине	стамбени простор	Н	Д	С/Д
<i>Daj stan</i>	дељење имовине	стамбени простор	Р	Д	С/Д
<i>Stannadan</i>	дељење имовине	стамбени простор	Р	Д	С/Д
<i>BeoApartman</i>	дељење имовине	стамбени простор	Р	Д	С/Д
<i>Weekendica</i>	дељење имовине	стамбени простор	Н	Д	С/Д
<i>Apartmani u Beogradu</i>	дељење имовине	стамбени простор	Р	Д	С/Д
<i>Mokrin House</i>	дељење имовине	радни простор	Л	Д	С
<i>Nova Iskra Workspace</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Impact Hub Belgrade</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>In Centar</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>ICT Hub Playground</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Startit Centar</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Smart Office</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Our Hub</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Marsh Open Space</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Coworker</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Dunavske terase Hub</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>OfficeMe</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>We Share</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Open Hub</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Polygon Hub</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
<i>Regus</i>	дељење имовине	радни простор	Р	С	С
<i>Think Innovative</i>	дељење имовине	радни простор	Р	Д	С
Транспорт					
<i>CarGo</i>	услуге засноване на имовини	возило	ИН	Д	Д
<i>BlaBlaCar</i>	услуге засноване на имовини	вожња	ИН	С	С
<i>POVEZI.com</i>	услуге засноване на имовини	вожња	Н	Д	С

Назив платформе	Шта се дели	Предмет дељења	Домен пружања услуга	Порекло платформе	Механизам наплате
<i>CarpoolWorld</i>	услуге засноване на имовини	вожња	ИН	С	С
<i>Yandex Go</i>	услуге засноване на имовини	возило	ИН	С	Д
<i>Helbiz</i>	дељење имовине	електрични бицикл	ИН	С	С
<i>BEES SCOOTERS</i>	дељење имовине	електрични тротинет	Р	Д	С
<i>Green Owl Scooters</i>	дељење имовине	електрични тротинет	Р	Д	С
<i>E-Scooter Belgrade Rent Tours</i>	дељење имовине	електрични тротинет	Р	Д	С
<i>OOTER rent</i>	дељење имовине	електрични тротинет	Р	Д	С
<i>Kiwi</i>	дељење имовине	електрични тротинет	ИН	С	С
<i>e-ride.rs</i>	дељење имовине	електрични тротинет	Р	Д	С
<i>Odo Ride</i>	дељење имовине	електричне рикше	Л	Д	Д
<i>Moj Parking</i>	дељење имовине	паркинг места	Р	Д	С
<i>LakoParkiraj.com</i>	дељење имовине	паркинг места	Р	Д	С
Трајна потрошна добра					
<i>Stvaraoteka - biblioteka stvari</i>	дељење имовине	различити предмети	Р	Д	С
<i>Iznajmljivanje Šid</i>	дељење имовине	различити предмети	Л	Д	С
<i>Rentijer.com</i>	дељење имовине	предмети различите намене	Л	Д	С
<i>KlickerBox/ RentaToy</i>	дељење имовине	играчке	Р	Д	С
<i>Rent mašina</i>	дељење имовине	машине и алати	Р	Д	С
<i>Rentadress</i>	дељење имовине	одећа	Л	Д	С
Људски ресурси – услуге на захтев					
<i>Ventu.rs</i>	дељење имовине	новац	Н	Д	Д
<i>Dobri Dabar</i>	дељење имовине	новац	Н	Д	Д
Финансије					
<i>Uradi Zaradi</i>	дељење услуга	услуге одржавања	Р	Д	С
<i>PetGuards</i>	дељење услуга	чување љубимаца	Р	Д	С
Нове идеје дељења					
<i>Charge&Go</i>	услуге засноване на имовини	пуњачи за електровозила	Н	Д	ДЦ
<i>Helium</i>	услуге засноване на имовини	WiFi ресурси	Н	С	ДЦ
<i>Bloxico - B-DER</i>	дељење имовине	дељење енергије-струје	Н	С	Д
Легенда: Домен пружања услуга: може бити интернационални (ИН) – заступљен у више земаља; национални (Н) - заступљен на нивоу целе земље, регионални (Р) - заступљен у округу, граду или другим областима које су део земље, локални (Л) – заступљеност на различитим локалитетима попут друштвених јединица комшилука, насеља, села, дела града, града, општине. Порекло платформе: домаћа (Д) - компанија настала у Републици Србији; страна (С) - компанија регистрована у другој земљи или у Републици Србији послује под истим именом (франшиза); Механизам наплате: може бити статички (С) - цена се не мења у времену/не зависи од потражње; динамички (Д) - цена се мења у времену/зависи од потражње; диференцијалне цене (ДЦ) - исти производ има различиту цену у зависности од тржишта или карактеристика и понашања корисника.					

Када је реч о дељењу радног простора, постоји неколико разлога због којих је овај концепт у Републици Србији у успону. Пре свега, све већа потражња, али и понуда *coworking* простора у Републици Србији делимично је **последица раста домаћег стартап сектора**. Неретко се дешава да *coworking* простори циљано настају за потребе стартап тимова, компанија и организација који би кроз дељење радног простора комуницирали и размењивали идеје. Још један од кључних разлога раста *coworking* заједнице тиче се и **све већег броја фриленсера, нарочито оних који се баве областима где је могуће у потпуности радити онлајн**. Посебну групу фриленсера чине тзв. дигитални номади⁹⁶. За велики број дигиталних номада дељени канцеларијски простор представља динамичнију, јефтинију и инспиративнију локацију за рад. Иницијатива “Дигитална Србија” заједно са Програмом Уједињених нација за развој (УНДП) објавила је у 2020. години Скенер дигиталних номада⁹⁷. Према њиховом извештају Република Србија је у првих 20 европских земаља према броју годишњих посета дигиталних номада⁹⁸. Као један од кључних разлога зашто је Република Србија привлачна локација за дигиталне номаде истиче се сличан стил живота оном у Западној Европи, али уз значајно ниже трошкове.

Поред увелико познатих иностраних представника ЕД у области транспорта као што су *BlaBlaCar* и *Yandex Go* и у Републици Србији је приметан све већи број домаћих платформи из области микромобилности (дељење бицикала, електричних тротинета, па чак и електричних рикши). Оно што је заједничко за ове платформе је да пружају услугу на регионалном и локалном нивоу, као и да њихов развој прати **неколико недостатака који се пре свега тичу просторне и временске доступности транспортних средстава**⁹⁹. Претрага платформи и провајдера у Републици Србији довела је до сазнања да је на нашим тржиштима присутна појава компанија које се представљају као **информациона подршка за имплементацију концепата ЕД у транспорту**. Оно што се може приметити на примерима компанија *Shared Mobility* и *goUrban* је да су део мреже јачих и већих иностраних компанија које због јефтине радне снаге ангажују српске ИТ стручњаке и друге потребне профиле. Занимљиво је да обе компаније имају стално отворене позиве за запослење, као да иако се баве креирањем решења за транспорт, не ангажују стручњаке из области саобраћајног инжењерства.

Евидентно је да платформе у оквиру модалитета дељења трајних потрошних добара нису достигле *критичну масу* односно број корисника који би довео до успеха ових платформи. Неки од разлога могу бити везани за **развој на локалном нивоу или недостатак финансијских средстава за даља улагања**.

Иако бележе тек поједине примере примене, похвално је да на српском тржишту нису изостале ни нове идеје дељења, као ни платформе за уговарање „личних услуга“ на захтев.

⁹⁶ Дигитални номад је особа која ради „од куће“, с тим што се под кућом не подразумева строго дефинисано место. Напротив, реч је о особама које стално мењају локацију и путују светом. Овај концепт рада на даљину се назива још и *remote work* и посебно је популаран код генерације миленијалаца.

⁹⁷ <https://www.dsi.rs/wp-content/documents/Digital-Nomad%20Scanner-Skeners-digitalnih-nomada.pdf>

⁹⁸ У истом извештају наведено је да типичан дигитални номад у Републици Србији има 34 године, долази из Северне Америке, остаје у просеку у земљи око 3 месеца и углавном је ИТ предузетник.

⁹⁹ Наиме, тренутно је преузимање и враћање тротинета могуће на ограниченом броју локација у граду. Додатно, када је реч временској доступности, корисницима је услуга на располагању само у одређено време у току дана (нпр. од 9 до 20 часова). Такође, корисници немају увид у расположивост тротинета на одређеној локацији. Поред наведеног, у недостатку регулативе која се односи на коришћење тротинета на саобраћајним површинама, корисницима се саветује да користе заштитну опрему и да тротинет возе по бициклистичкој стази, тротоару или уз десну ивицу коловоза, брзинама које су прилагођене пешацима и другим условима у саобраћају.

Када је реч о финансијама, током интервјуа са представником Научно-технолошког парка¹⁰⁰, дошло се до сазнања да **нема пуно иновација и стартапа из области ЕД**. Ове наводе потврђују аутори Ивановић и Шкрбић (2022¹⁰¹) и истичу да су стартапи махом присутни у секторима који се тичу се развоја ИТ софтвера (63,6%), док су иновације у доминантним областима ЕД као што су транспорт и финансије знатно ређе и износе 6,6% и 9,3%, респективно. Иноватори углавном долазе из индустрије у којој већ имају искуство, а неретко поред тога имају и развијен бизнис који им пружа финансијску сигурност. Додатно, наш саговорник је истакао да је главни проблем са којим се сусрећу стартапи недостатак финансија. Поред тога, три су кључна разлога за недовољно коришћење могућности које пружа групно финансирање:

- мало знања о овом виду финансирања,
- недостатак регулативе, и
- потреба за улагањем значајних сума новца у кампању да би она била спремна за представљање потенцијалним улагачима.

Током панел дискусије одржане у склопу радионице, као и током интервјуа са кључним учесницима, идентификовано је **неколико развојних изазова** који прате развој ЕД у Републици Србији. Као најважнији издвајају се следећи изазови:

- **Проблем података неопходних за боље профилисање учесника и тржишта ЕД у Србији** (не постоје официјални подаци, нити законска обавеза да се неки од њих воде, не постоји стандардизована пракса вођења података ни у пословне сврхе);
- Постоје **мањкавости код администрирања ЕД платформи** (омогућено креирање дуплих профила на платформама, трансакције мимо платформи, итд.);
- **Не постоји економија обима** (мали бизниси су у питању), па пружаоци услуге ЕД често прибегавају сивој зони да би могли да опстану на тржишту;
- **Не постоји свест и довољно знања о могућностима** које пружају одређене платформе или модели ЕД (нпр. стартапи не знају како функционише *crowdfunding*);
- Неке од **међународних платформи немају развијен бизнис модел у Републици Србији**, ни одговарајућу подршку за кориснике;
- **Потреба за бољим повезивањем различитих учесника, пре свега потреба за већим укључивањем привреде**, али и мултидисциплинарност и увезивање учесника из различитих области, повезивање академије и привреде;
- **Препреке у пословној пракси** (често у виду иницијалних трошкова), нарочито на међународном тржишту (нпр. понуђачи неких услуга из области ЕД имају проблем иницијалних улагања посебно када треба регистровати фирму/платформу на међународном нивоу);
- Приметна је **конзервативност инвестиционих фондова и финансијера**;
- **Евидентни су проблеми са аспекта законодавства и законских основа у неким областима ЕД**, попут *crowdfunding*-а у Републици Србији. Тако нпр. постоји проблем неусаглашености Закона о девизном пословању у Републици Србији у односу на тржишта на којима се послује. Такође, законодавство је рестриктивно у одређеним доменима, па се тако у Републици Србији забрањује давање микрозајмова од предузећа или других учесника који нису регистровани код Народне Банке Србије као финансијска институција, итд.).

¹⁰⁰ Интервју реализован у јулу 2022. године.

¹⁰¹ Ivanović, Lj., & Škrbić, I. (2022). STARTAP SKENER 2022, Izveštaj o stanju startup ekosistema u Republici Srbiji, inicijativa „Digitalna Srbija“ uz podršku USAID, Доступно на: https://www.preduzmi.rs/wp-content/uploads/2022/03/STARTAP-SKENER-2022.pdf?utm_source=site&utm_medium=email&utm_campaign=startup_skener_2022

3.2.2. Прелиминарна анализа на основу података у званичним привредним регистрима

Други аспект анализе платформи ЕД тиче се **утврђивања носилаца активности ЕД на основу података из званичних привредних регистара**. Тражење одговора на питање „Ко стоји иза платформи економије дељења у Републици Србији?“ захтевало је опсежну анализу свих расположивих јавно доступних података. Иако можда на први поглед питање звучи тривијално, испоставило се да је веома тешко доћи до одговора на ово питање. Квалитет једне услуге, па и у случају услуга из домена ЕД, не може се посматрати изоловано од лица које пружа услугу и посредника (платформе) у том процесу.

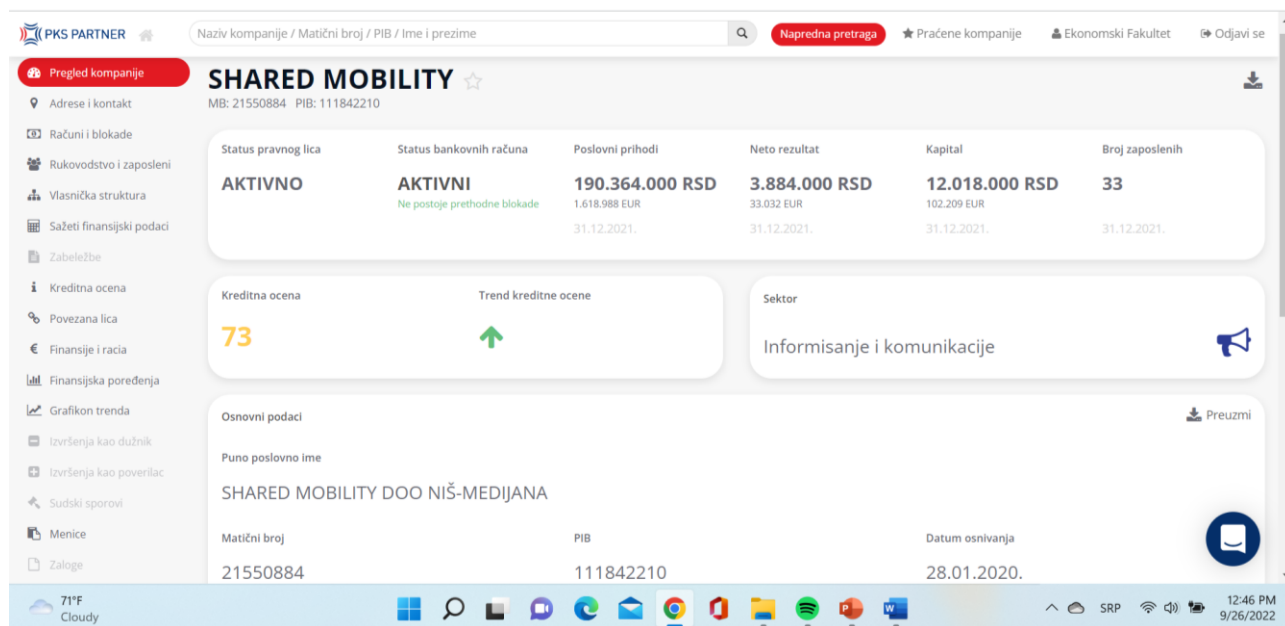
Основни извор информација о привредним субјектима у Републици Србији представља **Агенција за привредне регистре**. За потребе наше анализе коришћени су подаци из базе **PKS Partner**¹⁰² која садржи знатно шири спектар информација (Слика 6). Реч је о је онлајн бизнис порталу са пословним информацијама регистрованих привредних субјеката у Републици Србији, који је настао је као заједнички пројекат Привредне коморе Србије и компаније *CUBE Team*. Као јединствена веб апликација за агрегацију и верификацију пословних информација у Републици Србији има за циљ да помогне привредницима да лакше покрену нове послове, да их штити од сумњивих пословних ентитета и да смањи ризик пословања целе привреде. На једном месту се прикупљају јавно доступни подаци о фирмама са различитих извора као што су:

- Агенција за привредне регистре,
- Пореска управа Министарства финансија,
- Народна банка Србије,
- Катастар непокретности Републичког геодетског завода,
- Остали извори (Централни регистар хартија од вредности, веб сајтови привредних субјеката и др.).

Полазећи од базе мапираних платформи и провајдера ЕД у Републици Србији која је представљена у претходном делу овог извештаја (део 3.2.1. Заступљеност платформи економије дељења по областима и кључне карактеристике), формирана је нова јединствена база података (доступна у виду **Прилога 1 и 2** овог извештаја) која садржи следеће информације: назив правног лица које је носилац активности ЕД, година оснивања, статус (активно/брисано из регистра), правна форма, величина предузећа, секторска припадност, број запослених, власничка структура и финансијске перформансе (пословни приходи, сопствени капитал и финансијски резултат). Детаљнија анализа ових података дата је у наставку.

На бази претраге свих доступних извора, **за више од половине (тачније 52%) мапираних платформи идентификовани су носиоци активности или правна лица која су регистрована за обављање активности ЕД у Републици Србији**. То практично значи да половина остаје испод радара званичне статистике, што отежава праћење овог новог концепта привређивања, али и повећава ризик пословања и превара њених стејхолдера.

¹⁰² Детаљније на <https://pkspartner.rs/sr/>

Слика 6. Резултати претраге у бази *PKS Partner*¹⁰³

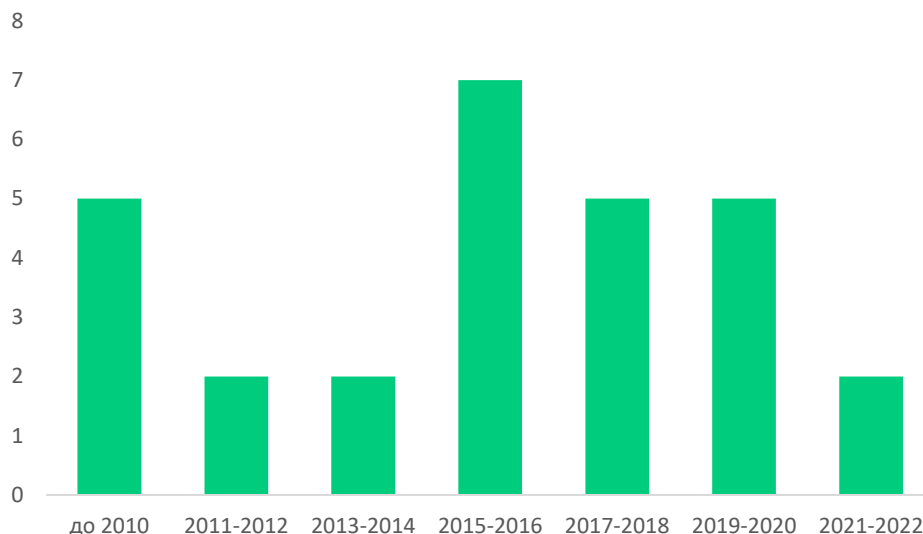
За претраживање званичних јавно доступних информација привредних субјеката неопходан је њихов идентификациони број као што су матични број или ПИБ, имајући у виду да постоји велики број правних лица могу имати исто име. Ове информације најчешће нису приказане на веб сајтовима платформи ЕД, често ни у случају најбоље уређених сајтова, што знатно отежава процес претраге. Претраживање по називу субјекта често води до више десетина различитих проналазака, услед чега је потребно укључивање додатних критеријума претраге попут адресе, делатности и сл., што је временски захтевно.

Саме платформе често немају статус правног лица услед чега не постоје подаци о њима у званичним регистрима. У том случају, неопходно је ступити у директан контакт са представницима платформи¹⁰⁴. Иза брендираних хабова (на пример *Our Hub* или *Open Hub*) често стоји више различитих правних лица која су само пружаоци услуга.

Као што се могло очекивати, носиоци активности ЕД у Републици Србији су углавном млада предузећа која се у значајнијем броју оснивају од 2015. године (Графикон 47).

¹⁰³ Детаљније на <https://pkspartner.rs/sr/>

¹⁰⁴ Наше искуство је показало да је такве информације могуће добити само телефонским путем, али не и путем мејла. На питање ко је правно/физичко лице које стоји иза њихових услуга нисмо добили ниједан одговор путем мејла. Са друге стране, комуникација телефонским путем се показала значајно ефектнијом. Имајући у виду да су често у питању мала предузећа вођена од стране оснивача и релативно младих људи, већи број њих је показао значајно интересовање, ентузијазам и спремност да одговоре на сва потребна питања. Једна платформа, односно њен носилац, избрисан је из регистра правних лица док је сајт функционалан, а они и даље пружају услуге. Дакле, код готово свих платформи на чијим веб сајтовима је доступан број телефона, успели смо да дођемо до података о томе ко стоји иза њих. Међутим, проблем је у томе што се често на веб сајтовима као податак за контакт наводи само мејл адреса.

Графикон 47. Година оснивања носилаца активности ЕД у Републици Србији¹⁰⁵

Секторска структура

Према подацима Агенције за привредне регистре, привреду Републике Србије у 2020. години је сачињавало 130.582 привредна друштва, 2.044 установе и 114.721 предузетник. Највећи број предузећа у привреди Републике Србије послује у сектору трговине на велико и мало (30%), прерађивачкој индустрији (16%) и грађевинарству (9%). Када су у питању привредни субјекти који су носиоци ЕД у Републици Србији, њихова **секторска припадност је значајно другачија, доминирају предузећа регистрована у сектору информисања и комуникација (31%), као и стручних, научних, иновационих и техничких делатности (24%)**. Треба истаћи да је у сектору информисања и комуникација регистровано 6.387 привредних субјеката са 62.769 запослених, док је у сектору стручних, научних, иновационих и техничких делатности регистровано 13.596 привредних субјеката са укупно 66.286 запослених.¹⁰⁶

Имајући у виду да је секторска класификација веома хетерогена, идентификоване су конкретне делатности у којима су регистрована посматрана правна лица. Преглед сектора и делатности у којима су формално регистрована правна лица која су носиоци активности ЕД у Републици Србији дат је у Табели 4.

Када је реч о делатностима у којима су формално регистрована правна лица, у оквиру сектора информисања и комуникације **доминирају консултантске активности у области ИТ и рачунарско програмирање**. Слична ситуација је и у сектору стручних, научних, иновационих и техничких делатности где такође преовладају предузећа регистрована за обављање консултантских активности у вези с пословањем и управљањем. И ова класификација је прилично хетерогена те је тешко стећи ближи увид у то о каквим консултантским активностима је заправо реч.

¹⁰⁵ Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

¹⁰⁶ Агенција за привредне регистре, Годишњи билтен финансијских извештаја 2020. Доступно на: https://www.apr.gov.rs/upload/Portals/0/GFI_2021/Godisnji_bilten_2020/BiltenSI2020.pdf

Табела 4. Преглед делатности за које су регистровани носиоци активности ЕД у Републици Србији¹⁰⁷

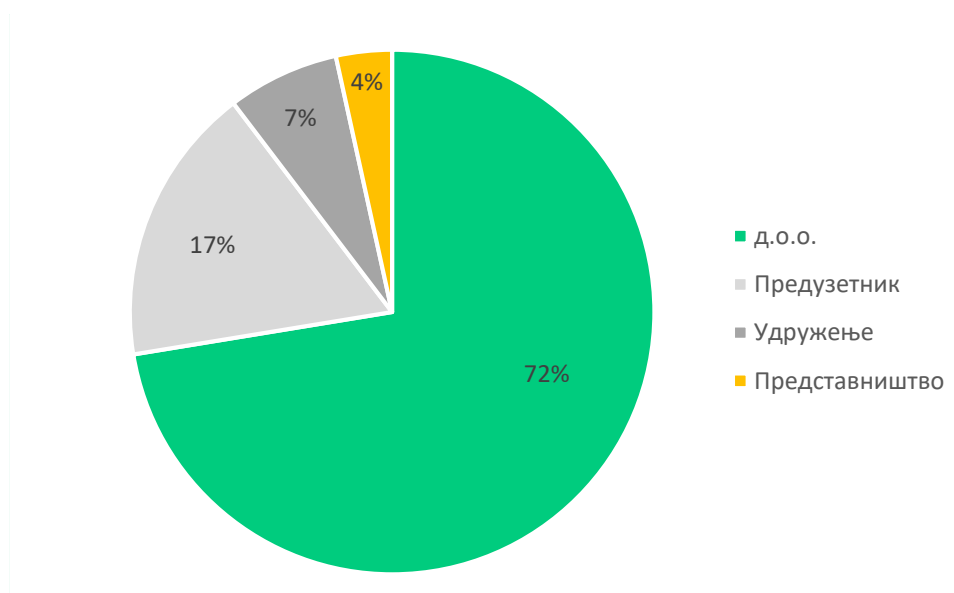
Сектор	Делатност	Удео
Информисање и комуникације	Консултантске делатности у области ИТ	31%
	Рачунарско програмирање	
	Веб-портали	
	Кабловске телекомуникације	
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	24%
	Управљање економским субјектом	
Пословање некретнинама	Делатност агенција за некретнине	17%
	Изнајмљивање властитих или изнајмљених некретнина и управљање њима	
	Управљање некретнинама за накнаду	
Административне и помоћне услужне делатности	Изнајмљивање и лизинг опреме за рекреацију и спорт	10%
	Остале услужне активности подршке пословању	
Остале услужне делатности	Делатност осталих организација на бази учлањења	10%
	Остале непоменуте личне услужне делатности	
Грађевинарство	Изградња стамбених и нестамбених зграда	3%
Услуге смештаја и исхране	Одмаралишта и слични објекти за краћи боравак	3%
Уметност, забава и рекреација	Извођачка уметност	3%

Посебно ограничење у тумачењу података из званичне статистике произилази из чињенице да су **посматрана предузећа по правилу диверсификована**, односно послују у различитим бизнисима и гранама, док су формално регистрована у једном подручју. Наравно, овај проблем је мање изражен у случају предузетника и микро предузећа.

Правна форма и власништво

У привреди Републике Србије, попут других земаља у развоју са неразвијеним финансијским тржиштем, преовладавају привредна друштва основана у форми друштва са ограниченом одговорношћу са 95%, док акционарска друштва на пример чине свега 1%. У нашем узорку, када је реч о ЕД, **друштва са ограниченом одговорношћу чине 73% посматраних лица, док предузетници стоје иза 17% идентификованих платформи ЕД** (Графикон 48).

¹⁰⁷ Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

Графикон 48. Правна форма¹⁰⁸

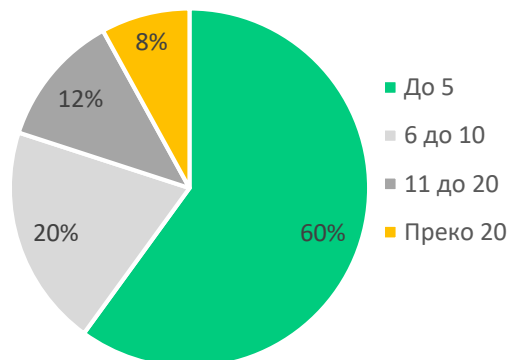
Носиоци развоја ЕД у нашој земљи су микро предузећа¹⁰⁹ која чине чак 86% идентификованих платформи ЕД, а потом сегмент малих предузећа¹¹⁰ са уделом од 14%. Оваква структура је веома слична структури целокупне привреде Републике Србије где доминирају микро (87%) и мала предузећа (11%), док је учешће средњих и великих предузећа износило 1,6% и 0,4%, респективно. Када је реч о броју запослених, **око 60% посматраних носилаца активности ЕД у Републици Србији запошљава до 5 запослених, односно 80% запошљава до 10 запослених**, што одговара критеријуму микро предузећа (Графикон 49).

Идентификоване платформе ЕД су **претежно у домаћем власништву** (75%, Графикон 50). У **потпуно страном власништву се налази 21% посматраних платформи**, и то су обично повезана правна лица, односно ћерка фирме страних компанија.

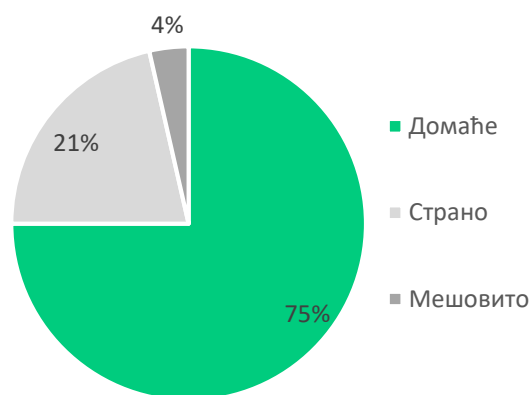
¹⁰⁸ Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

¹⁰⁹ Према Закону о рачуноводству (Службени гласник РС, бр. 73/2019 и 44/2021), у микро правна лица разврставају се она правна лица и предузетници који на датум биланса не прелазе граничне вредности два од следећих критеријума: 1) просечан број запослених 10; 2) пословни приход 700.000 евра; и 3) вредност укупне aktive на датум биланса 350.000 евра у динарској противвредности.

¹¹⁰ У мала правна лица разврставају се она правна лица и предузетници који на датум биланса прелазе граничне вредности два критеријума за микро правна лица, али не прелазе граничне вредности два од следећих критеријума: 1) просечан број запослених 50; 2) пословни приход 8.000.000 евра; 3) вредност укупне aktive на датум биланса 4.000.000 евра у динарској противвредности.

Графикон 49. Број запослених¹¹¹

Графикон 50. Власничка структура¹¹²

Финансијска перспектива

Економија дељења у Републици Србији се налази у узлазној путањи. На такав закључак упућују основни финансијски параметри, а првенствено **раст укупних пословних прихода** посматраних привредних субјеката који рефлектују тренд раста њихових пословних активности.

Просечни пословни приход малих предузећа у 2021. години је износио 2.9 милиона евра док је у случају микро предузећа износио 204 хиљаде евра. Највиши ниво пословних прихода у 2021. години остварила су предузећа из сектора информисања и комуникације (у просеку 1.3 милиона евра), затим следе предузећа која се баве пословањем некретнинама (538 хиљада евра) и стручним, научним, иновационим и техничким делатностима (401 хиљаду евра). **Највећу вредност власничког капитала, такође, имају привредни субјекти из сектора информисања и комуникација** (погледати Табелу 5).

Иза платформи ЕД претежно стоје **финансијски успешна предузећа**. Око 80% посматраних предузећа је у 2021. години пословало са нето добитком док је преосталих 20% генерисало губитке својим власницима.

¹¹¹ Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

¹¹² Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

Табела 5. Финансијски индикатори посматраних предузећа у 2021. години (у еврима)¹¹³

Сектор	Приход	Капитал	Финансијски резултат
Информисање и комуникације	1.283.458	197.915	140.562
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	401.103	78.617	56.636
Пословање некретнинама	537.599	18.022	665

Резиме

Велики део економије дељења је изван радара званичне статистике што отежава праћење и истраживања у овој области. Званични привредни регистри садрже информације о регистрованим привредним субјектима, док платформе ЕД често немају статус правног лица, те им је тешко ући у траг. На бази вишемесечне претраге свих доступних извора, идентификовани су носиоци активности или правна лица која су регистрована за обављање активности ЕД у Републици Србији. Наше искуство је показало да такве информације није могуће добити путем мејла као да је реч о пословној тајни. Начело транспарентности пословања је често игнорисано од стране домаћих привредних субјеката, што је одлика и многих других земаља у развоју.

Поред проблема везаних за доступност информација о томе ко стоји иза платформи ЕД, треба имати у виду и ограничења доступних података у званичној статистици. Данашња предузећа су по правилу дивесификована што значи да послују у више различитих делатности. У званичним статистикама су приказани агрегирани подаци који се односе на цело предузеће услед чега је тешко разграничити шта се од тога односи на ЕД (нпр. колико запослених је ангажовано на пословима платформи ЕД, колико прихода остварују по том основу и сл.). За боље разумевање је неопходно обезбедити приступ интерним изворима података који носи бројне изазове и ризике (питање кредибилитета и истинитости података, њихове упоредивости и др.). Судећи по извршеној дијагнози стања, за бољи приступ интерним подацима биће потребно ширење постојеће базе контаката, јачање поверења и сарадње истраживача са носиоцима платформи ЕД. Имајућу у виду све наведено, може се закључити да ће оснивање и развој националног центра за ЕД представљати велики искорак на пољу систематичног приступа прикупљању и анализи података из домена економије дељења као основе за будућа истраживања, али и за развој ЕД како у нашој земљи, тако и у региону.

¹¹³ Извор <https://pkspartner.rs/sr/>

4. ЗАКЉУЧАК

Овим извештајем направљен је **нови корак ка изградњи капацитета неопходних за „откључавање тржишта“ ЕД и његов развој** у Републици Србији, што је главни циљ пројекта PANACEA. Кључне активности и резултати на том путу били су:

- креирање базе платформи и базе стејхолдера;
- успостављање добре комуникације и креирање првих партнерстава са представницима заједнице ЕД у Републици Србији;
- постављање теоријске и практичне основе за будућа опсежна истраживања ЕД у националним оквирима.

4.1. Кључни налази

У оквиру централних тема обрађених у овом Извештају могу се издвојити кључни налази и закључци. Када је реч о корисницима услуга дељења у доминантним областима (смештај и транспорт) налази указују на следеће:

- **У односу на ЕУ-27 просек**, развијеност ЕД у области смештаја и транспорта у Републици Србији је **значајно нижа**, али се према подацима из периода од 2017. до 2019. године може запазити тренд пораста учешћа у ЕД у ове две области;
- **Утицај социо-демографских карактеристика на учешће у ЕД у Републици Србији, а у односу на ЕУ просек, је следеће:** високообразовано становништво у Републици Србији у већој мери користи дељење смештаја и транспорта од ЕУ-27 просека; нискообразовано становништво Републике Србије у мањој мери користи дељење смештаја од ЕУ-27 просека, док у већој мери користи дељење транспорта; студенти Републике Србије у већој мери користе дељење смештаја од ЕУ-27 просека, док је дељење транспорта на нивоу просека; мушкарци у мањој мери користе дељење смештаја него ЕУ-27 просек, док високообразовани мушкарци и жене у већој мери користе дељење транспорта него ЕУ-27 просек. Ипак, уочене разлике **нису довољно значајне** да би се могло говорити о специфичностима Републике Србије у односу на просек ЕУ-27;
- **Просечни корисник ЕД у Републици Србији** је високообразован/а, запослен/а, старости између 25 и 54 године ако је мушког, односно 16 и 54 године ако је женског пола, и пре се одлучује за коришћење специјализованог веб сајта или апликације за резервисање и куповину услуге смештаја и/или транспорта, него за резервацију и куповину преко интернета или друштвених мрежа.

Надаље, на основу анализе више од педесет платформи идентификованих на српском тржишту дошло се до следећих закључака:

- **Најзаступљеније ЕД платформе су из области смештаја и транспорта.** И док су у овим областима увелико присутни доминантни представници попут *Airbnb*-ја, „српског *Uber*-а“ – компаније *CarGo* и *BlaBlaCar*-а, ЕД платформе из других анализираних области су неупоредиво мање заступљене;
- Постојање великог броја домаћих ЕД платформи и провајдера из области смештаја у Републици Србији може се објаснити тиме да је **регулисање њиховог пословања тек у иницијалној фази**. Још један од фактора који утиче на већу заступљеност платформи за дељење смештаја (стамбеног простора) у нашој земљи јесу **економски**

бенефити. Поред наведеног, **транспарентност трошкова и корисничких искустава** води ка све већем броју корисника који се окрећу **специјализованим ЕД платформама пре него традиционалним провајдерима;**

- Када је реч о дељењу радног простора који је у успону, све већа потражња, али и понуда *coworking* простора делимично је **последица раста домаћег стартап сектора и раста броја фриленсера;**
- Поред увелико познатих иностраних представника ЕД у области транспорта као што су *BlaBlaCar* и *Yandex Go* у Републици Србији је приметан све већи број домаћих платформи из области микромобилности (дељење бицикала, електричних тротинета, па чак и електричних рикши);
- Платформе у оквиру модалитета дељења трајних потрошних добара нису достигле *критичну масу* односно број корисника који би довео до њиховог успеха. Неки од разлога могу бити везани за **развој искључиво на локалном нивоу или недостатак финансијских средстава за даља улагања;**
- За разлику од платформи за уговарање „личних услуга” на захтев су које су у **најранијој фази развоја,** платформе у домену професионалних услуга сврставају Републику Србију у **једну од водећих земаља света** гледано према броју онлајн радника у односу на број становника.

Увид у званичне привредне регистре (базу *PKS Partner*) омогућио је додатне налазе:

- **За више од половине (тачније 52%) мапираних платформи идентификовани су носиоци активности или правна лица која су регистрована за обављање активности ЕД у Републици Србији;**
- Саме платформе **често немају статус правног лица услед чега не постоје подаци о њима у званичним регистрима;**
- Када су у питању привредни субјекти који су носиоци ЕД у Републици Србији, њихова **секторска припадност је значајно другачија, доминирају предузећа регистрована у сектору информисања и комуникација (31%), као и стручних, научних, иновационих и техничких делатности (24%);**
- Када је реч о делатностима у којима су формално регистрована правна лица, у оквиру сектора информисања и комуникације **доминирају консултантске активности у области ИТ и рачунарско програмирање.** Слична ситуација је и у сектору стручних, научних, иновационих и техничких делатности где такође преовладају предузећа регистрована за обављање консултантских активности у вези с пословањем и управљањем;
- **Посматрана предузећа су по правилу диверсификована, односно послују у различитим бизнисима и гранама, док су формално регистрована у једном подручју.** Овај проблем је мање изражен у случају предузетника и микро предузећа;
- Када је реч о правној форми и власништву, **друштва са ограниченом одговорношћу чине 73% посматраних лица, док предузетници стоје иза 17% идентификованих платформи ЕД;**
- Носиоци развоја ЕД у нашој земљи су **микро предузећа која чине чак 86% идентификованих платформи ЕД, а потом сегмент малих предузећа са уделом од 14%. Када је реч о броју запослених, око 60% посматраних носилаца активности ЕД у Републици Србији запошљава до 5 запослених, односно 80% запошљава до 10 запослених;**
- Идентификоване платформе ЕД су **претежно у домаћем власништву (75%). У потпуно страном власништву се налази 21% посматраних платформи,** и то су обично повезана правна лица, односно ћерка фирме страних компанија;
- Иза платформи ЕД претежно стоје **финансијски успешна предузећа.**

4.2. Правци даљих истраживања

Мапирањем кључних актера ЕД у Републици Србији и формирањем база платформи, провајдера и других стејхолдера у овој фази пројекта PANACEA постављају се **темељи за опсежна истраживања у националним оквирима** која ће бити реализована у наредним фазама пројекта (у тзв. фази *активације*). Истраживање ће обухватити пружаоце услуга и подржавајуће организације (енгл. *service providers & enabling organizations* - *SPEO*), као и ширу јавност - потрошаче и потенцијалне кориснике (енгл. *general public* - *GP*). Циљ ових истраживања је **да се испитају ставови ЕД заједнице, као и да се обogaћују теоријска и практична знања о ЕД-у**. Фаза припреме истраживања и фаза реализације и обраде резултата трајаће укупно 15 месеци.

Поменута истраживања ће уједно бити и међу првим активностима **Националног центра за развој компетенција у области економије дељења** (енгл. *Serbian Sharing Economy Competence Centre* - *SeSECC*), који је један од планираних резултата пројекта PANACEA. Додатне активности Центра биће усмерене ка јачању капацитета заједнице ЕД путем креирања дигиталне платформе за дисеминацију знања и практичних искустава у области ЕД, као и умрежавањем кључних актера ЕД и јачањем њихових компетенција. Значај Центра је у томе што ће **бити подршка целокупној заједници ЕД у Републици Србији**.

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1: База података носилаца активности економије дељења у Републици Србији, основни подаци (извор: PKS Partner)

Назив платформе	Правно лице (носилац активности)	Година оснивања	Статус	Матични број	Правна форма	Величина
CarGo	CARGO TECHNOLOGIES доо	2015	Активно	21087025	доо	мало
BlaBlaCar	/	/	/	/	/	/
POVEZI.com	/	/	/	/	/	/
CarpoolWorld	/	/	/	/	/	/
Yandex Go	Predstavništvo ООО Yandex.Technology Beograd	2022	Активно	29028249	представништво	
LakoParkiraj.com	LAKO PARKIRAJ доо	2016	Активно	21238899	доо	микро
Helbiz	HELBIZ доо	2019	Активно	21465445	доо	мало
BEES SCOOTERS	/	/	/	/	/	/
Green Owl Scooters	/	/	/	/	/	/
E-Scooter Belgrade Rent &Tours	/	/	/	/	/	/
OOTER rent	OOTER COMPANY d.o.o.	2020	Активно	21545309	доо	микро
Kiwi	/	/	/	/	/	/
e-ride.rs	/	/	/	/	/	/
KlickerBox/ RentaToy	/	/	/	/	/	/
Rent mašina	/	/	/	/	/	/
PetGuards	STEFAN VUKOBRAT PR PETGUARDS	2018	Активно	64909819	предузетник	микро
Airbnb	/	/	/	/	/	/
Couchsurfing	/	/	/	/	/	/
Deli-dom	/	/	/	/	/	/
Daj stan	/	2017	Брисано	64744623	предузетник	микро
Stannadan	Radenka Jakovljević pr STANNADAN	2014	Активно	63412791	предузетник	микро
BeoApartman	/	/	/	/	/	/
Weekendica	/	/	/	/	/	/
Home exchange	/	/	/	/	/	/
Mokrin House	/	/	/	/	/	/
Nova Iskra Workspace	"NOVA ISKRA KREATIVNI HAB"/DIZAJN INKUBATOR		Aktivno	20979887	доо	микро
Impact Hub Belgrade	IMPACT HUB доо	2009	Активно	20502916	доо	микро
In Centar International	IN CENTAR INTERNATIONAL доо	2013	Активно	20981997	доо	микро
ICT Hub Playground	ICT hub d.o.o., Beograd	2008	Активно	20388307	доо	мало
Startit Centar	"Centar za razvoj i edukaciju IT i marketing stručnjaka"	2011	Брисано	28060866	удружење	микро
Smart Office	PR AGENCIJA ZA IZNAJMLJIVANJE NEKRETNINA SMART OFFICE	2012	Активно	62884258	предузетник	микро

Назив платформе	Правно лице (носилац активности)	Година оснивања	Статус	Матични број	Правна форма	Величина
Our Hub	Dva: DM3 доо & LIATRIS доо	2020	Активно	20163801 / 20435003	доо	микро / мало
Marsh Open Space	MARSH PRODUCTION доо БЕОГРАД	2009	Активно	20592044	доо	микро
Coworker	/	/	/	/	/	/
Dunavske terase Hub	ARAMONT доо БЕОГРАД	2008	Активно	20399406	доо	микро
OfficeMe	Officeme 011 d.o.o.	2016	Активно	21223891	доо	микро
We Share	WE SHARE SPACE доо БЕОГРАД	2018	Активно	21395226	доо	микро
Open Hub	SELLEX TELECOM доо	2018	Активно	20524111	доо	микро
Polygon Hub	Polygon Hub - Udruženje građana za promociju informatike	2015	Активно	28174772	удружење	микро
Regus (franšiza)	REGUS BUSINESS CENTRE доо БЕОГРАД	2010	Активно	106829466	доо	микро
Think Innovative	THINK BIG DEVELOPMENT доо	2016	Активно	21191906	доо	микро
Helium	/	/	/	/	/	/
Stvaraoteka	/	/	/	/	/	/
Vrbo	/	/	/	/	/	/
Apartmani u Beogradu	/	/	/	/	/	/
iznajmljivanje Šid	/	/	/	/	/	/
Odo Ride	ODO RIDE доо БЕОГРАД	2018	Активно	21386359	доо	микро
Charge&Go	Charge&GO d.o.o.	2021	Активно	21709271	доо	микро
Ventu.rs	/	/	/	/	/	/
Dobri Dabar	/	/	/	/	/	/
Uradi Zaradi	URADI-ZARADI d.o.o. Beograd	2016	Активно	21190586	доо	микро
Rentijer.com	/	/	/	/	/	/
Rentadress	MILENA ĐORĐEVIĆ PR RENT A DRESS	2016	Активно	64197061	предузетник	микро
Moj Parking	/	/	/	/	/	/
goUrban	goUrban d.o.o. Novi Sad	2020	Активно	21575712	доо	микро
Shared Mobility d.o.o.	SHARED MOBILITY доо NIŠ-MEDIJANA	2020	Активно	21550884	доо	мало

Легенда: / - не постоје подаци

ПРИЛОГ 2: База података носилаца активности економије дељења у Републици Србији, подаци о пословању (извор: *PKS Partner*)

Назив платформе	Сектор	Делатност	Пословни приход	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Власништво
CarGo	Информисање и комуникације	Консултантске делатности у области ИТ	6.494.160	1.095.617	1.220.696	20	Србија
BlaBlaCar	/	/	/	/	/	/	/
POVEZI.com	/	/	/	/	/	/	/
CarpoolWorld	/	/	/	/	/	/	/
Yandex Go	Административне и помоћне услужне делатности	Остале услужне активности подршке пословању	/	/	/	/	Русија
LakoParkiraj.com	Информисање и комуникације	Рачунарско програмирање	27.292	(1.965)	0	1	Србија
Helbiz	Информисање и комуникације	Консултантске делатности у области ИТ	2.128.173	44.505	137.759	41	Ирска
BEES SCOOTERS	/	/	/	/	/	/	/
Green Owl Scooters	/	/	/	/	/	/	/
E-Scooter Belgrade Rent & Tours	/	/	/	/	/	/	/
OOTER rent	Административне и помоћне услужне делатности	Изнајмљивање и лизинг опреме за рекреацију и спорт	61.523	3.649	3.291	2	Оман и Србија
Kiwi	/	/	/	/	/	/	/
e-ride.rs	/	/	/	/	/	/	/
KlickerBox/ RentaToy	/	/	/	/	/	/	/
Rent mašina	/	/	/	/	/	/	/
PetGuards	Остале услужне делатности	Остале непоменуте личне услужне делатности	2.458	(459)	221	1	Србија
Airbnb	/	/	/	/	/	/	/
Couchsurfing	/	/	/	/	/	/	/
Deli-dom	/	/	/	/	/	/	/
Daj stan	Пословање некретнинама	Делатност агенција за некретнине	2.798	51	204	0	Србија
Stannadan	Услуге смештаја и исхране	Одмаралишта и слични објекти за краћи боравак	33.772	1.369	38.875	2	Србија
BeoApartman	/	/	/	/	/	/	/
Weekendica	/	/	/	/	/	/	/
Home exchange	/	/	/	/	/	/	/

Назив платформе	Сектор	Делатност	Пословни приход	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Власништво
Mokrin House	/	/	/	/	/	/	/
Nova Iskra Workspace	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	120.563	374	35.847	9	Србија
Impact Hub Belgrade	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	158.604	26.730	55.714	4	Србија
In Centar International	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	66.881	3.291	43.399	2	Србија
ICT Hub Playground	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	1.208.798	23.754	257.573	17	Србија
Startit Centar	Остале услужне делатности	Делатност осталих организација на бази учлањења	/	/	/	/	/
Smart Office	Пословање некретнинама	Изнајмљивање властитих или изнајмљивање некретнина и управљање њима	/	/	/	/	Србија
Our Hub	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	/	847.876	285.656	0	9	Србија
Marsh Open Space	Уметност; Забава и рекреација	Извођачка уметност	142.598	5.111	21.576	3	Србија
Coworker	/	/	/	/	/	/	/
Dunavske terase Hub	Грађевинарство	Изградња стамбених и нестамбених зграда	362.317	(2.671.470)	/	4	Кипар и Русија
OfficeMe	Пословање некретнинама	Изнајмљивање властитих или изнајмљивање некретнина и управљање њима	674.933	9.474	13.795	6	Србија
We Share	Пословање некретнинама	Изнајмљивање властитих или изнајмљивање некретнина и управљање њима	935.066	40.542	58.087	9	Србија

Назив платформе	Сектор	Делатност	Пословни приход	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Власништво
Open Hub	Информисање и комуникације	Кабловске телекомуникације	161.742	18.421	0	7	Србија
Polygon Hub	Остале услужне делатности	Делатност осталих организација на бази учлањења	1.633	(485)	1.888	0	Србија
Regus (franšiza)	Пословање некретнинама	Управљање некретнинама за накнаду	527308	(47.406)	/	0	Велика Британија
Think Innovative	Информисање и комуникације	Рачунарско програмирање	666.300	61.225	109.787	13	Србија
Helium	/	/	/	/	/	/	/
Stvaraoteka	/	/	/	/	/	/	/
Vrbo	/	/	/	/	/	/	/
Apartmani u Beogradu iznajmljivanje Šid	/	/	/	/	/	/	/
Odo Ride	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	Управљање економским субјектом	3.895	9	553	1	Србија
Charge&Go	Информисање и комуникације	Рачунарско програмирање	125.070	2.730	196.646	0	Србија
Ventu.rs	/	/	/	/	/	/	/
Dobri Dabar	/	/	/	/	/	/	/
Uradi Zaradi	Информисање и комуникације	Веб портали	28.193	204	485	2	Србија
Rentijer.com	/	/	/	/	/	/	/
Rentadress	Административне и помоћне услужне делатности	Изнајмљивање и лизинг осталих предмета за личну употребу и употребу у домаћинству	/	/	/	/	Србија
Moj Parking	/	/	/	/	/	/	/
goUrban	Информисање и комуникације	Рачунарско програмирање	301.202	11.286	13.650	5	Аустрија
Shared Mobility d.o.o.	Информисање и комуникације	Рачунарско програмирање	1.618.988	33.032	102.209	33	Француска

Легенда: / - не постоје подаци

ПОПИС СЛИКА, ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА

Слика 1. Екосистем економије дељења	7
Слика 2. Понуда садржаја у <i>Think Innovative coworking</i> простору	49
Слика 3. Прва година <i>BlaBlaCar</i> -а у Републици Србији	52
Слика 4. Изглед возила код <i>Odo Ride</i>	56
Слика 5. Пример оглашеног задатка на платформи <i>Uradi-zaradi</i>	64
Слика 6. Резултати претраге у бази <i>PKS Partner</i>	72
Табела 1. Анализирани индикатори креирани од стране Евростат-а који се односе на ЕД	12
Табела 2. Преглед најпознатијих <i>coworking</i> простора у Републици Србији	47
Табела 3. Преглед ЕД платформи у Републици Србији	67
Табела 4. Преглед делатности за које су регистровани носиоци активности ЕД у Републици Србији	74
Табела 5. Финансијски индикатори посматраних предузећа у 2021. години (у еврима)	77
Графикон 1. Проценат појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и земљама Европе, 2019. година	13
Графикон 2. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који користе сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, у периоду 2017-2019. година	14
Графикон 3. Проценат појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација Република Србија и земље региона у периоду 2017-2019. година	14
Графикон 4. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости у периоду 2017-2019. година	15
Графикон 5. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2018. година	16
Графикон 6. Проценат појединаца на нивоу ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од нивоа примања у периоду 2017-2019. година	16
Графикон 7. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од нивоа образовања, 2019. година	17
Графикон 8. Проценат појединаца које су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од пола и степена образовања у Републици Србији и ЕУ-27, у периоду 2017-2019. година	18
Графикон 9. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица према полу и нивоу образовања, 2019. година	18
Графикон 10. Проценат мушкараца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2019. година	19
Графикон 11. Проценат жена у Републици Србији и ЕУ-27 које су користиле сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од старости, 2019. година	19
Графикон 12. Проценат појединаца који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од радног статуса у Републици Србији и ЕУ-27, 2017-2019. година	19

Графикон 13. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од радног статуса, 2019. година	20
Графикон 14. Проценат студентске популације која је користила сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	21
Графикон 15. Проценат популације која је који је користила сајт или апликацију за резервацију смештаја од другог лица у зависности од места пребивалишта на нивоу ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	21
Графикон 16. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година	22
Графикон 17. Проценат у коме студенти Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година	23
Графикон 18. Проценат у коме запослени и незапослени становници Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали смештај од другог лица у периоду 2017-2019. година	23
Графикон 19. Проценат појединаца који су користили услуге дељеног транспорта, компарација коришћења у Републици Србији и земљама Европе, 2019. година	24
Графикон 20. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица, 2019. година	25
Графикон 21. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и земљама региона у периоду 2017-2019. година	25
Графикон 22. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију транспорта од другог лица у зависности од старости у периоду 2017-2019. године	26
Графикон 23. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су користили сајт или апликацију за резервацију транспорта од другог лица у зависности од старости, 2018. година	27
Графикон 24. Проценат појединаца на нивоу ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од нивоа примања у периоду 2017-2019. година	27
Графикон 25. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од образовања, 2019. година	28
Графикон 26. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од пола и степена образовања, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	29
Графикон 27. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који користе услуге дељеног транспорта у зависности од пола и образовања, 2019. година	29
Графикон 28. Проценат мушке популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у зависности од старости, 2019. година	30
Графикон 29. Проценат женске популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у зависности од старости, 2019.	30
Графикон 30. Проценат појединаца који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од радног статуса, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	30
Графикон 31. Проценат појединаца у Републици Србији и ЕУ-27 који су резервисали транспортну услугу од другог лица у зависности од радног статуса, 2019. година	31
Графикон 32. Проценат студентске популације која је користила услуге дељеног транспорта, компарација коришћења у Републици Србији и ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	32
Графикон 33. Проценат популације која је резервисала транспортну услугу од другог лица у зависности од места пребивалишта на нивоу ЕУ-27 у периоду 2017-2019. година	32
Графикон 34. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година	33
Графикон 35. Проценат у коме студенти Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година	33

Графикон 36. Проценат у коме запослени и незапослени становници Републике Србије користе различите изворе како би купили или резервисали транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година	34
Графикон 37. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у периоду 2017-2019. година	34
Графикон 38. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости, 2019. година	35
Графикон 39. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта старости 24-54 у зависности од степена образовања у периоду 2017-2019. година	35
Графикон 40. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од пола и степена образовања у периоду 2017-2019. година	36
Графикон 41. Проценат појединаца Републике Србије који је користио услуге у области дељења смештаја и транспорта у зависности од радног статуса у периоду 2017-2019. година	37
Графикон 42. Проценат студентске популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у периоду 2017-2019. година	37
Графикон 43. Проценат мушке популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости у периоду 2017-2019. година	38
Графикон 44. Проценат женске популације Републике Србије који је користио услуге дељења у области смештаја и транспорта у зависности од старости у периоду 2017-2019. година	38
Графикон 45. Проценат у коме популација Републике Србије користи различите изворе како би купила или резервисала смештај и транспорт од другог лица у периоду 2017-2019. година	39
Графикон 46. Смештајни капацитети у Београду на сајтовима за краткорочно рентирање у периоду 2010-2016.	46
Графикон 47. Година оснивања носилаца активности ЕД у Републици Србији	73
Графикон 48. Правна форма	75
Графикон 49. Број запослених	76
Графикон 50. Власничка структура	76

Адреса веб-сајта: <http://panacea-ideje.rs/>

Контакт адреса: info@panacea-ideje.rs

LinkedIn: <http://www.linkedin.com/company/panacea-ideje>

Фонд за науку: <http://fondzanauku.gov.rs>

Руководилац пројекта: veljko.jeremic@panacea-ideje.rs